

ГОМІН

Матеріали
усної історії
України

Том 1

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ГОМІН

МАТЕРІАЛИ УСНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ТОМ 1

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2024

УДК 94(477):930-028.16

Г644

Рекомендовано до друку Вченою радою
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича (протокол № 9 від 26 червня 2024 року)

Рецензенти:

- **Іван Зуляк**, доктор історичних наук, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
- **Оксана Каліщук**, докторка історичних наук, професорка кафедри історії України та археології Волинського національного університету імені Лесі Українки
- **Ганна Скорейко**, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Редакційна колегія:

Катерина Воробець

Микола Гуйванюк

Олександра Добржанський

Тарас Ковалець (відп. ред.)

Богдана Мацюк

Олександр Руснак

Марія Руссу

Олександра Салагор

Назарій Христан

Ірина Шарата

Г644 Гомін. Матеріали усної історії України / редкол.:
Т. Ковалець (відп. ред.) та ін. Чернівці: Чернівецький
нац. ун-т, 2024. Т. 1. 248 с.

ISBN 978-966-423-870-7

Пропоноване видання містить 22 усноїсторичні інтерв'ю, зібрані студентами факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Увагою охоплено час від середини ХХ ст. дотепер у своїх конкретних виявах, що стосуються життя буковинського села, боротьби ОУН та УПА, розвитку української культури, Чорнобильської катастрофи тощо. Чимало уваги присвячено сучасній російсько-українській війні, яка постає крізь призму свідчень біженців, постраждалих від окупації та обстрілів. Усе це — сторінки нашої національної пам'яті і в такий спосіб її можна зберегти.

Кожен матеріал супроводжується QR-кодами для прослуховування аудіоверсії інтерв'ю на окремому Youtube-каналі.

УДК 94(477):930-028.16

ISBN 978-966-423-870-7

© Респонденти (інтерв'ю), 2024
© Тарас Ковалець (передмова), 2024

Команда проєкту

Андрушак Андрій
Банар Юрій
Вірста Мар'яна
Воробець Катерина
Данилюк Олексій
Дондюк Анна
Дроняк Оксана
Журавець Марія
Ілащук Ольга
Кишкан Ніколь
Ковалець Тарас

Кривошей Каріна
Кутра Іванна
Мацюк Богдана
Прокопів Олександр
Роман Поліна
Романюк Наталія
Руссу Марія
Савка Анастасія
Салагор Олександра
Чорней Юрій
Шарата Ірина

Зміст

8	<i>Передмова</i>
14	<i>Foreword</i>
20	# 1. «Всьо добре жити, лиш би не війна»: про життя буковинського села після Другої світової війни респондентка Різун Анна інтерв'юерка Вірста Мар'яна
37	# 2. Село Сергії у 1945—1947 роках респондент Дроняк Петро інтерв'юерка Дроняк Оксана
42	# 3. Боротьба і пам'ять однієї родини. ОУН та УПА респондентка Іванова Марія інтерв'юер Прокопів Олександр
57	# 4. Убивства 28 листопада 1946 року в селі Забагна респондентки: Дондюк Олена, Гаврилюк Івонина інтерв'юерка Дондюк Анна
65	# 5. Повсякденне життя села Підзахаричі в радянський період респондентка Журавець Марія інтерв'юерка Журавець Марія

78	# 6. Життя міста Сокиряни в радянську добу за спогадами очевидця респондент Мотрюк Василь інтерв'юер Банар Юрій
82	# 7. Життя політв'язнів та репресованих: історія Ольги Анич респондентка Анич Ольга інтерв'юерка Мацюк Богдана
93	# 8. Доля сімей репресованих офіцерів у часи Радянського Союзу респондентка Кутра Ганна інтерв'юерка Кутра Іванна
99	# 9. «Хто не поступив у колгосп — [...] май тяжко жили». Колгоспи в житті українського населення Буковини респондентка Федорюк Євдокія інтерв'юерка Воробець Катерина
120	# 10. Із розповідей діда: буковинська сім'я у 50—90-х рр. ХХ ст. респондент Гордей Юрій інтерв'юерка Кишкан Ніколь
138	# 11. «Такий невеличкий, але дуже приємний, дуже гарний був колектив...»: Спогади про роботу в колгоспі респондентка Іваніщук Лілія інтерв'юерка Савка Анастасія

143	# 12. Життя та побут буковинського селянина з 1948 р. до сьогодні респондент Горбатюк Іван інтерв'юерка Салагор Олександра
149	# 13. «Весело було... молоді були...» Повсякденне життя буковинців у радянський період респондентка Ілащук Ауріка інтерв'юерка Ілащук Ольга
154	# 14. «Ближча європейським, краще зрозуміла і цікавіша»: Українська культура в радянському просторі респондентка Шустова Людмила інтерв'юерка Савка Анастасія
162	# 15. Традиція святкування Маланки в місті Вашківці в радянський період респондентка Господарюк Марія інтерв'юер Данилюк Олексій
167	# 16. Життя до і після: спогади ліквідатора наслідків аварії на Чорнобильській АЕС респондент Клим Михайло інтерв'юер Чорней Юрій
177	# 17. Чорнобильська катастрофа очима жительки міста Звенигородки респондентка Стрижиус Лідія інтерв'юерка Роман Поліна

189	# 18. Російське повномасштабне вторгнення 2022 р. очима жительки Києва респондентка Ірина інтерв'юерка Руссу Марія
199	# 19. Початок окупації Запорізької області у 2022 році респондентка Оксана інтерв'юерка Шарата Ірина
214	# 20. Націонал-християнське братство «Рутенія» у російсько-українській війні респондент Ратибор інтерв'юер Андрущак Андрій
228	# 21. Російсько-українська війна очима жителя міста Нікополь респондент Кирил інтерв'юерка Романюк Наталія
239	# 22. Сучасна російсько-українська війна крізь призму спогадів біженця респондент Олександр інтерв'юерка Кривошей Каріна
242	<i>Ілюстрації</i>

Передмова

Усна історія — наука доволі молода, а в сучасному вигляді вона сформувалась лише у 80-х роках ХХ ст. Між тим, за припущеннями дослідників, джерела усної історії можна вважати найдавнішими історичними джерелами взагалі, позаяк усна традиція виникла ще задовго до появи писемності. Навіть такі відомі історики давнього часу, як Геродот і Фулідід, готуючи свої праці, значною мірою покладалися саме на усні свідчення очевидців.

Особливістю усної історії від її початків було отримання певної неофіційної, «закулісної» інформації, котра найчастіше кидала виклик так званим елітарним версіям історії. У Західній Європі, Сполучених Штатах це здебільшого були явища і факти, відсутні в офіційній історіографії, що стосувались минувшини різних соціально пригнічених груп, прошарків та класів, наприклад, робітників, жінок, гендерних меншин тощо.

Нині ж усноісторичні свідчення справедливо вважаються органічними вираженнями людської ідентичності, повноцінними джерелами, важливими для історичного пізнання, у яких вагому роль відіграють, крім самої нарації, ще й невербальні складники: гучність мовлення, темп, паузи, інтонації, жести оповідача тощо. Звісно, й досі окремі науковці не довіряють таким матеріалам, вважа-

ючи їх надто індивідуальними, тенденційними, емоційно забарвленими, невідповідними для так званої «серйозної» науки.

Власне, усну історію й належить розглядати крізь призму людської психології, враховувати проблеми запам'ятовування / забування, появи неіснуючих явищ, котрі щиро трактуються мовцем як автентичні (т. зв. «ефект Мандели»), труднощі з усталенням хронології тощо. Насправді ж усна історія пропонує доступ до цілком унікальних сфер історичного пізнання, що й дозволило їй усталитися серед інших наук. Усні свідчення — плинні конструкти свідомості, уяви, вони містять надзвичайно важливі символи, архетипи, лінгвістичні й етнічні виміри та маркери різноманітних епох тощо.

Дослідження усного виміру української історії як наукова сфера стрімко розвивається. Нині існують десятки проєктів збору та обробки усних свідчень. Видання, яке Ви тримаєте в руках у паперовому вигляді або ж переглядаєте на екрані свого пристрою, постало в рамках одного з них. Це досі неопубліковані матеріали усної історії України, котрі з'явилися як результат наукових зусиль студентів та викладачів факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Під час вивчення блоку тем із курсу «Джерелознавство історії України», присвячених усній історії, студенти насамперед отримали відповідну теоретичну підготовку. На лекції було окреслено специфіку джерел усної історії, схарактеризовано загальну методику проведення усноісторичних досліджень, починаючи від вибору теми, визначення пріоритетів у зборі матеріалу, використання технічних засобів і завершуючи юридичною, етичною та психологічною складовими цього процесу.

Крім того, студенти отримали завдання самостійно накреслити певну тему, яка повинна стосуватись історії України, сконтактуватися з респондентом (чи респондентами), розробити питальник і на його базі провести бесіду, виступаючи у ній інтерв'юєрами. Бесіду можна було zorganizувати як наживо, так і дистанційно. Обов'язковими умовами була повна поінформованість респондента стосовно мети зустрічі, юридичних прав сторін на представлені свідчення, ведення аудіозапису інтерв'ю і його дослівне текстове розшифрування — відповідно до наданих інструкцій. Під час семінару-практикуму учасники курсу представили понад три десятки зібраних матеріалів інтерв'ю. Їх було обговорено на занятті і, залежно від потреби та можливостей, організовано другу, а часом і третю сесію інтерв'ю.

Оскільки мені належала честь бути викладачем, котрий проводив цей курс, відзначу своє задоволення якістю того, що було зреалізовано. Мої підопічні сумлінно поставились до завдання, часто в рази «перевиконавши» формально окреслений мінімальний обсяг підготовленого матеріалу. Вони проявили себе як непогані журналісти, психологи і передусім дослідники-історики. Тоді ж з'явилася ідея публікації цих свідчень у рамках нового, свіжого за своєю тематикою видання факультету історії, політології та міжнародних відносин із одночасним заснуванням окремого YouTube-каналу для презентації аудіоверсій цих матеріалів.

До редакційної колеги, яка провела підготовку видання, увійшли п'ятеро викладачів кафедри історії України та п'ятеро студентів з-поміж інтерв'юєрів.

Загалом видання містить 22 матеріали. На жаль, третина зібраних інтерв'ю не потрапила на сторінки збірника через відмову респондентів їх

публікувати або ж неможливість технічного доопрацювання текстів інтерв'юерами. Наявні ж тут свідчення належно відредаговані й оснащені відповідним науковим апаратом.

Переважає більшість інтерв'ю (# 1—17) тематично належать радянському періодові історії Буковини. І це закономірно, зважаючи на можливість студентів «вийти» на відповідних респондентів з-поміж (або ж через) власних знайомих. Попри те, що певні матеріали присвячені реаліям кінця 40-х років ХХ ст. (післявоєнній відбудові, боротьбі ОУН та УПА проти радянського режиму і т. д.) — # 1—4), українській культурі радянського часу (# 14—15), Чорнобильській катастрофі (# 16—17), у цьому блоці найбільше інтерв'ю стосуються саме повсякдення буковинського села зазначеного періоду. Майже всі матеріали — загалом первинні свідчення, тобто отримані з перших уст, від очевидців. Лишень # 8 і 10 представляють свідчення вторинні, тобто перекази, хоч і вони є не менш цікавими та цінними.

Інший блок матеріалів (# 18—22) стосується сучасної російсько-української війни. Це переважно оповіді біженців, осіб, котрі зіткнулися з війною безпосередньо, звідали на собі, що таке ворожі обстріли, окупація Півдня та Сходу України російськими військами. Непересічним для наукового вивчення є також інтерв'ю з учасником невеликої праворадикальної організації (# 20), де представлено її світогляд та цілі. Зважаючи на те, що війна триває і рідні та близькі респондентів досі в небезпеці, імена їхні, а також окремі факти, що можуть порушити конфіденційність цих осіб, приховано.

На початку кожного інтерв'ю вміщено QR-код із покликанням на аудіоверсію матеріалу на YouTube-каналі Проєкту. Ознайомлення з цими записами

дозволяє сформувати цілісніше уявлення про представлену в матеріалах складну історичну реальність.

Публікування кожного вміщеного інтерв'ю юридично легітимізовано письмовими дозволами самих респондентів.

Едиційні зауваги

Методика підготовки текстів інтерв'ю до публікації ґрунтувалась на зразках інших відомих і знакових українських усноісторичних проєктів, зпоміж них — «Говірка села Машеве», «Усна історія Степової України», «Усна історія російсько-української війни», «Воїни Дніпра: цінності, мотивації, смисли», «Майдан: усна історія» та ін.

Команда редакторів послуговувалась такими правилами впорядкування текстів:

- під час розшифрування бесід було збережено особливості мови респондентів (без змін, транскрибуванням подано діалектні слова, русизми, російські слова і т. д.);
- упущено без додаткових вказівок ті фрагменти оповіді, де респондент сам виправляє своє щойно подане слово або ж фразу;
- у квадратних дужках курсивом наведено вміщені у виклад респондента фрагменти, які походять від інтерв'юерів або ж редакторів (опис поведінки співбесідника, наприклад, *[респондентка посміхається]*, упущені слова, ключові для розуміння думки, упущені фрагменти дат і т. д.);
- усі пропуски в тексті оповідей позначені трьома крапками, вміщеними у квадратні дужки — [...] (найчастіше це стосується кількаразового перефразування тексту, неважливого для розкриття змісту, рідше — фрагментів, які респонденти

- самі просили не подавати, або ж тих, що можуть розкрити їхню конфіденційність);
- скорочено й уточнено певні запитання інтерв'юерів;
  - спосіб передачі термінів «Росія», «Російська Федерація» та «Радянський Союз» (написання з великої чи малої літер) залишено на вибір інтерв'юерів;
  - наявність апострофа наприкінці окремих слів указує на їхнє розмовне скорочення (наприклад, «не можна вважати чимось прям' унікальним», «мож' купити і 2 хаті»);
  - числівники максимально передані цифрами, крім випадків, якщо це ускладнювало сприйняття тексту.

Тарас Ковалець

*Дослідники щиро вдячні респондентам
за їх розповіді, за унікальний життєвий досвід,
котрий у кожному разі є частиною
нашої загальнонаціональної пам'яті.
Сподіваємось на успішне продовження Проєкту
в наступні роки.*

Foreword

Oral history is a fairly young field of study. In its present form, it was established only in the 80s of the XX c. Meanwhile, according to researchers, the sources of oral history can be considered the oldest historical sources in total, since the oral tradition emerged long before the emergence of writing. For example, even such ancient historians as Herodotus and Thucydides relied heavily on eyewitness accounts while preparing their works.

The peculiarity of oral history from its beginnings was the obtaining of certain unofficial, «behind-the-scenes» information, which often challenged the so-called elite versions of history. In Western Europe and the United States, it was mostly history, often unavailable in official historiography, concerning the past of various socially oppressed groups, strata, and classes, such as workers, women, gender minorities, etc.

Nowadays, oral history records are rightfully considered to be organic expressions of human identity, full-fledged sources important for historical knowledge, in which, in addition to narration, non-verbal components of the story play a significant role: the volume of speech, pace, pauses, intonations, gestures of the interviewee, etc. Of course, some scholars still distrust such materials, considering them too individual, tendentious, emotionally colored, and inappropriate for so-called «serious study».

In fact, oral history should be viewed through the prism of human psychology, taking into account the problems of memorization, forgetting, the appearance of non-existent phenomena that are sincerely interpreted by the speaker as authentic (the so-called the Mandela effect), difficulties with establishing chronology, etc. In fact, oral history offers access to very unique areas of historical knowledge, which has allowed it to become established among other studies. Oral evidences are fluid constructions of consciousness and imagination; they contain extremely important symbols, archetypes, linguistic and ethnic dimensions, and markers of different epochs.

The study of the oral dimension of Ukrainian history is a rapidly developing field of research. Today, there are dozens of projects collecting and processing oral history records. The edition that you are holding in your hands in paper form or viewing on your device screen was prepared as part of one of them. These are hitherto unpublished materials of the oral history of Ukraine, which appeared as a result of the research efforts of second-year students of the Faculty of History, Political Science and International Relations of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

While studying the block of topics in the course «Sources of the History of Ukraine» devoted to oral history, students first of all received appropriate theoretical training. The lecture outlined the specifics of oral history sources, characterized the general methodology of oral history research, starting with the choice of topic, prioritization, use of technical instruments, and ending with the legal, ethical, and psychological components of this process.

The students were given the task of outlining a specific topic related to the history of Ukraine, contacting

the respondent (or respondents), developing a questionnaire, and conducting an interview based on it, acting as interviewers. The interview could be organized both live or remotely. The prerequisites were that the respondent was fully informed about the purpose of the meeting, the legal rights of the parties to the presented evidence, audio recording of the interview and its verbatim textual transcription in accordance with the provided instructions. During the workshop, the course participants presented more than three dozen interview materials. They were discussed in class and, depending on the need and possibilities, a second or sometimes even a third interview session was organized.

Since I had the honor of being the teacher who conducted this course, I should note my satisfaction with the quality of the results. My students took the task seriously, often «exceeding» the minimum amount of formally outlined material, and they showed themselves to be good journalists, psychologists, and, above all, researchers, historians. At the same time, the idea of publishing these testimonies as part of a new, fresh edition of the Faculty of History, Political Science and International Relations, with its simultaneous establishment of a YouTube channel to present audio versions of these materials, came to mind.

The editorial board of the edition included five professors of the Department of History of Ukraine and five students among the interviewers.

In total, this edition contains 22 materials. Unfortunately, a third of the collected interviews were not included due to the respondents' refusal to publish them or the impossibility of technical revision of the texts by the interviewers. The evidences presented here are appropriately edited and equipped with the appropriate scholarly apparatus.

The vast majority of interviews (# 1—17) are thematically related to the soviet period of Bukovyna's history. And this is natural, since students were able to find relevant respondents among (or through) their own acquaintances. Despite the fact that some materials are devoted to the realities of the late 1940s (postwar reconstruction, the struggle of the OUN and UPA against the soviet regime, etc.) — # 1—4), Ukrainian culture of soviet era (# 14—15), and the Chornobyl disaster (# 16—17), most of the interviews in this block concern the everyday life of a Bukovynian village of this period. Almost all of the materials are primary evidence, i.e., firsthand reports from eyewitnesses. Only # 8 and 10 present secondary evidence, or retellings, although they are no less interesting and valuable.

Another block of materials (# 18—22) concerns the current Russian-Ukrainian war. These are mainly stories of refugees, people who experienced the war face-to-face, witnesses of enemy shelling, and the occupation of the South and East of Ukraine by Russian troops. An interview with a member of a small right-wing radical organization (# 20) presenting its worldview and goals is also of great academic interest. Given that the war is still ongoing and the respondents' relatives and friends are still in danger, their names, as well as certain facts that could violate their confidentiality, have been withheld.

At the beginning of each interview, there is a QR-code with a link to the audio version of the material on the Project's YouTube channel. Familiarizing with these recordings allows us to gain a more complete picture of the historical reality presented in the materials.

The publication of each interview is legitimized by the written permission of the respondents themselves.

Editorial notes

The methodology of preparing the interview texts for publication was based on the example of other well-known and significant Ukrainian oral history projects, including «The Dialect of Masheve Village», «Oral History of Steppe Ukraine», «Oral History of the Russian-Ukrainian War», «Warriors of Dnipro: Values, Motivations, Senses», «Maidan: Oral History» and others.

The team of editors used the following rules for arranging the texts:

- during the transcription of the interviews, the peculiarities of the respondents' language were preserved (dialect words, rusisms, Russian words, etc. were transcribed without changes)
- those fragments of the story where the respondent corrects his/her own word or phrase were omitted without additional notes;
- in square brackets in italics are fragments included in the respondent's narrative that come from interviewers or editors (description of the interviewee's behavior, for example, *[респондентка посміхається]*, omitted words that are key to understanding the thought, omitted fragments of dates, etc;)
- all gaps in the text of the stories are marked with three dots placed in square brackets — [...] (most often this refers to repeated paraphrasing of the text that is not important for the contents, less often — to fragments that respondents themselves asked not to include or that may reveal their confidentiality);
- certain questions from interviewers were shortened and clarified;
- the way of rendering the terms «Russia», «Russian Federation» and «Soviet Union» (capitalization or lowercase) was left to the interviewers' choice;

- the presence of an apostrophe at the end of certain words indicates their colloquial shortening (e.g., «не можна вважати чимось прям' унікальним», «мож' купити і 2 хати»);
- numerals are represented by numbers as much as possible, unless it interferes with the perception of the text.

Taras Kovalets

*The researchers are sincerely grateful to the respondents
for their stories and unique life experiences,
which in any case is part
of our national memory.
We hope for a successful continuation of the Project
in the coming years.*

аудиоверсія

1

*«Всьо добре жити,
лиш би не війна»:
про життя
буковинського села після
Другої світової війни*

<i>місце</i>	с. Замостя Вижницького р-ну Чернівецької обл.
<i>дата</i>	28.04, 04.05.2024
<i>спосіб</i>	розмова наживо
<i>респондентка</i>	Різун Анна Миколаївна (1940 р.н.)
<i>інтерв'юерка</i>	Вірста Мар'яна Василівна

ЧАСТИНА 1

Добрий день, чи можете Ви представитись?

Можу. Різун Анна Николаївна, [19]40 р.н., живу в Замісті.

Дуже приємно, я Вірста Мар'яна, студентка 2-го курсу спеціальності «Середня освіта (Історія)» факультету історії, політології та міжнародних відносин,

і нині я вивчаю повсякденне життя у радянський період від 40-х до початку 90-х років ХХ ст.

Отже, розкажіть, будь ласка, про своє повсякденне життя в радянські роки.

Ну, яке було життя? Після війни дуже була біднота, дуже була біда. Сталін наших людей вивозів^а, убивали, тому до колгоспу били людей, [щоб йшли в колгосп], тому ми прийшли... пішли всі люди в колгосп. В [19]47-й рік був голод, такий був голод, що з Бесарабії приходили люди і казали, що в них так, що ще трішки було що їсти. А там навіть дітей своїх їли — такий був голод. Потому було вже краще, я пішла до школи, ходили вже до школи.

Розкажіть, будь ласка, про своїх батьків, де, коли вони народились.

Тато мій народився 1914 р., а мама моя народилася 1917 р., тато був в с. Замісті, а мама з с. Карапчева^б, і вони зійшлися, і в нас було 5 дітей. Я була найстарша, а ті решту були від мене менші.

А ким вони працювали, Ваші батьки?

Мама робила в колгоспі на ланках^с сапала ланкі, а тато у савхозі^д у опитному хазяйстві^е робив на фермі [...].

^а Вивозити (діал.) — вивозити.

^б Карапчів — село Вижницького р-ну Чернівецької області.

^с Ланка — група колгоспників для виконання певних робіт.

^д Савхоз (укр. радгосп) — радянське державне господарство із фіксованою заробітною платою і найманою робочою силою.

Дослідне господарство, про яке йдеться, частково належало до с. Замостя, частково до с. Карапчева, із центром у с. Карапчів.

^е Опитне хазяйство (рос.) — дослідне господарство.

Яким було Ваше дитинство?

Ну, я не можу скаржит'ся, бо я його любила, бо для мене було воно любиме, але було дуже бідне, дуже ми за хліб жідали^a, мусили йти ставати в чергу, давали на вагу, на 10 копійок кусочок хліба. Усі діти ставали в чергу, бо не можна було дати більше хліба на руки, як на 10 копійок.

Можете Ви описати харчування людей у той час?

Ну, таке було харчування, що недостаток був, всього було недостаток. Чи в котрій сім'ї тримали корову, в тій сім'ї [було краще], а в котрі[ї ні] — то дуже діти бідували, дуже був недостаток.

Зрозуміло. А звідки Ви брали продукти?

То всьо^b, що вирощували на городі, то брали, а так купити не дуже було за що, не дуже було де, не дуже було що, не було єк^c.

А якими були ціни на продукти?

Ну, що там сказати, тогди^d ціни були дуже маленькі на продукти (16 копійок коштував хліб), але й мало заробляли. Для нас було дуже велеко^e 16 копійок, бо мало не було, що багато заробити.

Розкажіть, будь ласка, про своє навчання в школі.

Ну, в школу я ходила, вчителів дуже любила, дуже мені були приємні вчителі. Перша моя

---

^a Жідати (діал.) — мати в чомусь потребу.

^b Всьо — все.

^c Єк (діал.) — як.

^d Тогди (діал.) — тоді.

^e Велеко (діал.) — багато.

вчителька була Одарка Василівна, потому в 5 класі була моя керівничка Олександра Миколаївна, я її дуже любила, по сьогодні пам'ятаю. Учили руску мову, українську, математика [...].

У якій школі Ви навчались? Скільки класів закінчили?

В Заместянській 7-річній школі, 7 класів закінчила [...].

Якою мовою/мовами проводилося навчання?

Як руский урок був^а, то по-руски вчителька до нас говорила, як український — то по-українськи, а математика — це все було на українським язичу^б, лиш рускій урок був.

Які були навчальні заклади і можна було здобути освіту після закінчення школи? Ну, і яку освіту?

Не знаю, з нашої школи я не чула. Чула, шо пару дівчат пішли у Вашківці^с в 10-й клас та й робили^д: одна робила піонерважатою^е, одна робила в бібліотеці, а ми нікуди не йшли, бо не мали куди. Ми пішли в савхоз на роботу, бо треба було робити, заробити на хлібиці^ф.

Чи працювали Ви одночасно, коли навчалися, і де, і ким, що саме Ви робили?

Я одночасно не працювала, бо я лиш 7 класів кінчила, і в 14 років пішла робити в савхоз на поле, сапала від рання до ночі.

^а «Як руский урок був...» — мається на увазі урок російської мови.

^б Язык (тут рос.) — мова.

^с Вашківці — місто у Вишницькому р-ні Чернівецької області.

^д Робити (тут діал.) — працювати.

^е Піонервожата — керівник піонерського загону в радянських школах та позашкільних навчальних закладах.

^ф Хлібиці (діал.) — хліб.

Розкажіть, де Ви працювали в радянський період?

Ну, я кажу, що в савхозі я працювала. Ну, потому вже я працювала на хлібзаводі [...], потому я здала курси і робила поварем, але це вже було в такі май^а роки [пізніші].

Якими були Ваші обов'язки і скільки годин тривав робочий день?

Робочий день — ми сапали від рання до вечера. Обов'язки наші були, щоби було, ну, на поли ми робили [...].

Чи працювали Ви на вихідних?

Ну, ми самі не йшли — на вихідні ми йшли до церкви [сміється].

Якими були Ваші стосунки з іншими працівниками?

Дуже добрі. Я не мала скарги за ціле своє життя ні на кого — всі кругом мене були люди дуже добрі.

Опишіть, будь ласка, коло Ваших близьких, знайомих, друзів на роботі?

Ну, я кажу, на роботі були в мене дуже добрі, я була мижи^б ними маленька, вони мене поважали, уважали^с, підсапували, і мені було добре, хоч де я робила — всьо було добре [...].

А хто ці люди?

Це були наші, кругом наших сіл, карапчівські, заміські, коритнянські, вашківські — вся [...] молодь робила в савхозі.

---

^а Май (діал.) — тут: пізніше.

^б Мижи (діал.) — між, поміж.

^с Уважали (діал.) — тут: пильнували.

Чи працювали з Вами приїжджі зі східних областей України чи Росії?

Працювали. З східних областей України була наша бригадірка^a, була наша учотчиця^b, були з нами вітти^c люди, тоже добрі люди, файно до нас відносилися, добре нам усьо з ними було.

Як приїжджі ставились до місцевого населення?

Ну, мені так здаєси, що вони йшли з нами в один крок, нічо' вони... [респондентка обірвала думку]. Наприклад, мені ніхто нічо' не мішав^d — ні чужі, ні наші.

Що Вам відомо про діяльність ОУН і УПА?

Ну, це було багато у... той воєнний, післявоєнний період. Пам'ятаю, навіть один раз прийшли бандіти на Великдень рано і забрали всьо з стола, всі паски, всьо, крашиничкі^e наші, писанки — всьо забрали. Так і то цілий кут, і всьо, діти залишилися голодні. Ходили, вбивали людий, нападали. Під маскою Бандери збиралися бандіти, такі, що не хотіли робити і обкрадали людей. Але потому їх наказали^f, та й... [респондентка обірвала думку].

Чи брали Ви або хтось з членів Вашої сім'ї участь у діяльності ОУН і УПА?

Ні. Я таки ще мала була, як то [було], не могла брати, а тато мій був на вóйні, потому після

^a Бригадірка (русизм) — керівниця виробничої бригади, невеликого трудового колективу.

^b Учотчиця (русизм) — бухгалтерка.

^c Вітти (діал.) — звідти.

^d Мішати (русизм) — заважати.

^e Крашиничкі — крашанки, фарбовані яйця.

^f Наказати (тут русизм) — покарати.

війни ще якась була відбудова, що тато прийшов аж у [19]47-му році з війни, а мама в колгоспі робила, від першого, відколи я пам'ятаю, від першого дня складання колгоспу.

Розкажіть про відновлення радянської влади в повоєнні роки?

Ну, відновлювалося fajно, всьо відбудувалося: колгоспи, ферми, клуб у нас побудували, децький... дитячий садочок. Нічо' не мож' сказати, всьо було, всьо відбудовувалося — fajно всьо було. Вже всьо добре жити, лиш би не війна.

А яким було життя у радянський час? Переваги та недоліки?

Ну... було багато такого, шо хотілося нам, шоби було ліпше, але... були недоліки, де не були? Недостача хліба була, не був такий заробіток. Тіко^а того, шо діти бідували в радянські часи.

Чи можлива була самореалізація людини у радянський період і розвиток себе як особистості?

[Респондентка махає рукою на знак того, шо не знає відповіді].

Чи є щось, про що я не запитала, але Ви хотіли б розповісти?

Ой, розповісти я маю багато чого, але ти спішиш, то я...

Розповідайте.

---

^а Тіко (діал.) — тільки.

Та шо буду розповідати?.. Єк ми жили, як всьо хотілося розповісти, єк били нас, як ті бандити ходили, як людей палили. Наприклад, я в бабусі своєї жила, то така була одна ніч, що 40 людей спалили — 40 хат. Бандіти з лісу вішли^а, в одній хаті 17 душ убили. Одна маленька дівчинка лишилася, встала, казала (шо з-за стола встала), і казала: «Ой, не бийте мене, бо мій татко сказав, що прийде з вóйни».

Та й так її не вбили, і так вона тих бандитів відала^б, бо вона придивилася, що в одного не було пальців. І її взяли в децький будинок^с, потому вона в Чернівцях його здибала і його вівезли тудя дес на Сібір. Було-було, є шо розказувати, дитино, є.

Розповідайте.

Є, біда була після війни, дуже була, тепер лиш нам трохи було добре жити, та й знов біда, а так — була біда [...], бідували діти, ходили ті бандіти, по збира́лисках^д ходили, били людий, відбирали всьо, забирали — такі, шо не хотіли робити, не пішли на вóйну. Наприклад, ті, що пішли на вóйну, прийшли та й не хотіли нікого бити — їм стало вже там. А такі, що ховалися — та й убивали людей.

Тоді дякую, Анно Николаївно, Вам за розмову, мені було дуже приємно з Вами поспілкуватись, дякую!

[Респондентка сміється].

^а Війти (діал.) — тут: вийти.

^б Відати (діал.) — тут: видати, виказати.

^с Децький будинок (русизм) — дитячий будинок.

^д Збира́лиско (діал.) — льох, також по́гріб, склеп, пивніця.

ЧАСТИНА 2

Опишіть, яким був учнівський колектив. Ваші спогади про однолітків?

У мене клас був дуже дружний, дуже класний, ніколи ми не билися. Ми навіть могли поділитися кусочком хліба: у кого з учнів був хлібец, а у кого не було, але ми дружно всі поділилися. Дуже дружній був клас.

Розкажіть, як Ви проводили неділю?

У неділю рано я вставала, йшла до церкви, а від обіда файно чесалася^а, обтикалася цвітами^б і йшла на данець^с і до вечора гуляли^д. Лиш до вечора — у вечір не можна, разом з вечіром треба бути вдома.

Яке місце займала релігія у Вашому житті?

Релігія займала і займає далі майже перше місце, бо з маленької моєї родичі мене носили, водили за ручку до церкви, ходили, і я по сьогодні кожну неділю ходжу до церкви. І дякувати Богу!

Хто ходив до церкви з Вами?

Ну, коли я була мала, ходила мама з татом, а коли я вже піросла, сама ходила, коли ви-йшла замуж^е — вже свої діти водила.

---

^а Чесатися (тут діал.) — розчісуватися.

^б Отикалася цвітами (діал.) — вкладала у волосся квіти.

^с На данець (діал.) — на танці.

^д Гуляти — танцювати.

^е Замуж (рос.) — заміж.

Чи святкували релігійні свята і які?

Великдень, Різдво святкували і по сьогодні святкуємо. Дуже колись було гарно на Різдвяні свята ходили, дуже ходили діти колядувати, потому великі, дорослі — всьо дуже гарно було. Тепер вже якос, шо війна, то вже менше хлопців, менше ходять, але все рівно^а була коляда.

Якою була медицина?

Медицина була, я можу сказати, що дуже гарна. Наприклад, я з роботи йшла в лікарню, там мене лікували безплатно і платили мені больнично^б. Дуже гарно відносилися, ніхто не питав грошей, вся медицина дуже мені подобалася тогди.

Може, опишіть тогочасний медичний заклад.

Ну, у нас була у Вашківцях лікарня, і ми там усї [лікувалися]. Були інфекційна і інфекційний відділ, і я часто лежала в терапії, один раз в інфекції, що мала скарлатину.

Зрозуміло. Чи мали Ви відчуття голоду і чому?

Ну, відчували трохи, відчували, бо не було всього, такого достатку, як, наприклад, тепер. Навіть було так, що хоч мав гроші, та не було де купити. Зрання не успіш^с купити — потому вже нема де купити хлібець. Відчували, але сусідські діти ще дужче відчували. Пам'ятаю, в сусідів (сусіди у нас там) було 7 дітей, то їх брали в лікарню, що вони попухли з голоду. Ну,

^а Все рівно (русизм) — все одно.

^б Больнично (русизм) — лікарняні виплати, допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю.

^с Успіти (русизм) — встигнути.

в нас, в нашій сім'ї цього^а не було, а було в людей, було.

Яким був верхній одяг?

А, верхній одяг: були кірзові чоботи, куфайка, хустка, та й це був верхній одяг.

Опишіть тогочасні жіночі та чоловічі зачіски.

О!... Чоловік до чоловіка пішов та постригси, а у нас що було? В котрої дівчини була файна коса, розчисала її, заплила, і красуласи^б, любувалася неу^с, а в перукарні нікуди не ходила на своєму життю.

Розкажіть про своє життя і де Ви жили.

Ну, жила в с. Замістю. Тато з мамою побудували в хаті. В них був свій ліс, вони з свого лісу навозили дерево, збудували хату. Була подвійна хата, одна кімната^д сиділа чиста для гостей, а в одній кімнаті ми всі жили — не було кождому^е кімнати. Нас 5 дітей і тато з мамою. І всьо було мирно, дружно, добре.

Де і як зберігали продукти, щоб не псувались?

А, як зберігали продукти: зарізали восени свиню, прокаптили, посолили — на під^ф, і цілий рік мама ходила, по кусочку рубала і нам варила.

Все, гарно дякую!

^а Цего (діал.) — цього.

^б Красуласи (діал.) — милувалася.

^с Неу (діал.) — нею.

^д Кімната (рос.) — кімната.

^е Кождому (діал.) — кожному.

^ф Під (діал.) — горище.

ЧАСТИНА 3

Добрий день, Анно Николаївно. З минулої нашої зустрічі та нашого спілкування у мене виникли ще декілька запитань до Вас. Чи можу я їх Вас запитати?

Можеш.

Чи даєте Ви дозвіл використовувати матеріали цього інтерв'ю для науково-дослідної діяльності?

Я, Різун Анна Николаївна, 1940 р.н., дозволяю Вірстій Мар'яні Василівній використовувати матеріали цього інтерв'ю для науково-дослідної діяльності.

Отже, хотілося би дізнатися детальніше, як були людей? Та чому їх були, хто?^а

Під марку Бандери збиралися люди і ходили, але то зовсім «бандери» не були. Люди збиралися такі, що не хотіли робити, ішли грабували людей, вбивали людей. Казали, що вони не їх нації, що вони поляки, що вони якійсь інші. Просто бандіти такі були.

Зрозуміло. Також, я пам'ятаю, Ви наводили приклад, що Ви проживали в своїй бабусі. Чи могли б розповісти про бабусю кілька слів?

Моя бабуся жила в Карапчіві, я жила там у бабусі. Бабуся моя була із 1893 р., пережила дві війни, австрійську і цю тепер всесвітню з німцями. Австрійську — за австрійську бабуся розказувала, що дуже добре були вій..., дуже добре були австріяки, платили. У баби було двоє дітей,

---

^а Мова йде про інформацію з Частини 1 (інтерв'юєрка).

дід воював. Вони бабі платили гроші і продукти давали, цукор, ну, і якісь там вермішелі, олію — це давали. Дуже там усьо за тої війни було добре, а за цеї вже так не було. Бабусю мою звали Анна.

Також Ви згадували, що Ваш тато був на війні і прийшов з війни аж в 1947 р. Можливо, тато Вам розповідав про війну?

Да, тато розповідав. Був на в фронті, там був ранений тато, була куля у лівому плічі. Тато був у лікарні, а потому після війни вже, коли війна скінчилася, котрі люди були на фронті, ті люди пішли додому, а тато був так, як на роботі (бо тато був в охрані^а у лікарні), та й тата лишили ще на роботі, бо дуже було мало людей, не було кому робити.

Зрозуміло. А що б Ви могли розповісти про колгоспи ще від першого дня створення колгоспу, коли Ваша мати там працювала?

Ну, тіко тóго, шо ходили записувати в колгосп і забирали в людей поле. У кого було багато, лишили лиш по 25 сотики, у кого був кінь — забирали, а в кого було 2 корови — забирали, і так мама пішла робити в колгосп. Ми були маленькі, помогали мамі, та й... а потому вже добре, вже трохи розжили^б, уже більше платили..., а зразу була дуже біда.

Ви також згадували про бандитів. Чи можете Ви про них ще якісь подробиці розповісти?

---

^а Охрана (рос.) — охорона.

^б Розжили (діал.) — розжилися, надбали майна.

Я їх не виділа, щоб я їх виділа. Ми в бабусі ночували не в хаті, а у стодоли^а на стриху^б, і цих бандитів, бо то було близько під лісом виділи, чули, як вони уночі, вечером вони йшли на село і вбивали людей. А рано вони вже йшли в ліс, і так ми лише звідтіля слухали, як вони йшли в ліс.

Також я пам'ятаю, Ви розповідали: «Хоч мав гроші, та не було де купити. Зрання не встигнеш купити, потому вже нема, де купити хлібець». А чому саме зрання? І чому потому вже нема, де купити хліб?

Бо тому що хліб возила машина на кожне село раз на день: рано вони привозили, там стоєли фіри^с, брали у колгосп, хто на яку... яку бригаду (була строїтільна^д бригада, була ферма, були польова бригада) і грузили той хліб, і вивозили на поле, котрий там лишався ще. То хто рано був в магазині, той взяв, а більше ніхто не привозив і ніхто не питав, більше хліба не мож' було взяти.

Зрозуміло. А ще Ви розповідали про дітей, які попу- хли з голоду. Вони вижили?

Вижили. Їх забрали в лікарню і там їх підлічили^е. Діти вижили, мали свої сім'ї. Лиш то, що уни^ф дуже були... Я була дуже маленька, лиш, правда, виділа, як їх брали. Дуже вони були зголожені, дуже були...

^а Стодоля (діал.) — будівля для зберігання снопів зернових культур.

^б Стрих (діал.) — горище.

^с Фіра (діал.) — віз.

^д Строїтільний (русизм) — будівельний.

^е Підлічити (діал.) — підлікувати.

^ф Уни (діал.) — вони.

Скільки учнів було у Вашому класі?

40. Було 22 хлопці і 18 дівчат.

Як звали Ваших батьків?

Тата звали Николай, а маму — Марія.

А як звали Вашого чоловіка?

Танасій.

А якого року він народження?

35-го, 1935 року.

А звідки він родом?

З Замістя, з нашого села.

Ким він працював? Де саме?

Працював строїтелем^а у колгоспі.

Як Ви познайомилися?

Ай, на вісілю. Я була в свого брата на вісілю, а він був, то був йому сусід, та й там ми познайомились. Потому ходили^б разом, ходили, 5 років ходили, аж у 5 років повінчалися.

Чи носили в радянський період вишиванки ?

Ой, наше село без вишиванок не було, ці^с радянські [часи], ці який би не було — це вишиванка мусіла бути. До кожних свят нова вишиванка мала бути.

А у Вас були вишиванки?

---

^а Строїтель (русизм) — будівельник.

^б Ходити (розм.) — перебувати у стосунках.

^с Ці (діал.) — тут: чи.

Були, 12 сорочок, 12 вишиванок було. Дівка не віддавалася^а, поки 'тіко^б сорочок не вішила.

Ви могли б показати ці вишиванки?

Ні, ні, Мар'яночка, ні, то вже нема. То багато забрали в музей моїх сорочок і горбутку^с, і українку^д, а багато роздала. Дівчаткам уже багато дала, дівчатам, у нас віступали у клубі. Хор був, приходили дівчата, брали в мене сорочок віступали, так я і не питала. В'ни віступають собі у них.

Як їх виготовляли?

Я сама вишивала. Мама ткала полотно, а я вишивала по цілій ночі сорочки. Трохи побалакаю з кавалером^е та й вишиваю до ране [респондентка сміється].

Зрозуміло. А одяг більше купували чи шили?

Більше шили.

Якщо шили, то де брали тканину?

Не знаю, десь мої родичі купували, наприклад, мені. Я скінчила школу — мені шили таку куртку для дівоцтва. Родичі дес в Чернівцях купили та й у Вашківцях був такий чоловік, що шив, і ми мали такий... Чоботи роблені^ф носили і куртки шиті носили, і горботкі ткані носили,

^а Віддаватися — тут: виходити заміж.

^б 'Тіко (діал.) — тут: стільки.

^с Горбутка — спідниця, що обгорталася навколо пояса.

^д Українка — традиційна українська вишита сорочка.

^е Кавалер (діал.) — залицяльник.

^ф Роблений (діал.) — ручної роботи.

це всьо було ручна праця. То тепер всєчіно^а є де купити.

Чи можу я з Вами сфотографуватися?

Можеш, чо' ні, як ти бажаєш?

Якщо Ви даєте дозвіл, то...

Та, чо' ні, з такоу гарною дівчиною чому не сфотографуватися?

Дякую тоді... На жаль, наше інтерв'ю добігає кінця, тому гарно дякую, Анно Николаївно, що знайшли час для спілкування та розповіли багато чого нового та цікавого.

---

^а Всєчино (діал.) — різне, всяке.

аудиоверсія

2

Село Сергії у 1945—1947 роках

місце	с. Сергії Вижницького р-ну Чернівецької обл.
дата	11.04.2024
спосіб	розмова наживо
респондент	Дрoн'як Петро Дмитрович (1957 р.н.)
інтерв'юерка	Дрoн'як Оксана Петрівна

Добрий день, я студентка факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича Дрoн'як Оксана. І я б хотіла сьогодні взяти у Вас інтерв'ю на тему «Село Сергії у 1945—1947 роках».

Шановний Петре Дмитровичу, скажіть, будь ласка, кілька слів про себе та свою родину.

Доброго дня! Багато дечого можу розказати. Я родився в багатодітній сім'ї, сім'ї селянців. Працювали батьки мої, і браття, й сестри в колгоспі. Дуже бідно жили.

Скільки років працювали Ваші батьки у колгоспі? Які умови праці були і яка оплата?

Мої батьки працювали все своє життя, пока і не померли. Батьки працювали разноробо-

чіми. Дуже важка робота була, всьо робили вручну, зарплата дуже не цінилася, от. І нас востіували^а, в школу ми ходили, бо дуже трібували^б, дуже-дуже трібували цього, шоби діти навчалися в школі, училищах. І у ті часи, наскільки тато мій розказував (татові було 15—16 років, тато ходив в школу у 1-й клас, бо такий був час воєнний, шо після війни не вчилися), потом маскалі, Совецький Союз прийшов і усіх стариків, які були, всіх заставляли ходити в школу, навчатися і працювати.

Розкажіть, будь ласка, які історії Ви чули від своїх родичів про цей післявоєнний період?

Післявоєнний період дуже був тоже^с важкий. Людей багато молодих, дужих забрали були на війну, [де вони і] погинули. Такі осталися в селі безпоміщні^д, і то над ними маскалота^е іздівалася^ф. Батька мого, наскільки він розказував, — йому було 14 років, його зацітали^г так, як «бандера», називали, а то не були вони «бандери», маскалі так казали, та й вибивали^г.

Взяли, тата мого, 18 чоловік таких узяли по старшого віку і середнього, і молодшого, пов'езали їм руки і відвели їх дуже-дуже далеко, ну, в гірських умовах; і там у якийсь підвал їх завели. І тато розказував, що всіх їх там розстріляли, лишилися тільки два: тато і ще оден [чоловік], трошки ранений був. А 16 чоловік убили, а їх двоє лишилося.

^а Воспітувати (рос.) — виховувати.

^б Трібувати (русизм) — вимагати.

^с Тоже (рос.) — теж.

^д Безпоміщний (рос.) — безпомічний.

^е Маскалота (зневажливо) — москалі.

^ф Іздіватися (рос.) — знущатися.

^г Зацітати (рос.) — зарахувати.

^г Вибивати (тут діал.) — вбивати.

І коли там уже це всьо успокійлоси^а, тато потіхоньку^б на́чав^с цих мертвих підіймати на собі, і відти він втік і ші допоміг тому раненому. І вони вдвох лишилися, втікли відти. І так вони рік ховалися, щоб їх не дай Бог ніхто не видів^д, [щоб люди] думали, що їх вибили. Отак вони переховувалися. Дуже-дуже-дуже важко прожили вони у ті часи.

Чи були у Вашому селі бойові дії?

Бойових дій як таких не було. Партизани були. Тато мій розказував, що, як прийшли маскалі, то у татового тата (коротше, діда мого) вони відкрили казарму свою. Там вони місяць проживали — 300 чоловік, от. І потім вони пішли, а куди ніхто не знав, куди вони далі пішли [...].

Маскалі ходили, забирали, не любили цих людей на Буковині. Вони всьо це забирали на Сибір, на Урал, Казахстан і на сьогоднішній день люди погинули. Може, дес хтос ші^е живий, але тих, що забрали, мало хто вернувся звідти [...]. Всьо забирали...

Тато розказував, що у 1947 р. сніги дуже сильні випали на Буковині сюда, у 3 метри були сніги. І тоді маскалі дуже багато людей забрали. Вони мали лижі, а ці люди нічого не мали, і вони приходіли, прямо з хатий добиралися, докопувалися. Забирали жінок з дітми. Хто помирав по дорозі, а кого відправляли у Сибір. Страшно погано було.

^а Успокоїтиси (діал.) — заспокоїтися.

^б Потіхоньку (рос.) — потихеньку.

^с Начати (рос.) — почати.

^д Видіти (діал.) — бачити.

^е Ші (діал.) — ще.

Яке було становище церкви у цей період? Кому і як заборонялося її відвідувати? Які покарання застосовували для тих, хто відвідував?

Ну, потім уже, як Совецький Союз укорінився тут, то вже і я ходив у школу, то нам дуже забороняли. Особенно дітим, ну, молодим людем, хто на керівній роботі був, дуже заперещали ходити до церкви. Виставляли дружинників, і дружинники сиділи, крутилися біля церкви, дивилися, хто йде до церкви і це записували, і штрафували і з роботи знімали, хто на керівній роботі був, от.

Дітий хрестити забороняли, не хрестили дітий. Даже хоронити, ек людина помирала — не дозволяли, якщо якийс був... (тоді ж стали і комсомольці, і піонери-школьники, і жовтенята, і всьо), то даже забороняли іти хоронити. Так брали людей до могили, хоронили без попá, як кажуть.

Скажіть, будь ласка, яку роль відігравала освіта?

Дуже вчили, дуже сильно. Так трéбували [від] дітий [навчатися] [...]. Школа була безплатна, училища були безплатні, університети безплатні, академії, так само вищі всекі заклади — все було безплатно, ніхто не платив. Вчилися і на врачів^а, і на всекі спеціальності, но всьо було безплатно. А трéбувати — дуже сильно трéбували, щоб дуже вчилися [...]. Мусили ходити в школу. І заочно ходили деякі, от, ну, це вже дуже якась хвора дитина була, яка не могла [ходити до школи] [...].

Як війна та повоєнні роки вплинули на Вашу сім'ю, на становище нашого села взагалі?

---

^а Врач (рос.) — лікар.

Ну, було важко, тому що після війни всьо було зруйновано. Так як у нас на Буковині війна не проходила так цево... але однако було погано, було з продуктами погано, їсти недохв́ат^а було. Дуже малувато було. Більше були голодні, чим на́їдині^б, от. Ну, і дуже сильний поставили контроль, слідкували за нашими людьми сильно, от.

Після війни багато людей повернулося додому?

Після війни мало повернулося, потом уже дальше маскалі забирали так, як я розказував, дідо мені. Забирали, казали, що це «бандери», «зрадники», щітали нас. Забирали на Сибір тудя, на Казахстан, на Урали і так ті люди тудя полишілиси^с, сюди вони уже не повернулиси, бо уни тут, маскалі, відправляли тудя, забирали, а хату, домівку запалят, домівка згорит і ті люди-бідняги^д вже не мали до чого повернутиси — не мали ніякого притулку. Якщо хтос дес мав якис, ші міг повернутиси. А вони віселяли тудя запусто^е людий, в тюрми сажали, давали по 20—25 років тюрми, так, шоби людина там загинула в Сибірі, а невозможно було їй повернутиси. Отак вони з нашими людьми робили.

Вам дуже гарно дякую. Міцного здоров'я! До побачення!

До побачення! Всього доброго!

---

^а Недохват (діал.) — недостача.

^б Наїдиний (діал.) — ситий.

^с Полишитися (діал.) — залишитися.

^д Бідняга (русизм) — бідолаха.

^е Запусто (діал.) — без причини/підстави.

аудиоверсія

3

Боротьба і пам'ять однієї родини. ОУН та УПА

місце	м. Чернівці
дата	18.04.2024
спосіб	розмова наживо
респондентка	Іванова Марія Іванівна (1947 р.н.)
інтерв'юер	Прокопів Олександр Дмитрович

Доброго дня, я, студент факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича Олександр Прокопів. Сьогодні, 18 квітня 2024 р. у Чернівецькій обл., м. Чернівці беру участь у записі усних свідчень про історичні події, що відбувалися на території сучасної України.

Пані Маріє, чи б могли ми почати розповідь із Вашої родини: що Ви про них пам'ятаєте та ким вони були?

В [селі] Ставчанах Кіцманського р-ну був фельдшер Яків Оліксієвич — це мій дідусь, моєї мами батько. Оскільки він був фельдшер, то він був на кілька сіл, і в Малятинці, Давидівці^a

---

^a Малятинці, Давидівці — села, тепер у Чернівецькому р-ні Чернівецької області.

він з'їздив бричкою і заодно був зв'язковим ОУН [...]. І у [19]44-му році його арештували [більшовики] [...]. І звіди я його не бачила. Його відправили в Магадан [показує фотоальбом] [...].

[Деталей арешту] я не знаю. Єдине, про що мені свідчить, — це довідка про його арешт [показує] [...]. Річ у тім, що його арештували, і коли він відбув, він сидів там, а замість нього залишилась моя мамка. Моя мама, вона була вдовою. Перший її, мамин чоловік, з війни не вернувся, з Другої світової. Вона була вдовою і замість нього, поскільки жили біля ставу і вона залишилась і водила хлопців переводити, то туди...^a Цього ніде не написано, що вона була зв'язковою, [але] це ми знаємо.

А потім у [19]46-му мій батько... пройшов усю Другу світову війну, і на Одері^b був востаннє поранений. Війна закінчилась 1945-го, а він повернувся у 1946 р. з госпіталю, а поскільки мама була вдовою, вони поженились, побрались. І мамка не говорила, що вона має йти, «десь має йти», а потім, коли вона завагітніла мною — і батько тоді каже: «Куди ти так підеши?». Це був червень 1947 року.

Моя мама сказала, що треба піти туди і щось понести. Батько пішов сам. Ну, а «добрі» сусіди чи хто там, я не знаю... [донесли про батька]. Потім він вернувся, його вже чекали, і його забрали і арештували. Теж довідка про реабілітацію у нього є.

Матір не арештували більшовики, так?

---

^a Перервана думка, проте у ході розмови стає зрозуміло, що вона була зв'язковою ОУН-УПА (інтерв'юєр).

^b Одер, Одра — річка у західній Польщі.

Маму ні, забрали його, оскільки мати вагітна, але це було в червні 1947 р., а 22 жовтня на Якова^a забрали [і її].

Оскільки мамка була заміжня, вона жила на одному ґрунті, а бабуся з маминими сестрами жили на ще тому другому [...]. І 22 жовтня бабусю з чотирма дочками везуть в Чернівці і поселяють у вагон, і відправляють. І в цей же час мою маму, вагітну мною, забирають теж. І мама їдуть на цій «бричці», вони казали (така фіра накрита), і видять, що старший її син, мій старший брат від першого маминого шлюбу, йде додому з бідончиком, бо він відносив молоко вчительці (ну, купували у нас), і бачить, що він... [перервана думка]. І мама не крикнула, [вирішила:] нехай залишається у селі, бо вони не знали, що з ними буде.

То Ваша родина була репресована й вислана?

Так, на Урал. Мама була в одному вагоні, бабуся з 4-ма дочками у другому вагоні. Старша (після мами) Аничка, яка мала виходити заміж, її в потязі згвалтували, так казали люди, і вона помішалась^b, і ніхто не знає, де вона. Пропала.

І мамка їхали в тому вагоні, і коли вже почались перейми, вона хотіла ставати на коліна як християнка і просити Бога, щоб допоміг, а жіночки-галичанки кажуть: «*Та не просіть, він, Бог, Вас і так помилує. Ми будемо молитися*». І вони почали молитись.

Мама розродилися мною [у вагоні] [...]. Деся там ліси, але де це було, ніхто не знає, мама не знає. Ну, що там, хтось казав куди їх везуть?! [...]

^a Св. Якова — тобто день св. Якова, відзначається (23 жовтня) 5 листопада.

^b Помішатися (рос.) — тут: збожеволіти.

Мама тримали постійно мене під грудьми, щоб я, не дай Боже, не заплакала, бо там якийсь хлопчик малесенький заплакав і цей підійшов, [охоронець], взяв за ноги і викинув через вікно [...]. І нарешті, каже, зупиняється поїзд. Ну, це не знати, як було, цікаво дуже, але не знаєм, як. Зупиняється поїзд і кажуть: «Ахтемійчук! [...] На выход с вещами»^а.

Мама забрала «вещі», то що було, і вийшла, і її погрузили у вагон. Звідси від людей забрали, де було дуже багато народу, погрузили в якийсь вагон. Ніч, поїзд поїхав, було темно, але ми почули, що фиркають коні і побачили, що там сіно, коні і таке все, і вони ту', під то сіно сховались, і так їхали.

Скільки вони їхали теж не знають, цим поїздом. І зупинилися вночі, відкрилися [ворота] і коней забрали, а ворота, товарняк не закрили. І вони, коли вже так більш-менш придивилися, було написано «Оршівці», а Оршівці — це ж тут поруч, Кіцманський р-н. І мама пішком в село прийшли зі мною.

Фактично за дивним збігом обставин Вам вдалось вийти на волю?

Дивний збіг обставин. Мамка казала: «Це тому, що ці жіночки-галичанки дуже просили Бога, щоб розродитись». Мама казала, що це воля Божа. В селі люди думали тому, що перший мамин чоловік з війни не вернувся [...] і лишився 8-річний син його [...]. І люди говорили, це тому, що скомандували так, щоб повернути маму, щоб дитина не була сиротою.

^а «Ахтемійчук! На выход с вещами» (рос.) — «Ахтемійчук! На вихід з речами».

Якщо Ви з Вашою матір'ю врятувались, то інші члени родини все-таки були депортовані?

Так. Вони поїхала на Урал. Одна не знаєм де, Аничка, а Марія, Магдалина і Агафія лишилися там та вийшли заміж [показує фото родичів на Уралі] та разом з татарами [!] у 1955 чи в 1956 р. переселились в степову частину Криму, а Агафія залишилась з могилками дідика і баби^а. Коли їм треба було виходити на пенсію, вони мені (бо це єдина зв'язкова в них я лишилася), повідомили, що треба піти в СБУ і взяти довідки про те, що вони [репресовані]...

І тоді я взяла довідку і на мамину сестру, яка, кажуть, що вона, ну, не знати, де вона (це ця, що згвалтували її), і на дідуся. Тоді мені в СБУ все дали, і я тоді вперше побачила дідуся там [показує фото]. Помер на Уралі. Він відбув і його відправили до сім'ї, і головне, що «реабілітован с возвратом конфискованного имущества»^б посмертно [...].

Вам про свого дідуся не відомо детальніше? Адже у справі бачу, що він народжений у 1889 р., тож за його життя відбулися дві світові війни, революції...

Не відомо. Те, що знаю про нього, мені допомогла Любов Лапко вичитати, а так більш нічого не відомо. Коли у нас було буковинське віче (там, де зараз танк, там було ось це віче), і там дідуся мого рідний брат Георгій [Аліксієвич] проголошував [промову?], він був професором. Дуже цікаво, [а] я навіть не знаю, де він, як, вірніше, його доля склалась. Бо розказували, що

^а Тобто доглядати могили померлих на Уралі рідних.

^б «Реабілітован с возвратом конфискованного имущества» (рос.) — «Реабілітований з поверненням конфіскованої власності».

він тримав капелюх перед людьми, коли виступав на віче, і виступав, і хтось там стрілив, і йому сказали: «*Та ж пригнися*», а він каже: «*Ворог стріляє, а Бог кулі носить*» [показує фото]. Його два брати, [дідуся], в УПА загинули, а Іван і Микола емігрували в Канаду [...]. Як вони емігрувати, я не знаю, але ось за Георгія мені дуже цікаво, тому що Алексієвич Георгій або Юрій, його румуни до розстрілу...^a

[Читає статтю:]

«Заарештований НКВС Чернівецької обл. [...] 2 жовтня 1940 р. як соціально небезпечний елемент засуджений до 10 років позбавлення волі Чернівецьким обласним судом, 21 лютого 1941 р., повторно засуджений до вищої міри покарання судовою колегією СРСР 10 травня 1941-го.

Злочин перекваліфіковано зі ст. 54-13 на ст. 54-4—54-10 ч. 1 КК УРСР за антирадянську агітацію і вирок замінено на 10 років позбавлення волі у трудових таборах»...

А він був адвокат і викладав десь у Чернівцях. Ну, про нього я нічого не знаю, єдине, що знаю, що коли я була в 1-му класі, нам казали: «в селі йдеш, то до всіх треба казати “добрий день”». А йде якийсь чоловік у вишиванці, в кіптарі^b, я його не знаю та й не сказала «добрий день», а потім приходжу додому, а він у нас в хаті...

Можливо, Ваша родина ділилася спогадами перебуванням в УПА?

Ні. У нас це було заборонено. Взагалі було заборонено [...]. Мама, коли ось це була в потязі, її [охоронці били], хотіли вдарити в живіт, а вона

^a Прирекли, а після анексії Буковини більшовиками був засуджений органами НКВС як «соціально небезпечний елемент» (інтерв'юер).

^b Кіптар, кептар — хутряний козушок населення Карпат.

зігнулась і її ударили сюди, [у голову], і мама моя осліпла, потім вона була паралізована... Це вже таке...

Ми ніколи про це не говорили. Ми дуже боялись. Навіть зараз Вам можу сказати таке: коли батько повернувся з тюрми (я ж народилась без нього), я була вже у 3-му класі, і ми вчимо: називний «хто, що?» — лід, родовий «кого, чого?» — льоду...

А батько мені каже: «Не льоду, а леду!».

А я кажу: «А Параска...»

«Гімно си вона розуміє, твоя Параска Миколаївна! Пиши “леду”, я тобі сказав», — і він пірвав зошит, а мама: «Івасику, дай хоть цим виховати дитину, виростити. Ми так понищені...»

У нас було табу на цю тему [...].

Як минало Ваше дитинство у цих умовах після повернення з потяга?

Ну, по-перше, я народилась дуже хворою, з двостороннім запаленням нирок, у мене до сих пір проблеми з нирками, усе життя. Мамка дуже дивилася за мною. То була така нещасна дитина.

Ми жили біля ставу. Діти купаються, а мені не можна, я влітку з кролячою шкірою на попереку, бо хвороблива, дуже таке... А коли батько повернувся із тюрми, ну, як сказати, я росла без нього і він... він був не... як сказати... не було у нас єдності, і навіть до самого кінця, хоч я й старалась [...]. Але я для нього була просто Марія...

Чи не зазнавали Ви ідеологічного впливу у школі та звинувачень? Тавра «дочки репресованих»?

Ні, мене ніколи... По-перше, до дідуся гарно відносились у селі, дуже гарне відношення [...] Та й, по-перше [!], я добре вчилась... Ми дуже

бідно жили, але я дуже любила писати вірші і зараз пишу... Але мене ніколи цим не потикали, тому що сільські люди знали, що таке...

По-перше [!], за маму ніхто не знав. Це мій батько сказав, що якби... [що вона була зв'язковою]. Це батько сказав, коли прийшов додому. «Якби не це, я б в тюрмі не сидів», — сказав він [...].

А щодо ідеологічного тиску в школі?

Нормально минали шкільні роки. Мене ніколи не [припинював]... Я з дітьми не гралася, тому що я не могла ні бігати, нічого. Я була звільнена від фізкультури, було таке. Я йшла до школи, вчилася і все. Єдине, що, коли я йду десь... ну, [класи] 1-й, 2-й, 3-й, 4-й це так... а коли потім у 8-му класі до нас прийшли вже із сусідніх сіл, ну, а в нас... Ми бідно жили, і мамка лікті мені залатала і я так іду, ну, і розказую вірш, тут мені так: «Садитесь, пять»^а — Іполіта Іванівна по російській мові і літературі. І я йду така щаслива, п'ятірку дістала [...]. Як Вам сказати...

Вдома казали: «Хочуть так у школі, кажи, як у школі». Чим ми відрізняємось від галичан, що у тих якось був зв'язок... [з національною свідомістю?], а в нас було так: треба так, най буде так, і все [...].

Я не була активісткою в школі, ніколи не була активісткою і я цього не відчувала. Єдине ще скажу, що у нас був медогляд і я почула, як медсестра каже на мене: «Така слаба. У неї точно дітей не буде».

І я собі тоді вирішила: «Усе, в мене дітей не буде. Я буду робити в яслах, там буде багато дітей». І я після 8-го класу, після 9-го

^а «Садитесь, пять» (рос.) — «Сідайте, п'ять».

працювала, 3 рази поступала у педучилище. Математику здавала, диктант писала, а на сольфеджо^а провалювалась, хоча я усе життя співаю і до сих пір співаю. А ніхто не говорив: тому що мій батько репресований. Оце єдине...

Ніхто не говорив про що?

Ніхто не говорив, чому у мене нема музичного слуху. То не то, що музичного слуху, тому що я не мала права бути вихователем. Оце єдине, що я тоді помітила, бо я знаю, що я співаю, мене вчитель Юрій Іванович у школі таку [по-езію вчив:] «стояла я [і] слухала весну» Лесі Українки. Такий високий і низько [нерозбірливе слово], і він казав: «з цим ти обов'язково поступиш». І знову я співаю, а «нема» у мене музичного слуху [...]

Через те, що батько був репресований, [я] дочка репресованих, ось про це я і кажу. Оце єдиний, перший раз я помітила, що коли в мене в перший раз не знайшли музичного слуху [...], другий раз так само, третій раз, і коли вже третій раз [...], я вже зла була на неї, «із-за неї я не можу вчитися».

Ви казали, що співаєте все життя. А які пісні Ви співаєте?

Тоді я ніякі не співала, а зараз я співаю, які хочете: народні, патріотичні, такі, що навіть ніхто не знає. Я ходжу плету сітки, кікімори для хлопців. Оце я сьогодні після обіду вдома і мене усе мотлошить. Але я зараз піду. Я кожен день плету, сьогодні просто Вас чекала. І співаю їм «синьо-жовту Україну». І що хочуть, те за-співаю [...].

---

^а Сольфеджіо — музична дисципліна для розвитку музичного слуху і пам'яті.

аудиоверсія

4

Убивства 28 листопада 1946 року в селі Забагна

<i>місце</i>	с. Забагна Чернівецького р-ну Чернівецької обл.
<i>дата</i>	12.04, 29.04.2024
<i>спосіб</i>	розмови наживо
<i>респондентки</i>	Дондюк Олена Дмитрівна (1943 р.н.); Гаврилюк Івонина Іванівна (1936 р.н.)
<i>інтерв'юерка</i>	Дондюк Анна Олександрівна

ЧАСТИНА 1

12 квітня 2024 року. Чернівецька обл., Сторожинецький р-н, с. Забагна.

Доброго дня! Я Дондюк Анна, студентка факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Я вивчаю події однієї ночі, 28 листопада 1946 р., які відбулися в нашому с. Забагна, коли було вбито 11 людей. Тому я сьогодні завітала до Вас

в гості, щоб Ви допомогли мені дізнатися більше про цю історію.

Шановна Олено Дмитрівно, розкажіть, будь ласка, про себе.

Я народилася 1943 р., жила в Забагні. Коли мені ісповнилось^а 3 роки, тоді вбили мою маму. Я виросла в багатодітній сім'ї.

Скільки дітей було у Вашій сім'ї?

Було 6 дітей. Коли маму вбили, самій старшій було 12 років, а самій меншій — 1,5 роки. Мама була біремінна^б.

А де працювали Ваші батьки до цієї події?

Тато працював мірщиком земельним в колгоспі, а мама була як голова сільради на Забагну, але то було 2 села до купи.

То друге була Пánка-Забагна, а Ваша мама була на Забагну?

На Забагну, а долажувала^с всьо тому, що робилиси, йшла відчитуватисид^д туду в Пánку, до того голови. А той голова був главарь^е банди.

Якої банди?

Цей банди, що вбили маму. Він був у банді — Доскалюк [...], главарь той їхній.

Ви пам'ятаєте той момент, коли банда прийшла до Вашої хати?

---

^а Ісповнитися (русизм) — виповнитись.

^б Біремінна (русизм) — вагітна.

^с Долажувати (русизм) — рапортувати.

^д Відчитуватисид (русизм) — звітувати.

^е Главарь (рос.) — ватажок.

Дуже мало... Пам'ятаю, що вночі поковтали^а.
Мама обох нас взяла на руки.

Кого «обох»?

Мене та й Лідіку, сестру. Вони прийшли і так як щенят кинули на лужко^б і сказали мамі: «Пішли!».

Скільки цих людей було?

У хаті було четверо.

І ще були надворі?

Надворі було 8. Потом, як суд був, то всіх було 12.

Як вони зайшли? Увірвалися в хату?

Стукали. Був чоловік з нашого села, сусід недалеко наш, він гримнув і сказав татові: «Митре, втвори^с, я прийшов до тебе закурити». Але мама вже прекрасно знала, чо' вони прийшли, бо були анонімки [...].

Звідки мама знала?

Кидали письма^д під хату, під двері, щоб мама лишила роботу, щоб мама відказалася^е від роботи тої. Але хто маму пускав? Вона мала 8 класів, а тоді були щетані^ф люди, які мали середню освіту. Мама вихожувала дітям, багатодітним матерям допомогу [...]. І так через то і пішла^г.

^а Поковтати (діал.) — постукали.

^б Лужко (полонізм) — ліжко.

^с Втворати (діал.) — відчиняти.

^д Письмо (тут рос.) — лист.

^е Відказатись (русизм) — відмовитись.

^ф Щетаний (русизм) — лічений.

^г Піти (розм.) — тут: загинути.

А ці люди, що прийшли до Вас до хати, то як вони були одягнені?

У масках були.

Можливо, була якась форма?

Да, була форма. Пам'ятаю, тако були кулі [навхрест] [...]. Та й прийшли, і один з них сказав: «Лишіть дітим маму, ви видите, скільки тут дітей?» [...]. Вони тогди сказали: «Вийди звідси». Він вийшов і в коридорі впав, потіряв свідомість^a. Оказуєси^b, що він був із Жадови хлопец, навіть ше не був жонатий.

Вашу маму тоді вивели з хати?

Вивели з хати. Тако через скіну^c була стайня і там... ми чули всі, як маму вбили, чули хлопок і всьо.

А Ваш тато це видів?

Видів. Тато був у хаті. І потóm' вони забули топірець, гуцульський топірець^d, дерев'яний такий, і коли хотіли піти занести маму до хати, то боялиси. Постукали ще раз, а ми почали пищати всі, бо думали, що за татом ідуть. А вони сказали: «Топірець дай» [...]. Взяли той топірець і пішли.

Крім Вашої мами, ще десятеро людей вбили. Ви кажете, що Вашу маму стратили через роботу. А інших людей чого?

---

^a Потіряти свідомість (русизм) — втратити свідомість.

^b Оказуватися (русизм) — виявлятися.

^c Скіна (діал.) — стіна.

^d Топірець, бартка — гостра вузьконоса сокира з маленьким тупим обухом на довгому держаку.

Та це всіх через роботу. Бо то всі були активісти якісь. Ходили, збирали, заставляли москалі їх збирати барабулю^а. Всього забирали від людей, пшеницю, жито, все збирали — і на фіри^б, давали прапор в руки і везли у Стороженец. А куда далі везли — ніхто не знає. Та й ці всі були активістами, всі [...].

Всі ці десятеро людей?

Ну, да. Один був росіянин, москаль, Сафаров фамілія^с його була, та й ёго вбили.

А як же їх сім'ї позалишалися?

Но, аякже ж, у кожного лишилися сироти. А потому до року вбили вуйка^д мого, маминого рідного брата.

А були люди, які втекли від цього?

Були. Прийшли до чоловіка до хати, а він тримав дитину на руках, то вони так знущалися з него, стріляли в один бік, в другий бік, попри голову. А він стояв коло вікна, а там було і мале віконечко. Він як парнўвси^е у то вікно, так з рамсами^ф воно вилетіло. А дитину кинув на них, то не його дитина була, а його брата дитина, дівчинка.

І його їмили^г за черевик, і лиш черевик розтягнувси. А він як вилетів — Ілик Івонинів —

^а Барабуля (діал.) — картопля.

^б Фіра (діал.) — віз, підвода.

^с Фамілія (рос.) — прізвище.

^д Вўйко, вуй (діал.) — дядько.

^е Парнутися (діал.) — стрибнути.

^ф Рамси (діал.) — рами.

^г Їмити (діал.) — зловити, піймати.

аж на гостинци^а спам'ятавси [...]. 2 кілометри пробіг, не ставав, і вони стріляли за ним. То була дуже темна ніч, темрява така була, якось хмарно. І вони його не нашли. Вони ще мали побити тоди ще дуже багато людей.

А що тоді їх зупинило?

Вони си напудили^б, бо він був у «стрибках»^с [...], [а «стрибки»] полювали на цу банду. То ше один мамин брат був у «стрибках», вуйко Віцьо.

Як це «стрибки» полювали?

На банду ту. Комуністи дали усім зброю і пок- лали^д їх так, як міліціонери тепер (не годна^е пояснити). І вони всіх мали їх побити, а по- били трьох лиш. А цей вже як прийшов, то пі- шов до вуйка Віця та й сказав: «Тікаймо» [...]. То вуйко за ним, а той вілетів з хати та й під сіно втік, там сховався, шо не могли його другий день вікегнути^ф з страху.

І так той чоловік спасси. Та й так спас багато людей, бо він раз-два дав... один другому дали знати і взяли вже, мали кожний карабін і зачали стріляти. Вже зачаласи стрілянина в селі та й ті «бандери» повтікали. Так...

До цього були якісь події, що передвіщали, що це буде?

^а Гостінець — широкий битий шлях.

^б Напудитися (діал.) — налякатись.

^с «Стрибки» (змінена первісна форма «ястребки») — радянські винищувальні батальйон в Західній Україні, створені з місце- вої людності для боротьби з українськими повстанцями.

^д Покласти (розм.) — тут: призначити.

^е Не бути годен (діал.) — не могли.

^ф Вікегнути (діал.) — витягнути.

Приходили анонімки і багато. Дес тако на вісілю^а наші люди, ці, шо були на вісілю, та як трохи випив горівки, як був у банді, то казали: «Завтра тебе не буде» [...].

Після цієї ночі був якийсь суд?

Да, то нескоро був суд. Була криївка^б [...] під землею, нас вели потом, ми були коло тої криївки.

Вас, дітей, вели до криївки?

Да, із школи вели нас з вчителями. То вже відкрили ту банду дес через 3-4 роки. Бо ше через рік вбили вуйка Леся, одного його, і потому найшли вже ту криївку [...].

То тако: стояв пень і чоловік іде, і лиш замітив, шо хтось за ним, і став на той пень, то лиш зробило «хоп» — і пень на місце, а чоловіка нема [...].

І це із школи Вас вели і показували?

Да, показували нам то з школи, з школи вели. Ми ше ходили самі діти, збиралися, то було багато сиріт таких [...]. І після того, як це відкрили, то і суд був, коли всіх половили [...].

Через скільки років був суд?

Десь через 4 роки аж був [...].

Де був суд?

В Сторожинц. Я не помню, де то, в яким зданю^с, але ми всі йшли [...]. Всі діти і тато був.

^а Вісіле, віселе (діал.) — весілля.

^б Криївка — схованка для людини/людей, найчастіше розташована під землею.

^с Зданіє (рос.) — приміщення.

І всім [тим, що були в банді тоді, всім] дали по 10 років.

І вони відсиділи по 10 років?

Так, відсиділи.

Скільки їх було?

Багато було, я не помною, кіко їх було. З [нашого] села не було так багато, а з [Нових] Бросківців, Старих Бросківців було, Жадова^а. А керували ними з Франківська.

То виходить, що і з нашого села були?

Та як не [...]. Тато казав, що той, шо вбив маму, то тако нижче нас жив. Потом пройшли роки, я була... на фермі вже робила доярков, і оден раз я збираюся на ферму йти, заходи' чоловік якийсь такий раз-два — мене закриває в хаті [...]. Та й зачинає питати, де моя мама, де мій тато? Я йому кажу: «Маму вбили “бандери”, а тато вмер» [...]. А він питається: «А хто був?»... Я йому кажу: «Хто був? “Бандера” був» [...].

А він каже: «А що би ви робили, якби він приїхав? [...]. Я кажу: «Коцюбами^б би вбили» [...]. Він мене питає: «Шо-шо?». А я ше раз кажу: «Коцюбами би вбили, бо він нашу маму вбив і повне село сиріт си лишило».

І тут чую, мотоцікль^с якийсь гримит, і він раз — і в яр . Прибігли [до мене]^д та й каже: «Хто був у тебе?». Я кажу: «Не знаю, був якийсь

^а Нові Бросківці, Старі Бросківці, Жадова — села, тепер у Чернівецькому р-ні Чернівецької області.

^б Коцюба — жердина з металевими кінцями для витягання посуду з печі.

^с Мотоцікль (діал.) — мотоцикл.

^д Не до кінця зрозуміло, хто ж прибіг до респондентки (ред.).

чоловік та й втік тепер-во». А вона каже: «Та то Молдован був. Він приїхав у село»[...]. Так я тої ночі дома не ночувала, боялася. А він до ранку вже був у поїзді [...].

А вони таки відсиділи по 10 років?

Да, від дзвінка до дзвінка. І були такі, що і не мали зв'язку з «бандерами» — та, як моєї мами брат, він не мав зв'язку [з ними]. Просто прийшли вночі, та банда, і він дав їсти, і тоже дістав 10 років [...].

Після цієї події Вам давали якусь допомогу як сиротам?

Тато получав^а на всі діти 18 рублів. Це був мізер^б. Шо то було у той час? Нас усіх розібрали люди: я в баби була [маминої мами], сестра та менша у тьоті (татової сестри) [...], брати тоже позабирали люди, хто родина [був].

Тато був слабкий потому, в тата був дуже шок великий [...]. Брат один жив у татової мами, а один — у маминої мами сестри в Бросківцях. Так, як могли. Всі діти були поза домом, сама старша лиш була дома.

Ми дуже мало про це говорили, бо дуже тяжко. Я тепер жалію, що ми май більше [не говорили]... Дуже тяжко було нам говорити. Хотіли строїтсь^с, мали вже всей матеріал на хату, хотіли строїтсь. Построїли таке різково, а хату мали строїти, а всьо пішло кувирком...

Дуже жаль, що все так склалося... Дякую, що поділилися цим зі мною. Будьте здорові!

^а Получати (русизм) — отримувати.

^б Мізер (діал.) — дуже, критично мало.

^с Строїтсь (тут русизм) — будуватись.

ЧАСТИНА 2

Чернівецька обл., Сторожинецький р-н, с. Забагна.

Добрий день! Я Дондюк Анна, студентка історичного факультету Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Я вивчаю події однієї ночі, 28 листопада 1946 року, яка відбулася в нашому с. Забагна, коли було вбито 11 людей. Я знаю, що в ту ніч вбили і Вашого тата, тому сьогодні я завітала до Вас в гості, щоб Ви допомогли мені дізнатися більше про цю історію.

Розкажіть, будь ласка, про себе.

Я Гаврилюк Івонина Іванівна, з [19]36 року. Що, про себе?.. Загнали нас на піч, нагайками били хлопців, хлопці були май великі, я май мала була — 5 років лиш мала. Лиш один великий був, той старший та й середющий^а.

Скільки людей прийшло тоді до Вас?

Ну, було так зо 7.

7 людей в хаті?

Да [...].

То Ви пам'ятаєте це?

Так, пам'ятаю дуже добре. Бо я моц виріщала^б за татом [...].

Як були одягнені ці люди?

У таких лёгких блискущих^с плащах.

---

^а Середющий (діал.) — середній.

^б Моц виріщати (поєднання полонізму і діал.) — дуже кричати/верещати.

^с Блискущий (діал.) — блискучий.

Всі були одягнені однаково?

Да-да, та й у круглих шапках. Я так пам'ятаю, бо так піч була і ми згори зазирали. А вони: «Нічо' зазира́ти, бо ми зари^а повбиваємо вас». Боже, який то страх був!

Вони вивели Вашого тата з хати?

Да, вивили^б з хати і кинули курмей^с, зашморк^д на шию, і ми чули, що тако клопнуло^е у стайні. То був царок^ф, та й худоба була. Та й ми чули — аж корови зарика́ли^г. Та й вони нам кажуть: «*Би ви не виходили з хати, бо ми сидимо під хатою і поб'ємо вас усіх!*».

Та й ми боялись, плакали всі. А потом вже си розвидніло, тако, як тепер. Як ставало видко^h, та й мачуха (потом ми вже мали другу маму) ввійшла з тим хлопцем старшим^і, та й подивилася, а тато вбитий під царком. Шо то за плачі були рано — то там чути, то там вбили, то там.

Ті люди вривалися до Вас до хати?

Ну, а єк^і?! Вони сіпали за двері, але мачуха сама втворила, вони лузкали^к, та й ще цей Петруца Бойко прийшов з ними, а то знакомий^l чоловік,

^а Зари (діал.) — зараз.

^б Вивити (діал.) — вивести.

^с Курмей (діал.) — мотузка.

^д Зашморк (діал.) — зашморг.

^е Клопнути (діал.) — ляснути.

^ф Царок (діал.) — загорода для домашніх тварин в хаті чи на обійсті.

^г Зарикати (діал.) — заревіти.

^h Видко (діал.) — видно.

^і Мається на увазі, з братом пані Івонини (ред.).

^і Єк (діал.) — як. Тут «ну, а єк?» означає стверджувальний вигук.

^к Лузкати (діал.) — добиватися, ломитися у двері.

^l Знакомий (рос.) — знайомий.

сільський. То він си обзивав^a перший раз, а вона де думала, що то вони. Вони не показувалиси, лиш він, [Петруца Бойко], показува-вси у вікно.

Чи були якісь події, які передвіщали, що так буде?

Не, ну вони ходили десь тако полями, бо хлопці вигонили^b коні пасти в багну^c, а вони за хлопцями ганялися. А так ніхто не вказувавси.

Ким працював Ваш тато?

Тато працював головоу земгромади^d. То коло нас складали пшениці, косили, машині ті молотили — комбайни. Та й вони пішли тако, зібрали той хліб, тоже забрали. Вайльо!^e Були у скринях, ящиках шкіри (то тогди було тяжко за всьо, не було навіть плаття з чого пошити). Та й забрали всьо-всьо: бритву від гоління, шо було у ящиках [— все забрали].

Ви кажете, що от цей Бойко — це чоловік з села. А ті другі люди були чужі?

А ті люди казали, шо з Комарівців Постолюк якийсь був, такий моцний^f, здоровий. Я то запам'ятаю — вмирати буду. Та й один, якийсь марний^g та такий в'їдний^h був, шо прийшов і

^a Обзиватися (діал.) — озиватися.

^b Вигонити (діал.) — гнати пасти худобу/коней.

^c Багно, багúльник (діал.) — чагарник із сильним запахом заввишки 20—125 см.

^d Земгромада — радянська земельно-господарська одиниця, що могла не збігатися з адміністративною.

^e Вайльо (вигук, діал.) — йой! лишенько!

^f Моцний (діал.) — сильний.

^g Марний (діал.) — худий, змарнілий.

^h В'їдний (діал.) — в'їдливий.

так по хаті літав, то була комора така (казали: хатчіна, кладовка), то він там перевернули [все], Боже... Страшне...

На поді^а були, скрізь. То такий страх був, шо най Бог боронить. То мій тато був з мачухою на весіллі, туто в сусідстві, та й прийшов з весіля лег, а вони сковтали^б, так він заховавши, то не було ші лужка^с, але така постіль була прбста, та й він заховаси під ту постіль і вони виділи через вікно, шо він там утік туди, і вони звідти взяли його за чупир^д і витягнули за голову. Страхіття...

А як Ви думаєте, через що цих 11 людей вбили? Чому саме їх вибрали?

То тоже вони були якісь вібрані. Той земгромади, а якісь ревізори, якесь всіяке то було. Ця-во Нуцькіна мама, то в неї було шестеро дітей чи п'єтеро^е, я не пам'ятаю. Та й дитина мала була Лідіка, та й шо, взяли маму также^ф в стайню і вбили...

Після цього всього над цими людьми був якийсь суд, над цими, що вбивали?

Я не пам'ятаю, щоб судили.

Після цього Вам давали якусь допомогу на дітей?

Ні, нічого не давали, копійку ніхто не дав. А ми малі були, вбрати не було шо, голодний був рік.

^а Під (діал.) — горище.

^б Сковтати (діал.) — заgrimіти.

^с Лужко (полонізм, діал.) — ліжко.

^д Чупир (діал.) — волосся, чуприна.

^е П'єтеро (діал.) — п'ятеро.

^ф Также (рос.) — теж; у такий же спосіб.

Вони хліба́, усьо позабирали — шо ці москалі, а шо ті «бандери», і то забрали з хати, шо було.

Як Ви думаєте, від якої організації чи ким були ці вбивці?

Я не пам'ятаю. Може, хлопці пам'ятають, бо вони великі май були, а я мала, та й... Ніхто нічо' не давав. Я кажу, шо тепер хоть^а пенсія [є], а то [не було] ніц^б.

Дуже жаль, що все так сталося... Вам дякую за інтерв'ю, за час, що Ви мені присвятили. Чи даєте Ви згоду, що я можу використовувати ці матеріали у науковій роботі?

Можна. Чого не можна?!

Дякую Вам! І будьте здорові!

---

^а Хоть (діал.) — хоч.

^б Ніц (діал.) — нічого.

аудиоверсія

5

Повсякденне ЖИТТЯ села Підзахаричі в радянський період

місце	с. Підзахаричі Вижницького р-ну Чернівецької обл.
дата	20.04.2024
спосіб	розмова наживо
респондентка	Журавець Марія Адамівна (1947 р.н.)
інтерв'юерка	Журавець Марія Дмитрівна

Сьогодні 20 квітня, я в с. Підзахаричі Вижницького р-ну Чернівецької обл.

Доброго дня! Я студентка Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича і вивчаю повсякденне життя у радянський період від 40-х — до початку 90-х років ХХ століття. Сьогодні я беру інтерв'ю у своєї бабусі.

Представтесь, будь ласка.

Я Журавець Марія Адамівна.

Розкажіть, будь ласка, про своїх батьків. Де і коли вони народились?

[...] Батько мій називався Адам, мама Катерина. Народилась в с. Підзахаричах. Батько працював фірманом^а з кіньми, мати працювала на полі — в поліводчестві^б.

Скільки в сім'ї у Вас було дітей?

У сім'ї нас було п'ятеро дітей, 4 хлопці і одна я — дівчина.

Також хотіла би дізнатись про житло: чи змінювали своє житло, який у Вас був побут?

Ні, житло я не змінювала до одруження, жила в Підзахаричах з родичами.

А за яких умов можна було отримати житло в радянський час? Чи давали житло?

Житло кожен мав своє.

Яке збудує, таке і має?

Ні, колгосп строїв^с дома для тваринників (ті, що працювали в колгоспі). Строїв дома і в тих домах проживали. А хто з дому працював в колхозі, а хто був дуже з гір високих — то проживали в тих домах, що строїв колхоз.

Підкажіть, будь ласка, які були меблі, техніка в радянські часи?

В радянські часи ніяких меблів не було так, як у цей час. До одруження родичі вже заказували

---

^а Фірман (діал.) — візник.

^б Поліводчество (русизм) — робота в полі.

^с Строїти (рос.) — будувати.

шкаф^а, сервант^б заказували у людини, яка це виготовляла [...].

Як, на Вашу думку, проживали більшість людей?

Більшість людей проживали бідно, бо то було післявоєнних років, було трудно. Я і сама зазнала. Їсти не було шо так достатошно^с, було дуже трудно. Ну, там родичі мої, якщо вродитці там, наприклад, квасоля, зерно якесь — то вони брали це зерно і їхали у район, і там міняли на якусь крупу, щоб можна було зварити кашку для дітей. То пішком ішли, не їхали, бо не було транспорту тоди.

Якщо ми вже зачепили тему їжі, опишіть харчування. Що зазвичай їли в ті часи?

Зазвичай ми шо їли? Ну, шо, вот... Тримали корову, порося тримали — різали, їли, кури тримали — яїчка^д, і то тре'а було здати до держави, що з того, шо тримали. Шо тато з мамою тримали — корову, порося, і кури, і вівці — треба було здати вовну до держави, молоко до держави, яйця до держави. І шо там ще? М'ясо ні. Як є, то теля здавали до держави. Це кожна сім'я... це був такий закон, що кожна сім'я мусила до держави здати. А ми в хаті харчувалися тоже так: яїчка, молоко, сир.

А щось особливого, святкові страви якісь були?

Святкові страви були холодець, голубці.

^а Шкаф (рос.) — шафа.

^б Сервант — шафа для посуду.

^с Достатошно (русизм) — достатньо.

^д Яїчка (рос.) — яєчка.

Чи був дефіцит якихось продуктів?

Був. У кого була змога купити, то купляли — тоди був храм^a, а у кого не було змоги, бо були бідні, [то не могли собі дозволити]. І трошки багатші, хто не працював в колгоспі, наприклад, як строїтель (до нашого прикладу, вони були май багатші, у них були більше^b грошей май), а хто в колхозі працював, то жили бідно, бо в колхозі мала була дуже зарплата.

Опишіть особливості тогочасного одягу. Що зазвичай одягали? Який одяг був поширений?

Та поширений одяг який? Туфельки, спідничка і кофта. Спідничка була з ситцю^c, простенька дуже, кофточка тоже була в той час за ті гроші 3 гривні [виправляє себе], 3 рублі було, бо то рускі гроші були [...]. Ну, і платок на голову. Отаке було.

Де купували одяг зазвичай?

Одяг їхали на базар купувати, у Косів їхали, у Вижниці та й усе. Та й магазин був, магазин у селі. Привозили в магазин у село та й купували.

Чи був якийсь одяг дефіцитний, що його було важко купити?

Для бідного було важко купити, він не міг купити одяг такий, ну, дуже дорогий, о. А для май^d багатіших, то купляли май дорожчий одяг.

---

^a Храм — храмове свято.

^b Більше — тут: частіше.

^c Ситець — легка бавовняна тканина.

^d Май (діал.) — тут: більш.

Чи носили в радянський час вишиванки? Чи це було поширено?

Обов'язково носили. Без вишиванки не було ні робочого дня, ні такого дня [вихідного, святкового] — кожного дня була вишиванка. І тату, і мамі, і нам вишивали, і браттям моїм, і мені. Вишиванка — це було... Тільки вишиванка.

Опишіть тогочасну зачіску. Як робили зачіску?

Зачіски не робили ніякі. Просто зачесалися і запліталися в 2 косички і в 1 косичку. І всьо, більше не було.

Яке у Вас було навчання у школі?

Школа була в Підзахаричах. 8-річка була — 8 класів було. І після 8-и класів я пішла на ферму. Я ще 2 екзамени [не] здала і прийшов зав. ферми^а, сказав, що йти на ферму доїти корови. Ну, не дуже мама хотіла пускати, бо каже: «Вона маленька ще, ні в силі». Але сказав голова колхозу, що треба, би йшла, та й я пішла з 8-го класу, ще 2 екзамени не здала, пішла доїти корови.

А якою мовою проводили уроки? Українською, так?

Все українською. І англійську вчили. Математика, українська і англійська, а російська була обов'язково [...].

Які професії у радянський час були найпрестижніші?

Професії були... медика, повара. Бібліотекарша — це для дівчат. А для хлопців — тракторист, шофер. Хто мав змогу таку (не дуже [багато людей]), то на лікаря вчитися ще.

---

^а Зав. ферми — завідувач ферми.

Опишіть детальніше, ким Ви працювали в колгоспі.

Ну, пішла я в колхоз, працювала дояркою, доїла корови. Ну, трудно було, дуже було трудно, бо я була ще молода дуже, не в силі, але мені допомогли родичі, батько мій допомагав мені, ходив зі мною на ферму, там допомагав носити сіно, бо всьо на плечах носили, буряки на плечах тоже. Всьо носили на плечах там на ферму [...]. Після 8-и класів то була вечірня [школа] ще 2 роки. Значить, я 10 класів кінчила, 2 роки вечірня. Зимою на фермі ми працювали в селі, а літом на полонинах працювали, випасали худобу, доїли корови.

Чи достатньо було Вам коштів, які Ви заробляли?

Не дуже було достатньо, було мало, було дуже мало, але трошки батьки допомогли та й одівалиси, як могли, купували такі речі, не дуже дорогі.

Що можна було купити за одну зарплату?

Ну, тоді продавалося дешево, наприклад, туфлі за 5 рублів можна було купити, спідничку навіть за 10, кофту якусь май нарядну тоже 15—20 рублів, це дуже такі нарядні. А зарплата була мала, це сама більша так у 65-му, то можеш було получить у місяць 40 рублів.

Крім основної роботи, чи можна було десь підробити?

Ні, не було, бо не було часу. Всьо на фермі...

Чи Ви заощаджувати гроші, чи клали на книжку?

На книжку не клала, но заощаджувала вдома, тому що я думала, що мені треба одружуватись

і мені грошей траба. Так заощаджувала гроші, що я зробила собі весілля [...].

Розкажіть більше про своє коло оточення, про друзів, сусідів?

Друзі були, бо дівчата були на фермі, самі дівчата молоді, зразу зі школи [...] доярками, телятницями, а хлопці фірманами, до трактора і до машині [...]. Друзі були дівчата, але і дружили з хлопцями, не без того.

Як Ви проводили свій вільний час?

Вільний час був тільки у неділю, і то все рівно доїли корови. Вже після вечірньої удойки^а ми збиралися і ходили в клуб кіно дивитися, танці. Оце був наш вільний час.

Що зазвичай показували в кіно?

Кіно про Олексу Довбуша, про Марічку — такі кіна^б були давні. А де я пам'ятаю?! Вже забула всьо.

Чи пам'ятаєте якісь газети з того часу?

Газета була «Сільська червона Буковина» (так і називалася газета), «Радянська Буковина», більше не знаю, бо не було часу їх читати, бо рано в 5-й годині встаєш, пішов на ферму, там [...] мало часу остається — обід, даліше то саме і вечір то саме...

Розкажіть більше про державні свята.

Державні свята святкували. День перемоги святкували дуже, 8 березня дуже святкували.

---

^а Удойка (рос.) — доїння корів.

^б Кіна — фільми.

Нам вручали подарки на 8 березня в колхозі. День радянської армії тоже дуже святкували, день поведи 9-го травня тоже дуже святкували [...].

Чи проводилися паради?

Паради були в містах, а в селі парад який може бути?!

Чи зберігалися на той час українські традиції?

Дуже дотримувалися українських традицій — і вишивка, і писанки, і різьба по дереві дуже була поширена.

Давайте поговоримо про релігійне життя. Як проходила у Вашій сім'ї неділя?

Неділя рано — всі вставали, робили з собов порядок, покутали худобу^a і збиралися до церкви. Після церкви приходили, вже там поїли і віддихали^b. Хто віддихав, хто далі до роботи.

Чи хрестили дітей в той час?

В той час дуже хрестили дітей, вінчалися, то не було заборонено. Коли вже був комунізм, о тоді забороняли вінчатися і хрестити дітей — забороняли для комуністів. Прості люди робили свій обряд, але всерівно попри ті заборони люди всі вінчалися і дітей хрестили все^c.

Розкажіть більше, як святкували Різдво і Великдень.

Різдво дуже святкували, кóляди ходили до кожної хати, приймали їх у хату, стіл накривали

---

^a Покутати худобу (діал.) — доглянути худобу.

^b Віддихати (русизм) — відпочивати.

^c Все — тут: постійно.

і після стола робили танці, і так цілу ніч — в одного хазяїна, у двох хазяїнів танцювали. Це Різдво.

Паску тоже дуже святкували. Святили паску. Після паски у неділю приходили до хати, там поїдять, віддихнут, потім, у понеділок — так називався камині́ць^а, понеділок і вівторок. В понеділок було в нас в селі, а у вівторок в другому селі, так що з того села приходили в нас тут танцювали, набувалися, а на другий день наші туди їхали.

Це пасхальні дні — дуже це святкували. Писанкі, ішли на танці. Ішла дівчина на камині́ць, так вона мала брати в кошичок писанки. Хлопец пригласає її танцювати і вона за той танець дає хлопцеві писанку...

Були такі традиції...

Такі традиції були. І родичі ходили, дуже родичі ходили на ці свята.

Яким було ставлення до прибулих людей, які приїжджали в село зі Сходу і не тільки?

Ні, такого не було, бо це село, ніхто не хотів в селі [жити]. В селі траба було... В селі було своїх багато... То колхоз був, то не було підприємства такого якогось [потужного]...

Чи пам'ятаєте, якою була різниця між життям робітників, селян, колгоспників, посадових осіб, інтелігенції?

---

^а Камині́ць — традиційні українські танці, які проводилися в селах як засіб відпочинку та розваги для населення. Музика для «каминця» зазвичай була живою, виконувана місцевими музикантами на народних інструментах, таких як скрипка, баян, гармоніка, бандура та інші. Танцювальні програми включали у себе різноманітні народні танці.

Ну, що інтелігенції? Це були вчителі в школі, а колхозники — це ж доярки, фірмани, тракторісти, шофера́. Хто цим не працював, то робили на полі, вирощували барабулю, кукурузу, буряк для колхозу, щоб було чим кормити худобу.

Яким було соціальне страхування? У разі хвороби, наприклад?

Не було цього. Захворів — лікувався ішов в лікарню, в район, ліки купували.

Чи існували компенсації, виплати через травму на виробництві?

Щось такого я не помню, не було таких благ.

У якому віці чоловіки та жінки виходили на пенсію в той час?

В 50 років.

А який розмір пенсії був?

20 рублів.

Чи була декретна відпустка?

Обов'язково була декретна відпустка.

Скільки вона тривала?

Рік, більше ні, більше не давали.

Чи виплачували декретні кошти?

Виплачували, но не круглий рік, там тільки 3 місяці і то дуже мала [сума]. Малі гроші.

Якою на той час була медицина?

Медицина була дуже добра, бо безплатна, бо безплатно лічили, безплатно операції робили [...].

А забезпечення аптек лікарством? Було достатнє?

Було достатньо.

Яка вартість була ліків? Чи доступні вони були для простих людей?

Доступні — купували всі.

Якими були Ваші політичні погляди, переконання щодо влади? Чи все Вас влаштовувало? Чи задовільняло життя людей?

Задовільняло всьо, бо такий був період. Всьо задовільняло [...].

Чи належали Ви до комуністичної партії?

Ні.

А члени Вашої родини належали?

Ні, ніхто.

Можливо, Ви знаєте, які були переваги та недоліки, пов'язані зі вступом до комуністичної партії?

Мене заставляли вступити в партію, но я знала, що це не можна, це є гріхом. Навіть заставляли мене писати, давали ручку в руки, щоб я підписала, но я не підписуваласи і не встала^а в партію, бо я була дояркою, я була передова^б доярка. Вони хотіли, щоби я встала в партію, я не вставала в партію, навіть в комсомоли не вставала.

---

^а Встати в партію (діал.) — тут: вступити в партію.

^б Передовий — найбільш заслужений працівник, той, хто перевиконував норму.

Яку роль в тогочасному суспільстві відігравала комуністична партія? Вагому?

Ну-ну^а, вона велику роль грала. Партійна людина жила заміжно і мала вступ куда треба, а проста людина вже май так, простіше.

На Вашу думку, якою була міра зацікавлення населення політикою?

То не було коли цим цікавитися.

Чи пригадуєте Ви вибори? Як вони відбулись?

Пригадую. Вибори нормально проходили, ходили, голосували люди. Всі ми ходили, голосували. Нормально вибори були.

Чи був якийсь політичний тиск, щоб люди голосували за якусь конкретну людину?

Було. Казали, говорили, що «за того голосуйте, за того голосуйте». Але кожна людина вибирала, по своїх думках голосувала.

Чи були на той час якісь політичні конфлікти, суперечки між людьми через політику?

Було і тоді, було.

Розкажіть про відновлення радянської влади в повоєнні роки.

Тяжко відновлювалася, бо то тяжкий час, не було так всего достатньо.

Яким було ставлення населення до відновлення радянської влади?

---

^а Ну-ну — тут: так-так.

Тоді був такий час, що не можна було нічо' казати, нічо' сперечатися.

Не можна було висловити свою думку?

Так-так.

Що могло статися, якщо людина висловить свою думку, яка буде суперечити політиці?

Ну, розбиралися за це з людиною: шо, чого? Якшо щось суперечити.

Якесь покарання могло бути?

Да-да. Клали в тюрму, засуджували. В нас було таке тоже в селі, шо суперечивси з головов сільської ради — і він сидів в тюрмі [...].

Які цінності були в радянської людини?

Ну, такі люди собі прости додержувалися релігії твердо, а комуністи вже відстрилися.

Чи могла радянська людина робити власний вибір, чи люди жили як усі?

Ні, вибирали. Вибори робили.

Що, можливо, хочете розповісти, що я не запитала? Про якісь, може, позитивні моменти тодішнього життя?

Запам'яталися дуже молоді роки. Вони були сами найдорожчі, найцінніші. Молоді роки. А потім вже пішли на роботу, а потім одружіння, потім сім'я, і пішло-поїхало... [респондентка сміється].

Дуже дякую Вам за інтерв'ю!

аудиоверсія

6

Життя міста Сокиряни в радянську добу за спогадами очевидця

місце	м. Чернівці
дата	24.04.2024
спосіб	розмова наживо
респондент	Мотрюк Василь Григорович (1956 р.н.)
інтерв'юер	Банар Юрій Миколайович

Вітаю! Про життя м. Сокиряни та Сокирянського р-ну^а розповість очевидець подій житель м. Сокиряни Мотрюк Василь Григорович.

Василю Григоровичу, перш ніж розпочати, надайте, будь ласка, коротку інформацію про себе.

---

^а **Історична довідка.** Сокирянський р-н розташований у східній частині Чернівецької області. На заході він межує з Кельменецьким р-ном, на півночі з Хмельницькою, на сході з Вінницькою областями, з Молдовою на півдні. До Сокирянського р-ну належать 30 населених пунктів (інтерв'юер).

Дякую. Я народився в 1956 р. в с. Ленківці Кельменецького р-ну. Закінчив середню школу. Служив в армії радянській. Після служби в армії навчався у середній спеціальній школі міліції в Кишиневі, а згодом закінчив університет внутрішніх справ у Києві. Був направлений на роботу в Сокиряни в 1979 р. і пропрацював там до 2002 р.

Що Ви знаєте про походження назви Сокирян?

Да, я цікавився цим питанням, мені відомо з історії, що в XVI ст., коли турки захопили Буковину і Молдавію, люди, селяни, рятуючись від поневолення, ховалися, тікали в лісах, ну, й сокирами вирубували дерева для того, щоб облаштувати житло. Цих людей назвали сокирянцями, а саме поселення, яке вони збудували, назвали Сокиряни.

Що Ви можете розповісти про свою діяльність у Сокирянах?

В період [19]70—90-х рр. я працював на керівних посадах в органах внутрішніх справ Сокирянського району. Ну, мені довелось побувати у майже кожному населеному пункті, на кожному підприємстві, був знайомий з багатьма відомими керівникам, іншими людьми, які доклали багато зусиль для розвитку нашого краю.

Які важливі підприємства працювали в той період?

Насамперед можна виділити завод харчової промисловості, продукції якого доставлялися по всій Україні і за її межі. Ну, відомо, що у кожному селі були ферми, багато було корів і цю сировину переробляв Сокирянський сирзавод.

Дуже якісну продукцію він виготовляв, поставлялися за межі області і не тільки, мабуть.

Також необхідно сказати про роботу сокового заводу в с. Коболчин, який виготовляв концентрат з яблук. До речі, він і зараз працює. Так як на великих земельних ділянках району і міста вирощували багато яблук і їх необхідно десь було переробляти, яблука возили за межі області і за межі України. Також вирощували груші, сливи, черешні, полуниці, значну частину яких переробляв Романковецький консервний завод.

У районі функціонує Дністровська ГЕС та ГАЕС. Яку роль вони відіграли для розвитку міста?

Важливу роль, канешно^а, воно відіграло. Було багато створено робочих місць, дуже уклад великий був у розвиток будівництва житлових будинків у м. Сокиряни та іншої соціальної сфери, а саме: був районний будинок побудований, дуже гарний, і краща районна лікарня області з поліклінікою, стаціонаром, дуже гарна лікарня. Дуже дороги стали кращими, водністрівці відремонтували їх якісно.

Які навчальні заклади були на той час?

Були 2 школи 10-річки, професійно-технічне училище, діти навчалися в училищі і з району, і інших областей, працювала художня, дитячо-спортивна школа, музична школа.

Які відомі діячі прославили Сокирянський район?

В першу чергу слід відмітити, відзначити героя соціалістичної праці, голову колгоспу в

---

^а Канешно (рос.) — звісно.

с. Коболчин Ротаря Василя Яковича^а, заслуженого працівника культури, директора музичної школи Мафтуляка Михайла Васильовича^б, члена Спілки письменників України Чорного Олександра Дмитровича^с, з діяльністю яких я був знайомий.

Які діяли місця відпочинку?

Ну, в Сокирянах на той час було багато місць. На стадіоні проводилися змагання на першість району з різних видів спорту, дитяча юнацька спортивна школа працювала, вихованці якої здобували призові місця з чемпіонату України.

Також цікаво було відвідати Скальний чоловічий монастир у с. Галиця з прекрасним видом на Дністер. По сьогоднішній день його відвідують багато туристів як із області, так і з інших регіонів України. У вільний час жителі міста парком прогулювалися, відвідували краєзнавчий музей, кінотеатр. Ось такий був відпочинок у людей.

На жаль, наше інтерв'ю добігає кінця. Дякую Вам за розмову!

Вам також дякуємо!

---

^а Василь Ротар — голова колгоспу. При його керівництві колгосп був найбагатшим у районі, а в с. Коболчин була збудована 3-поверхова школа та дитячий садок.

^б Михайло Мафтуляк — директор музичної школи. При ньому музичні колективи перемагали на всесоюзних та республіканських конкурсах.

^с Олександр Чорний — письменник. Тривалий час працював головним редактором газети «Дністрові зорі», в якій висвітлював події міста та району. Також займав посаду директора Сокирянського краєзнавчого музею.

аудиоверсія

7

ЖИТТЯ ПОЛІТВ'ЯЗНІВ ТА РЕПРЕСОВАНИХ: ІСТОРІЯ ОЛЬГИ АНИЧ

місце	м. Чернівці
дата	19.04.2024
спосіб	телефонна розмова
респондентка	Анич Ольга Григорівна (1944 р.н.)
інтерв'юерка	Мацюк Богдана Миколаївна

Добрий день, чи можете Ви представитись?

Добрий день, звичайно. Я голова районного товариства політв'язнів і репресованих, яке очолюю вже 25 років, Анич Ольга Григорівна, 1944 р.н., була в 6 місяців вивезена з мамою в Сибір, довіряю Мацюк Богдані використати цей матеріал для науково-дослідницької діяльності.

Дуже приємно, я Мацюк Богдана, студентка 2-го курсу спеціальності «Історія та археологія» факультету історії, політології та міжнародних відносин. І нині я цікавлюсь життям політв'язнів та репресованих.

Коли я стала головою, в мене було більше тисячі репресованих. І це навіть ще не всі ми прийшли, адже люди боялися. А зараз приєднали Путилу, Брусницю і у мене залишилось 94 людини, разом з Вижницею.

Але дуже би хотілось, щоб наші нащадки знали трагедію наших людей в [19]40-х рр. і те, що повторюється зараз.

Розкажіть про своїх батьків, де і коли вони народилися.

Мої батьки народилися... Тоді це був Вашківський р-н, с. Замостя, кут Серафимець. Моя мама 1907 р.н., а батько був 1903 р.

Коли почалась війна, тато не йшов у радянську армію, люди ховалися, бо не знали, який час — то румуни, то москалі приходили. І коли була облава, батька забрали як «ворога народу» і він був засуджений у Воркуту^а. А нас вивезли 21 листопада 1944 р. Вночі прийшли троє енкаведистів^б, заїхали на подвір'я нашої хати фірою і сказали: «Хозяйка, собирайся, поедешь с нами!»^в. А моя мама зі страху впала серед хати і сказала: «Я нікуди не поїду, убийте мене і мою дитину». А кагебіст відповів: «Хозяйка, поедешь, там тебе будет хорошо»^д. І було нам так «хорошо», що 6 неділь везли по дорозі, гинули старі люди, діти.

^а Воркута — місто в Республіці Комі Російської Федерації.

^б НКВД (Народний комісаріат внутрішніх справ) — каральна служба держбезпеки в СРСР у 1934—1946 роках.

^в «Хозяйка, собирайся, поедешь с нами!» (рос.) — «Хазяйко, збирайся, поїдеш з нами!»

^д «Хозяйка, поедешь, там тебе будет хорошо» (рос.) — «Хазяйко, поїдеш, там тобі буде добре».

Я до сих пір не сплю, і так вже 80 років думаю, яка я щаслива у Бога, що лишилася жива і дотепер жива. І хочу сказати, що ми пережили страхіття: викидали людей з вагонів, вовки їх роздирали по дорозі, особливо не витримували діти і старі люди. І 28 вагонів тоді потяг гнав туди, під Північний океан.

Ким працювали Ваші батьки, ким вони були?

Ніким не працювали, були ґазди. Тоді в 1940-х рр. люди займалися господаркою^а. Мої родичі не були багаті, але й не були бідняки. Мама в хаті, так як жінки. А тато по людях, дещо заробляв, що вмів робити, і господар був. Ось так і виживали, поки не сталась ця біда, ці репресії.

Скільки дітей було у Вас в сім'ї?

От я одна, але був у мене брат. Було йому 19 років, коли нас вивезли, а тата посадили, і брат мій утік. Він почув, що фіра^б заїхає на подвір'я (тоді вже всі знали про ці репресії, що вивозять людей), і брат втік. Ми до сих пір не знаємо, бо була облава, де він загинув, що з ним було далі, ми нічого не знаємо. І я не можу дослідити це, бо хотіла покласти хрест хоча би на його могилі. Моя мама проплакала всі сльози, а нас вивезли серед глухі ліси.

Яким було Ваше дитинство?

Наші жінки працювали на лісопозалах, а дітей лишали на старих людей. І була буржуйка, загнали людей в конюшню, і там, де ті стояла, люди розкладалися як могли і грілися біля тієї

---

^а Господарка (діал.) — присадибне тваринництво.

^б Фіра (діал.) — віз.

буржуйки. А морози були такі шалені. Це був Кудимкарський р-н, Пермський край тепер, під Північним океаном. І так виживали.

Я до сих пір пам'ятаю, як виють вовки, пам'ятаю, їжу кропили. Мати йшла в ліс і заробляла 400 г хліба, а після того змушена була йти тайком до округу і була змушена йти до пермаків, щоб зробити са́му чорну роботу, щоб вони хоча б трішки чогось дали, бо 400 г хліба, а я голодна. Мама дивилась на мене голодними очима.

Я казала: «Мамо, я їсти хочу». А моя мама мені казали: «Олічко, йди лягай спати». Ось таке моє було дитинство. У 8 років я перший раз їла булочку. Коли я їла ту булочку, я боялась, щоб жодна кришечка не впала.

Коли я розповідаю це дітям, вони підходять і кажуть: «Ми не можемо повірити, що таке було».

Де вас поселили?

Нас відвезли в конюшню. Людей поселяли, де могли, в бараки, які вже були майже знищені. Вони не рахувалися з цими людьми, це для них був дармовий рабський труд. Взагалі, наші буковинці піднімали економіку Росії.

Вас, дітей, там було багато?

Багато, дуже багато. 28 вагонів — і всі ми, баби, їхали діди. Плач, крик... Це було просто жахливо.

Скільки років Ви пробули в таких умовах і коли повернулись додому?

Пробули довго. Взагалі, у мене чоловік теж з репресованих, але їх було вивезено в 1947 р. Їх було троє, він з Путильщини. Їх так само

завезли в Пермський край, туди, де шахти були. І мій чоловік в 14 років був загнаний дитиною в ті шахти, робив непосильну роботу. Він був з дуже гарної сім'ї, заможної, але він був найстаршим і був змушений іти з протягнутою рукою, щоб ті інші діти не повмирали, бо мама йшла на лісоповал, а він як старший змушений був допомагати їй чим міг.

Ми там побралися з ним у 1964 р., а приїхали на Буковину у 1968 р. і з цього року ми живемо тут, у Вижниці.

Ви пам'ятаєте той момент, коли повернулися додому? Перші роки адаптації?

Звичайно, пам'ятаю. Ми приїхали у Вижницю і мені вона дуже не сподобалась. Був хмарний день, було якось так незатишно, мені дуже не хотілося. Але тато з мамою раніше від нас [приїхали] і у Слободі-Банилові купили маленьку хатку, бідненьку, але вже яку могли. Ми му-сили приїхати, бо і родичі тут у мене, вже і дитина була, донька, в 1965 р. народилася. Ми забрали її на Буковину, бо в неї було дуже погано все зі здоров'ям. Лікарка сказала вивозити її звідти, бо в неї лейкоз. Ми спасали дитину, тому ми приїхали сюди. І у 1968 р. ми тут поселились. От спочатку Вижниця не сподобалась, а зараз краще Вижниці немає нічого для мене.

Але це було ненормальне життя, адже мій чоловік робив у шахті, а тут приїхали, а роботи немає. Пішов працювати, тягав дерево. Дуже не хотів повертатись сюди, адже ми там звикли вже. У нас там була прекрасна квартира, яку нам дали, але через дитину і родичів ми все залишили і приїхали. І поки ми ходили

квартирами, бо я працювала техніком на радіовузлі.

Радіовузол я мала включати строго, бо радіо всі слухають, і я не мала право на хвилину навіть запізнитись. Але ходити тими квартирами було дуже важко. Було дуже важко адаптуватися нам. Тільки через те, що старі родичі і дитина, ми були просто змушені тут лишитися.

Було дуже важко все залишити, адже в новій квартирі ми прожили лише 10 місяців. Ми були молоді, у нас було там товариство. Татари з нами сусіди були, ми дуже дружно жили, і з України була в мене кума, з Хмельниччини. Нам було добре там, але довелось усе залишити, приїхати сюди і бідувати^a тут.

Ще хочу сказати, що ми коли приїхали, я пішла тут у магазин (в нас є у Вижниці, де зараз магазин «Галина»). І там жіночка була, напевно, з Вашківців, бо в неї на плечах була тайстра^b. І вона питає у продавця: «У вас немає куфайок?».

Поруч стояла москалька і каже: «*Каких куфаек? Вас до сих пор не научили по-человеческому разговаривать?*»^c. А я так подивилась, і мені так стало прикро і я кажу: «*Як ви говорите? Жінка в себе дома, вона тут родилася і це її розмова, її мова. А вам як не подобається, то якого чорта ви учите нас, що у нас “нечеловеческая речь”?!*». І тоді баба та пішла з-перед мене^d.

^a Бідувати — терпіти злигодні та нестатки.

^b Тайстра — гуцульська торбина, яку носять через плече.

^c «*Каких куфаек? Вас до сих пор не научили по-человеческому разговаривать?*» (рос.) — «Яких куфайок? Вас досі не навчили людськи розмовляти?».

^d Піти з-перед когось (діал.) — забратися геть з виду.

А пізніше був ще один інцидент. Дали нам квартиру, то теж тут була така собі Баричева, її вже немає давно. То вона казала: *«Вы вонючие гуцулы, вы не умели жить, а мы вас научили»*^a, і для мене це була така образа.

Я пішла... (у нас був перший секретар райком[у] партії Волощук Микола Якович) і я пішла до нього пожалітися, що я почула ось таке, щоб він покарав її. А він мені сказав: *«Ну, що зробиш? Це у нас вони живуть, це є наші старші брати»*. От і тепер в даний час що роблять старші брати! То щоб люди знали, хто старший брат у нас і що вони робили в ті роки і що роблять зараз!

Як ті люди ставились до Вас і чи мали Ви друзів?

Коли я ходила у школу, я відчувала, що я якась не така дитина, як усі учні, бо то була російська школа і там вчилися і татари, і москалі, і інші. Я дуже хотіла *[вступити]*, коли приймали в піонери. Дітей приймали в піонери, а мене — ні. А я дуже хотіла ось того галстука, інакше не можу сказати, дуже хотіла його носити. Я вчилася не відмінно, посередньо. Мама була безграмотна і я навіть в щоденнику мусила сама розписуватися, бо не було кому мені підказати чи допомогти. Абсолютно все своїми силами.

Я була прийшла додому і плачу, і кажу мамі: *«Мамо, мене в піонери не беруть. Що це таке?»*, а мама кажуть: *«Олічко, тобі того не треба»*. Батьки нам не розказували, що було, бо діти могли проговоритись, а то такий час був, що не можна було говорити те, що непотрібно. Ми постійно були під контролем.

---

^a *«Вы вонючие гуцулы, вы не умели жить, а мы вас научили» (рос.)*
— *«Ви смердючі гуцули, ви не вмієте жити, а ми вас навчили»*.

Чи вдавалось Вам святкувати українські свята там?

Святкувати то святкували, але ми не знали коли. Жили ми там на квартирі і мама білила. Приходить наш сусід, чоловік, вивезений теж з Буковини, і каже: «Вуйно, що Ви робите? Сьогодні Пасха», а моя мама в плач, бо ми навіть не знали, коли які свята. Бо жили там, церков не було, і ми жили так — не знали ні свят, нічого. Одні він других, хто де почув.

Але люди святкували. Кулешу варили з манки. Кукурудзяної крупи не було і муки також. І на Різдво ми потайки ходили і колядували в українців.

От що мені там цікаво, що українці, настільки ми там були дружними, чого тепер немає. Зараз заздрість, ненависть — не той народ, що був тоді. А ми жили дуже дружно: сходились, робили весілля — всі наші українці. І на скрипці грали, і на бубні, навіть своя якась музика була там.

Чи є у Вас щасливі спогади з дитинства?

Ну, я була щаслива, що в мене родичі є, що я не сирота. У мене були товаришки росіянки, ми дуже дружили. Не було такого, що я от буковинка, то би хтось мене виділяв чи я когось виділяла. Але все одно не було такого, знаєте, щастя. Я жила, росла змалку там, Буковини я взагалі не знала. Що я могла знати в 6 місяців?

Але була юність, був хлопець, дружили, на танці ходили. Все одно юність — то є юність, молодість бере завжди своє.

Після повернення на Буковину Ви підтримували з товаришками зв'язок. Чи підтримуєте до сих пір?

Ні, тепер вже все. В мене була дуже хороша приятелька, товаришка, вона була татарка. Ми

з нею дуже дружили і на роботі разом працювали. Коли в неї народилася дитина, ми жили на одній площадці і вона мене не покликала. Вона зібрала всіх татарів, своїх родичів, знайомих, а мене не покликала.

Ми з нею були настільки друзі, що завжди ділились: що вона зварить, несла мені, а що я зварила — їй. І коли вона мене не запросила, я перестала з нею говорити і сказала, що вона мені не є товаришка більше. А вона мені сказала: *«Ольга, не обижайся, у тебе совсем другая вера, они бы меня не поняли, не обижайся. Поэтому я тебя не пригласила»^a*.

Були в мене хороші товаришки, і росіянки, і ось татарка була. Ми переписувались, як прийшла я сюди вже, і вітали з 8 березня, так як було заведено. А тепер вже все, зв'язків немає абсолютно.

Як Ви ставились до місцевої влади?

Спочатку це були [19]40-ві рр., але я була дитиною. Вже у [19]50-х рр. і туди далі, коли вже була «відлига», і туди далі. Але я не лізла в те все, бо я була далека від того. І батьки мене оберегали, щоб я менше говорила лишнього. Бо я робила все ж таки на зв'язку, включала радіо-вузол. То там був один заступник начальника і сказав: *«Кого вы взяли на работу? Она вам Америку включит»^b*. І потім мені запропонували, щоби я пішла з роботи.

^a «Ольга, не обижайся, у тебе совсем другая вера, они бы меня не поняли, не обижайся. Поэтому я тебя не пригласила» (рос.) — «Ольго, не ображайся, у тебе зовсім інша віра, вони би мене не зрозуміли, не ображайся. Тому я тебе не запросила».

^b «Кого вы взяли на работу? Она вам Америку включит» (рос.) — «Кого ви взяли на роботу? Вона вам Америку увімкне».

Ви згадували про батька. Коли Ви зустрілись?

Він був на каторзі. В 1956 р. була амністія і тато тоді приїхав до нас на Урал і вже жив з нами. А після того вони приїхали в 1963 р. сюди на Буковину в Слободу-Банилів, там у них був кум і він знайшов їм там хатку, і так вони переїхали сюди. Прописуватись не хотіли, бо звідти наших людей тут не прописували. З великим трудом прописали одного, а потім другого — спочатку маму, а потім тата.

Якщо брати сьогодні, 24 лютого 2022 р. у нас почалась повномасштабна війна. Як Ви зустріли перший день війни?

До сих пір у мене тривога, я погано сплю. Привозять хлопців і я дуже цим переймаюсь. Стараюсь не дивитись телевізор, бо серце може розірватись, адже я все це пережила. Прошу Бога, щоб це все, ця війна від нас відійшла. Хочу також сказати, що одна [діячка] з районів добилась, щоб наші репресовані мали 1 раз у квартал по 900 грн. І ми, репресовані, купили 2 дрони. Останній квартал всі гроші ми віддали на фронт, на дрони. Так що ми допомагаємо, чим можемо.

Кожного разу, коли виступаю перед учнями, я кажу їм: «Ваше майбутнє — відбудовувати Україну». І я їм бажаю, щоб ні одне покоління не зазнало того, що зазнало наше покоління [19]40-х рр.

Як саме і в який спосіб ми маємо берегти спогади репресованих та політв'язнів?

Хочу сказати, що минулого року наше товариство і Бойко Галина Василівна, дочка політв'язня, яка родилася в Магадані (вона продовжує справу своєї мами, якої вже немає,

вона дуже про це піклується), минулого року ми зробили великі заходи. Ні одна область, я впевнена, такого не робила і не робить. В Бергометі ми робили великий захід про криївку, де лежать 3 повстанці.

І Галина Бойко, вона робить дуже велику працю. Цього року ми хочемо в Лукавцях, де живе старожитель, 98 років, маємо виступати у школі. А також хочемо, щоб він нам розказав, де там були криївки. Робота робиться! Особливо Путильський та Вижницький р-ни. Лише біда в тому, що очевидців вже майже немає.

І наостанок, що б Ви побажали моєму та наступним поколінням?

Побажала би, щоб ви жили в прекрасній нашій державі. Наша Буковина найкраща. Ліси, гори, річки — Бог нам дав такий гарний край. І щоб дійсно молодь тішилась життям, жила повним життям, і щоб відбудували вже нашу державу. Бог дав нам одне життя і щоб воно було прожите так, щоб було не жаль помирати.

Я рада, що я живу на своїй землі, що я українка. Я щаслива, що я розмовляю своєю мовою і що я ходжу по своїй землі, а не там, де ходив руский лапоть.

Ольго Григорівно, було дуже приємно з Вами поспілкуватись. Сподіваємось, що наша наступна зустріч відбудеться вже особисто. Дякую!

Взаємно, дякую Вам.

аудиоверсія

8

Доля сімей репресованих офіцерів у часи Радянського Союзу

місце	м. Чернівці
дата	21.04.2024
спосіб	телефонна розмова
респондентка	Кутра Ганна Семенівна (1937 р.н.)
інтерв'юерка	Кутра Іванна Олександрівна

Я би хотіла розпитати тебе про твою подругу Галину Олімпівну і про те, як склалося її життя та життя її близьких у час Радянського Союзу. Спочатку я би хотіла запитати, коли ви вперше зустрілися та як почали спілкуватися?

Вперше зустрілися, коли я приїхала сюди, у Сárненський р-н^а по призначенню на роботу. Нас зав. райвно^б повіз по тих місцях, де можна було працювати, щоб вибрали собі місце. Ми

---

^а Сарненський район — один із р-нів Рівненської області.

^б Зав. райвно — завідувач районного відділу народної освіти.

попали^a в селище Клесів. Зав. райвно зустрівся з директором школи, ми всі познайомилися, от. Тут зайшла вчителька, звали її Галина Олімпівна, це була вчителька математики. Вона розповіла, як там школа і т.д. Це було наше перше знайомство. Коротше кажучи, вона мені дуже сподобалася. Я вирішила залишитися у цьому селищі, в Клесові [...].

Дружили ми з нею до кінця її життя. Вона вмерла у 2016 р. Дуже хороша, приємна людина, дуже, як то кажуть, важкий шлях пройшла. Вона сама закінчила учительський інститут (ну, тоді ще був учительський інститут) і працювала вчителем математики в Клесові, а мама її жила у брата, в сусідньому районі. Ну, після цього ми почали зустрічатися^b. Мама до неї приїжджала часто. Ну, вели ми мову про своїх батьків.

В мене батько загинув на фронті, на війні, а вона ніколи нічого не казала. Ну, я думала, знаєте, Західна Україна, там таке становище, що багато, дуже багато, як то кажуть, «бульбашів»^c там і всього. Я думала, що вона, можливо, пов'язана із цим, то просто мені соромно було її питати.

Продружили ми, як то кажуть, з нею все її життя, стали кумами, майже родичами. І от одного разу поїхали ми на Горінь, на відпочинок. Ну, вобщем^d, пригласив^e нас її брат Юра поїхати порибалити туди. І от коли ми приїхали,

---

^a Попасти (рос.) — потрапити.

^b Зустрічатися — тут: проводити разом час.

^c «Бульбаші» — представники націоналістичного руху опору на Волині та Поліссі під проводом Тараса (Бульби) Боровця.

^d Вобщем (рос.) — загалом.

^e Пригласити (рос.) — запросити.

я в кімнаті побачила чоловіка, ну, такого старого чоловіка, і була тут мама Галини Олімпівни. Чоловік такий приємний, культурний, видно, освічений. Він читав якусь газету чи книжку, отаке. Познайомився з нами.

Відійшли, а я питаю в Галини Олімпівни: «Хто це такий?». Вона каже: «А це мій батько». Я, коротше кажучи, оторопіла. Ну, нічого я не питала, а як вже приїхали ми в селище назад до себе, я почала питать. Кажу: «Ви ж весь час мовчали, а мені стидно було питати, де Ваш батько». Ну, я так відчувала, може, він засуджений, думала, може з бандерівцями цими зв'язаний чи щось таке. Вона мені сказала, да, що він був засуджений, але не за це.

Вони були під Польщею, вона сама 1930 р.н. Тоді територія цього району була польська. Як возз'єднання було, приєднання Західної України у 1939 р., цей район їх, Сарненський р-н, теж приєднаний був. Опинилися вони тут вже зі Східною Україною разом. Після цього, як то кажуть, почалися там переслідування, ну, в Західній Україні. Коротше кажучи, батько її був заарештований.

Сам був він, вобщем, з білогвардійської армії, денікінської, от. Тут він ото після громадянської тієї війни залишився, тут женився^а, а мама Галини Олімпівни була вчителькою початкових класів. Напевно, у цей період його забрали, оголосили ворогом народу, коротше кажучи. Бабушка^б (ну, це мати її), щоб врятувати дітей переїхала сюди, в село до своїх батьків, а батько її був священником. Ну, потім Галина Олімпівна з Кричильська^с поїхала десь.

---

^а Женитися (русизм) — одружуватися.

^б Бабушка (рос.) — бабуся.

^с Кричильськ — зараз село у Сарненській міській громаді Сарненського р-ну Рівненської області.

Я забула, де вона кінчала школу, вже 10-й клас, це вже був кінець 50-х років. Брат її то був менший від неї, але такий був період, що тоді в школі там в класах були діти різних років народження чи післявоєнні, то Олімпівна була старша від брата, але вчилися вони разом.

Після закінчення на випускному вечорі прийшли з КГБ^a і забрали її брата і ще, не знаю, казала «кілька» хлопців, і Юру. Я не знаю, скільки років він сидів там, чи 10, чи — я не знаю скільки. Ну, обично^b 10 давали. Ну, як я приїхала, то Юра уже був, вже він працював, а я навіть не знала про це. Про це вона мені розказала після того, як я побачила її батька.

Життя Галини Олімпівни взагалі-то було досить складним, але після всього цього склалося ніби добре.

Я питаю: «А як же батько? Як він звільнений?» Вона сказала, що його звільнили, але він, щоб не мішати^c своїм дітям, не приїхав до них. Він влаштувався в місті, працював... я не знаю, ким він там, хоч людиною був освіченою, працював десь вахтьором^d у ресторані чи я не знаю де. Галина Олімпівна, вони їздили туди інколи, але не признавалися про це. Коли ж батько помер, то там, де він працював, напевно, знали, то й сповістили [сім'ю]. То вони на похорон їздили, поховали його [...].

Тобто Галина Олімпівна не розповідала цю сімейну історію до того, як Радянський Союз розпався?

^a КГБ — Комитет государственной безопасности (рос.) — радянська репресивна структура. На органи КДБ СРСР покладалися функції розвідки, контррозвідки, політичного розшуку, дізнання та слідства.

^b Обично (рос.) — зазвичай.

^c Мішати (русизм) — заважати.

^d Вахтьор (рос.) — вахтер.

Так, не розповідала. Розповіла вона вже після розпаду Союзу під час несподіваної зустрічі, коли ми були в гостях у її брата. Там я побачила цього незнайомого чоловіка.

Коли вона розповіла про свою маму?

Про маму... Я приїхала до них і побачила в Галини Олімпівни, ну, така чи дошка була, чи я не знаю, і там фотографії були... Побачила фотографії. А на фотографіях, бачу, напевно, училище якесь чи інститут, чи я не знаю. Дівчата такі у формах. Я питаю: «А що це за дівчата?». А вона каже: «Це моя мама». Я кажу: «А де ж це мама?». А мама вчилася в Чернівцях. Ну, вона ж була вчителькою, сама її мама. То оце тоді я побачила цю фотографію. Це вже бабушки не було. Олімпівна, вважай, це вже перед своєю смертю розповіла.

А чому вона не розповідала цю історію раніше, боялася до того?

Ну, напевно, так, аякже. Олімпівна — розумна людина і така грамотна, от. Їй треба було вчитися далі, а якби вона сказала всю правду, хто її батько, то, напевно б, вона, як то кажуть, не отримала б ні вищої освіти, нічого. Це мені так здається. Юра тоже (це брат її) такий розумний був, то він мріяв поступати в інститут у Львів, це він думав десь, ну, то забрали його. А після того, як вернули вже, то нікуди вже не вступав він.

Тобто вона боялася своєму оточенню розказати правду, відчувала, що комусь скаже, і це може бути небезпечно?

Ну, то як небезпечно? Як відносилися до цих, до всіх?

Вона навіть своїм друзям не могла довіряти?

От бачиш, мені сказала тільки в кінці, і то так, що получилася^а така нагода, що я побачила тоді батька, а потім побачила ті фотографії, о! Що мати вчителька її я знала, бо вона ж працювала в Сярненському р-ні, ну, а всіх оцих подробиць не знала. Чоловік забраний був, то вона, напевно, тоже боялася за дітей, бо двоє дітей було.

Добре, дякую за інтерв'ю, до побачення.

---

^а Получитися (рос.) — трапитися.

аудиоверсія

9

*«Хто не поступив
у колгосп — [...]*
май тяжко жили».
**Колгоспи в житті
українського населення
Буковини**

<i>місце</i>	с. Кам'янка Глибоцького р-ну Чернівецької обл.
<i>дата</i>	27.04, 09.05.2024
<i>спосіб</i>	розмова наживо
<i>респондентка</i>	Федорюк Євдокія Георгіївна (1942 р.н.)
<i>інтерв'юерка</i>	Воробець Катерина Іванівна

ЧАСТИНА 1

Сьогодні 27 квітня 2024 р. Інтерв'ю записується в с. Кам'янка Глибоцького р-ну Чернівецької обл.

Доброго дня, мене звати Катерина, я студентка факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університе-

ту ім. Юрія Федьковича і я беру участь у записі усних свідчень про історичні події, які відбувалися на території сучасної України. Хочу попросити Вас розповісти про повсякденне життя у радянський період. Матеріал нашого інтерв'ю буде використовуватися винятково в науково-дослідницькій роботі. Отож, давайте розпочнемо.

Як Вас звали і де Ви народилися?

Мене звали Одокія. Я народилася в с. Каманкі у багатодітній сім'ї (нас було шестеро дітей) 42-го року. Тато працював плотником^a, мама — дома. Закінчила я 7 класів — більше до школи не ходила, бо не мала можливості^b, бо нас було шестеро і не було можливості далі вчитися [...], і пішла на роботу. Діти — 3 менших мене, ми 3 старших. Дуже тяжко було.

У нас, хто не дав заяву у колгосп, — город відрубали, забирали. І ми ходили претати^c колосся і мама з татом терли, жорнили, пекли паланички і так ми віживали. Дуже тяжко було. Роботи не було. Збирали лободу і варили таку кашку з лободи, і так ми віживали. Не тільки ми, а всі люди нашого села і другого^d села [...].

За колосся (що збирали колосся) або за кілограм пшениці судили на рік. Кілограм пшениці і хто взяв у карман, то якщо голова колгоспу зловив або об'єщик^e казали, то судили на рік, 2 кілограми — 2 роки. І хто вертався, а хто і не вертався звідти. Було дуже тяжко, поки десь до

---

^a Плотник (рос.) — тесля.

^b Можливості (рос.) — можливості.

^c Претати (діал.) — ховати.

^d Другий — тут: інший.

^e Об'єщик (рос.) — наглядач. Зазвичай такі посади, як і голови колгоспу та бригадира, отримували комуністи.

[19]70-х, до [19]60-х років десь. Потім я закінчила 7 класів, пішла на роботу і мусіла працювати, щоб ті, менші діти, уже мали за що одіватися^а. Купляла їм, бо мама попала^б в больницю^с, була больна^д і так ми жили.

Дякую, тепер я хочу Вам дати ще декілька уточнюючих питань: де, коли народилися ваші батьки, чи вони були з Кам'янки?

Да. Батьки народилися... тато з 5-го року... 1905, мама 1912 р. Тато був забраний на Карлофінськ^е, як казали, і прийшов відти^ф хворий, і у 65 років тато помер. Мама ще прожила без тата 19 років, померла у 85 років — мама. Народилися вони в с. Кам'янка.

Ну, люди були дружні, один одному допомагали, тому що у всіх була біда, у всіх не було [достатку, була] нестача. Робити не було де, заробляти хотів, би хоть хотів заробляти — не було де. То тоді лиш платили вчителям і на зилізній дорозі^г хто робив, а так зарплат не було, жили з горьда.

У колгоспі, хто робив, то не платили грішми, платили трудоднями — трудодень, пів трудодня, трудодень на день писали, а на трудодень давали пів кілограма пшениці, кілограм, як коли, і дуже тяжко було. Корову тримав — треба було молоко здати, кури тримав — треба було яйця дати, усьо треба було дати, тримав

^а Одіватиси (русизм) — одягатися.

^б Попастися (тут русизм) — потрапити.

^с Больніца (рос.) — лікарня.

^д Больний (русизм) — хворий.

^е Карлофінськ — тут: Карело-Фінська РСР.

^ф Відти (діал.) — звідти.

^г Зилізна дорога (русизм) — залізниця.

поросся — треба було дати шкіру від поросся. Якщо не давали — забирали, штраф давали і судили за таке.

За яких умов можна було отримати житло в радянський час?

Житло не можна було отримати ні за які [гроші]. Ото що сам собі заробив, зробив своїми руками. Житло ніяк не могло не... [респондентка обірвала думку]. Треба було 3 роки робити в колгоспі, щоби получить^а 3 сотики під будівлю житла [...], а більше ніякої допомоги не було.

А цей будинок, де живете, Ви будували разом з чоловіком?

Да, цей будинок я будувала разом з чоловіком, і ми прожили 62 роки.

Розкажіть про Ваш батьківський будинок, де Ви жили разом з батьками.

Нас було шестеро, тато і мама, і був будинок дерев'яний, маленький, були 2 кімнати і ми вміщалися — всі 8 спали в одній кімнаті, бо треба було палити^б зимою, а не було чим палити 2 кімнати. Коли було наводнення^с, коли ГЕС прорвало, греблю на ГЕСі, вода піднялася на р. Сереті, вода піднялася так, що була у хаті вище порога вода, і нас затопило. Протягом року було 4-5 разів на рік, так що затопляло і город, і дім, і все.

А як проживали Ваші сусіди і більшість людей у селі?

---

^а Получить (русизм) — отримати.

^б Палити (діал.) — тут: опалювати.

^с Наводнення (рос.) — повінь.

Так проживали усі, але були май дружні, бо у всіх була біда. Проживали, ділилися куснем хліба. У всіх було однакове життя. Хто пішов у колгосп, дав заяву у колгосп[*n*] скоріше, то получив землю і май добре жив, а хто не давав заяву, хто не поступив у колгосп — город забрали, землю забрали, орали попри саму хату і города не мали. І роботи не було, і ті люди май тяжко жили.

Якщо говорити про харчування, то харчувалися більше з того, що було на городі, так?

Харчувалися... Хто тримав корову, хто тримав вівці, і то, що родилоси у городі, — тим харчувалися. Масло їли раз на рік — на Пасху, от тоді їли масло, а так масло втіченіє^a року ніхто не їв, м'ясо так само.

А що саджали на городі?

Буряк, барабулю^b, моркву, помідори, капусту — все те, що для харчів. Ми ще так — пів біди, бо у нас була корова [...], були гуси ші^c. Ми то та й [краще жили], бо тато був плотником, робив вікна, двері робив людим і люди десь давали то пшениці, то зерна, хто хвасолі^d.

У нас був такий випадок^e, що сусід пішов у Сторожинець^f, купив (були такі мішки паперові по 15 кілограм) фасолі. Мав 7 дітей і один раз зварив фасолі з того мішка, і прийшли, і

^a Втіченіє (рос.) — протягом.

^b Барабуля (діал.) — картопля.

^c Ші (діал.) — ще.

^d Хвасолі, фасолі, фасулі (діал.) — квасоля.

^e Случай (рос.) — випадок.

^f Сторожинець — місто Чернівецького р-ну Чернівецької області.

забрали, і хлопці [...], дівчата (там було 5 хлопців і 2 дівчині, [діти чоловіка]) — вони опухли з голоду, а так то було. І то всьо наші, каманські^a це робили [...]. Так заставляли їх чи вони таку роботу мали [...].

Якраз хотіла запитати, чи відчували Ви голод, чи недоїдали?

Голод відчували не тільки ми, а усі відчували г'лод. Було так, що вечером ми поїли і на рано нічо' не було шо їсти, і мама рано будила в 4-й годині і йшли збирали колосся, і приходили, і мама терла то колосся і розтерала, жорнили^b, пекла паланичку і нам ділила. Не ми так жили лиш, а всі так жили.

Колосся збирали усі [...] — усі збирали, і то ще не можна було. Якщо тебе ймив^c голова колгоспу, що ти збирав колосся, то або штраф давали, або примусово до роботи брав. Трактор приорав, але ти не мав право взяти. От трактор приоре у землю, а взяти — ти не мав право взяти. Отаке було життя.

Ну, після [19]60-х років вже начили відкриватси роботі^d, уже май^e більше було де заробити [...], робити і вже стало май краще [...].

Яких продуктів Вам не вистачало?

Яких продуктів?... Ну, ми не знали, шо це є шоколад, ми не знали, шо це конфети^f. Мій брат

^a Каманські — тобто жителі с. Кам'янка.

^b Жорнити — молоти жорнами. Жорна були не у всіх, тільки в заможних господарів, решту людей ходили до них.

^c Ймити (діал.) — спіймати.

^d «Начили відкриватси роботі» (діал.) — почали з'являтися місця праці.

^e Май (діал.) — тут: ще.

^f Конфети (рос.) — цукерки.

уже ходив з татом до роботи, десь до людей, до хатів, і чоловік дав цукор, [нерозбірливе слово] цукру, і він думав, що то копчики^a грат'си. Він не знав, що то є цукор, що то можна вживати.

Всього не вистачало, хліба, бо наїшся, мама зварить якоїсь кашки і там покладе лободу, кажетси^b, живіт повний, а ти голодний. Отаке було життя.

Чи готували у Вас якісь святкові страви і коли такі страви готували?

Були такі дні на Пасху, на Різдво, отакі дні, оце ми чекали. Бо там трошки було май... [респондента обірвала думку]. Ну, паска була розова^c, не така як тепер біла, білої булочки ми не виділи. Ну, паска була, як тепер чорний хліб, от з такої муки робили паску і вона була вкусна^d, бо ми того їли лиш у вибрані дні, отаке.

Як минала неділя? Працювали чи це було свято?

Я працювала в неділю, бо ніде не приймали на роботу. Вже в [19]60-х роках (мені ще не було 18 років) на роботу дес по стройках^e хто ходив, то вихідний неділя була. А я працювала у колгоспі, а у колгоспі на фермі вихідного нема.

Хочу ще запитати про навчання в школі. Що Ви пам'ятаєте про школу?

Пішла в 7 років, 7 класів кінчила, далі я не могла йти... вчилася добре, з похвальною грамотою,

^a Копчики (діал.) — іграшкові кубики.

^b Кажетси (русизм) — здається.

^c Розова (діал.) — із суміші борошна пшениці, жита та ячменю.

^d Вкусний (рос.) — смачний.

^e Стройка (рос.) — будівництво.

але не було можливості^a [продовжувати навчання]. Мама якраз попала у больницю^b на операцію, а корову не пускали пасти [на пасовище], якщо ти не у колгоспі, якщо ти не дав заяву у колгос — корову пасти не пускали.

Тато сказав: «або я продаю корову, а як ні... [йди працювати]». Давали сапати задурно^c, не платили, за те, що корову пускали пасти — гектар бурака^d сапати. І я пішла у ланку і взяла гектар бурака і сапала за то, щоб корову пасли, а платити — не платили. Аж на другий рік мама вже прийшла з лікарні і вже дали заяву у колгосп, і вже платили за то, що сапали бураки, вже платили. Ну, я вже пішла до роботи, до 20-и років. У 20 років вийшла заміж, всьо вже.

А що Ви пам'ятаєте про своїх однокласників?

Пам'ятаю всіх, але лишилося дуже мало [...]. Нас було 42 учні, але лишилося зараз 13.

Це в одному класі було 42 учнів?

У одному класі. Нас були два класи, то було по... там було 40, а в нас 42 учні, а [зараз] лишилося 13 — померли. Одні в ранньому віці, одні май [...] тово [пізніше].

Ну, що пам'ятаю... Пам'ятаю, що не було що убути^e, не мала портфеля, носили книжки в торбинці, а убути не було що, ходили в постолах^f — мокрі ноги, але ходили.

^a Возможность (рос.) — можливість.

^b Больница (русизм) — лікарня.

^c Задурно (діал.) — безкоштовно.

^d Бурак (діал.) — буряк.

^e Убути (діал.) — взути.

^f Постолои — взуття, виготовлене з гуми або шкіри. Детальніше — в Частині 2 інтерв'ю.

А що Ви пам'ятаєте про вчителів?

Вчителі розуміли, що така біда, і відносилися^а добре.

Після школи Ви пішли працювати, і це був колгосп. Як брали на роботу в колгосп?

Ну, тоди^б не дуже хотіли йти працювати в колгосп, бо мало платили, но я пішла в колгосп, бо дали землю. А якщо не робив у колгоспі — землю не давали, а тато так сказав, що йти в колгосп, бо землю шоби дали. І так я пішла в колгосп і так доробила до пенсії.

Ким Ви працювали в колгоспі?

Телятницею.

Що Ви робили? От Ваш робочий день як минав?

Ой, робочий день проходив більше на фермі. 10 років мала ділянку бурака, потому, як діти підросли, шо могла я вже лишити їх дома самих, то вже пішла на ферму. Від 7-ї години до 8-ї, до 9-ї вечора — отака була робота.

Вам надавали якісь відпустки?

Були. Були такі відпустки, були промсоюз^с і я мала дві путьовкі^д: одну в Чехію, а одну в Болгарію. І була в Ленінграді. Так шо була у... 3 рази я мала путьовку з промсоюза, але це були [19]80-ті роки.

Що Ви можете розповісти про трудовий колектив?

---

^а Відноситися (русизм) — ставитися.

^б Тоди (діал.) — тоді.

^с Промсоюз (рос.) — профспілка.

^д Путьовка (русизм) — путівка, тур.

[Сміється]. Ну, що я можу розказати? Кождий^а мав свою роботу, свою норму і були дружні.

Чи можете Ви розповісти про, наприклад, доноси, крадіжки, хабарництво і т.д.?

Було. Було і таке, що тово [доносили], але вже не карали. Останній час вже так не карали, бо так уже, давали якийсь штраф маленький або якийсь день примусовки^б, а так як зразу, коли починався колгосп, це, як вони казали... от того-годи^с дуже було строго [...]. Я кажу, що за кілограм пшениці давали рік, а вже в останній раз, коли колгосп мав розпадатися, уже як то, то.. ну, було вже май іначе^д трошки.

А були якісь премії в колгоспі?

Були.

Щось давали за хорошу роботу...

Були.

...або довші робочі дні?

Були премії, давали 13-у зарплату, а було що ходили на.. ну, так як... не знаю, як називати це, на збори в Глибоку^е. Дарували коври^ф, дарували якусь посуду, ну, визначали передових, то було це... це було. Ну, це мало було... Малий період було, це... це, я кажу, це вже у [19]80-х роках, так як за Брежнєва вже, от тоді було ото, і зарплата була май більша.

^а Кождий (діал.) — кожен.

^б Примусовка — примусова робота.

^с Тогоди (діал.) — тоді.

^д Іначе (рос.) — інакше.

^е Глибока — селище в Чернівецькому р-ні Чернівецької області.

^ф Коври (рос.) — килими.

А скільки платили на початку і в кінці?

Ой, на початку колгоспу, як починався колгос, дуже мало платили, то воше^а не платили, то трудодні, а платили раз на рік, казали: «на розчџот». Ну, там могли платити 120—150 рублів — це раз на рік, а в колгоспі платили. На фермі платили щомісяця, платили.

Ну, там уже, як скільки, тово, ну, платили і 200, і 150, 160, але то було все дешеве. От 100 рублів — це були гроші, а зразу то не платили у колгоспі, то трудодні були, а потому уже почали платити.

Що можна було купити на ті 150—120 рублів?

Ади, таке можна було купити — вуголь... Тонна вугля стоїла^б 13 рублів, а получали 130—120, а тонна вугля — то було 13—14, як який, самий дорогий — 18, антрацит, а так, як тепер, то він стоїт я не знаю стільки, 3 тисячі або і більше тонна. Так-шо мало получали, але все було дешеве. 78 копійок був цукор тут, і коли я пішла в Ленінград, і в Ленінграді було само так 78 копійок. А були ціни стабільні скрізь, а тепер в однім магазині така ціна, в другім така ціна. Но, тепер вижити як?

Було тяжко за хліб. Коли зачинався колгос, коли прийшли, казали, маскалі, і починався колгосп, то хліба не давали, в магазині хліба не було. У Чернівцях давали хліб лиш вечером, коли з села не було, коли самий то... І мама мене брала, бо дитину пускали за 5-м чоловіком у череді^с, а череді на кілометр. І ми брали

---

^а Воше (русизм) — зовсім.

^б Стоїти (русизм) — коштувати.

^с Чередь (рос.) — черзі.

хліб. Де давали на 2 рублі, де на 3 рублі — на вагу. Але такий давали хліб, що текла вода з него, дзема^а така текла. І ходили з села жіночки, котрі мали діти, — не ставало. Ходили, брали, спали на вокзалі, у столах (там був базарчик), у столах спали. Рано на поїзд — бідували [...]. От отаке було життя.

Чи працювали з Вами в колгоспі приїжджі з інших областей або з Росії?

Не було. У нас тут не було з Росії, у нас не було.

А з інших областей?

А от з інших були. Були десь хлопці, но... одружилися були та й ті жінки працювали у нас, але на таких роботах — на фермі, на полі. На таких.

Який був розподіл обов'язків? Яку можна було роботу виконувати в колгоспі?

Які? Сапати на фермі, лен^б сіяли, лен брати, ну, барабулю, буряк, кукурудзу — оце такі, як сільськохазяйські, господарські. Отакі роботи були. Лиш таку, а начальником, то не... то були начальники: такі май^с [суворі] були, одні май добрі [...].

Ще про колектив: у Вас був поділ на групи?

Було дуже багато. Було так, як була 1-а бригада і 2-а бригада, то у 1-й бригаді було по 40—42 жінці у ланці, і було 5 ланок [...]. Усі робили у колгоспі — усі, багато жінок робило у колгоспі.

---

^а Дзема (діал.) — рідина.

^б Лен (діал.) — льон.

^с Май (діал.) — тут: більш.

Потому зачіли^а скорочувати, скорочувати і були роботі. Пішли за границі^б [на заробітки] і більше когозу не стало. А робити, то робило, ну, другої^с роботи не знали — лиш колгосп, отаке...

Що таке ланка?

Ланка?.. Це ланка, так як твоя баба була ланкова і має 30 жінок у ланці, оце вона відповідає за ними, оце є ланка.

Тепер давайте поговоримо про релігійне життя. Розкажіть, як Ви ходили до церкви. Як часто?

Ходили до церкви коли... забор'няли [ходити]. На Пасху забороняли. Ходив директор коло церкви і пазив^д, хто, хто тово [ходить], вікликали батьків, посилали додому за батьками: «Чо' пускали до церкви?».

Було таке, що ходили колядувати і зауч викликав усіх коло дошки і питав:

«Ходив колядувати?»

«Ходив».

«Хто пускав?»

«Тато».

«Додому за татом!»

«Хто пустив?»

«Мама».

«Додому за мамою!»

А оден хлопець (він ще живе і тепер) Кінащук Георгій — вікликали, сказали:

«Ходив колядувати?»

«Ходив!»

«А хто пустив?»

^а Зачіти (діал.) — почати.

^б За границі (діал.) — за кордон.

^с Друга (діал.) — тут: інша.

^д Пазити (діал.) — придивлятися.

«Ніхто не пускав мене, я утік!»

«Сідай за парту...»

І забороняли, але йшли! Йшли крадьки, йшли ночью^а — йшли, бо так більше [...] було віри і хотілося йти, але партія забороняла.

Розкажіть, як Ви святкували Різдво вдома, коли були дитиною і коли Ви вже мали свою сім'ю?

Ходили колядувати, приходили коляг^б, хлопці, дівчата. Приймали таке. Традиція така була, що до кожної дівчини повинна була прийти коляга. Потім робили танці, давали сабаш^с, отака традиція була.

Як готували Святу Вечерю?

А готувати, то все пісно готували — все пісно готували. Готували пшеницю, біб, галушки, пиріжки — 12 страв, і мама не давала їсти, поків^д не смеркало. Вже сонечко як заходило, то тогоди всі сідали за стіл і казали молитву. Перший раз молилися, потім вечеряли і йшли колядувати. Отак.. Таке моє дитство було.

Як проходило свято Великодня?

А на Великдень тоже, я дуже... Хотіли ми дуже йти і мама нас пускала вечером.

На вечірню службу?

---

^а Ночю (русизм) — вночі.

^б Коляг^і — коляди, група переодягнених молодих людей, переважно хлопців, які ходили колядувати до незаміжніх дівчат.

^с Сабаш — танець колядника-шандаря (керував колягою), переодягненим у військову радянську форму, і дівчини, яка приймала колягу.

^д Поків (діал.) — поки.

На вечірню, бо ми хотіли на воскресіння видіти. Потім йшли там у церкві на другий поверх, трошки лягали спати діти після воскресіння, і рано вже, коли вже сходилися з кошиками, то вже ми ходили, вже то... [респондентка обірвала думку]. Радувалися: хтось дасть писанку, хтось пасочку — ми дуже були раді тим. Отакі свята.

Хто у вас з сім'ї йшов з кошиком до церкви?

Мама постійно^а йшла, мама! А тато збирав кошик. Така традиція була в нас та була, що хазяїн, тато, складав кошик, а мама йшла до церкви з дітьми вже. А як вийшла заміж, то вже я складала кошик [далі респондентка розповідає про своє подружжя і традиції сім'ї чоловіка], бо у них так було, що чоловіки не складали кошики, а жінки. Та вже я складала усі 60 і 2 роки.. І чоловік тепер помер і лишилася сама.

Можете щось розказати про чоловіка?

Був добрий чоловік, прожили ми добре [...].

Добре, тоді то ми завершуємо. Дякую, що поділилися зі мною своїми спогадами.

Дякую і тобі.

ЧАСТИНА 2

Добрий день, від минулої зустрічі у мене з'явилося ще декілька питань до Вас. Перше: коли я запитувала про Ваших батьків, Ви казали, що Ваш тато

---

^а Постійно (рос.) — постійно.

був забраний «на Карлофінськ» і вернувся хворий.
Розкажіть, будь ласка, детальніше про це.

Мій батько був забраний на роботі у ліс і там його прикинула глина — шось вібухнуло і він сидів 2 дні^а під глиною, і заболів^б. І прийшов додому, і був хворий, і в 65 років він уже помер, бо він був хворий на легені. Мама лишилася сама вдовою і ще жила 19 років сама без тата [...].

Можете розповісти про ту подію, коли прорвало ГЕС на річці Сереті і затопило будинки?

Да. [19]74-го року — [19]75-го прорвало ГЕС. Дуже була велика вода, у нас у хаті було вище порога вода. Корова у стаїни була пошти^с у воді [...], і прийшли воєнні з великою лодкою, і взяли корову, і свині, і лодкою перевозили.

Корова вірвалася, вони не могли стримати і корову вода забрала уперед [за течією]. Аж у селі [в бік центру села], там вона ві'шла [з річки]. А ми спали по хатах, по чужих, по сусідах з дітьми спали. 'Дного разу депутат, (наш кутовий депутат^д був Карлійчук Іван) він прийшов вечером і сказав, що буде цеї ночі наводненіє^е. А так було файно сонечко гріло, а мій чоловік каже:

«Де буде наводненіє, відкі?»

«Отак мені сказали у сільрадї».

^а Дни (діал.) — дні.

^б Заболіти (русизм) — захворіти.

^с Пошти (рос.) — майже.

^д Кутовий депутат — депутат, призначений на кут — окрему область села. Йде мова про Засирет, кут розташований вздовж річки, за Серетом, відносно центру села.

^е Наводненіє (рос.) — повінь.

^ф Відкі (діал.) — звідки.

І ми полягали спати, і в 5-й годині нас розбудили, що вода прибуває. І я вийшла і одну дитину (перейшла по коліно) на ту сторону перенесла і вернулася за другою — вже в пояс вода і вже більше я не могла піти до хати — так прибувала вода.

І ми клали город і 2, і 3 рази, а нічо' не брали з города, бо то всьо затоплювало, і потім рішили^а у колгозі, в сіліраді (я знаю де?) рішили, шоби ми забиралися звідси на верх і дали нам тут [де нині проживає респондентка] учасок^b і ми построїли хату вже в [19]75-му. [19]77-го ми вже жили тут, на верху. І вода не була велика, вже більше не була до... уже [...] я не знаю кіко^с років, 10 назад, кіко було раз вода велика, а так то вже не було.

ГЕС, то ГЕС прорвало, то вже спала вода. То було, то ГЕС був, гребля була, і поки була гребля, поки не прорвало, так було, так вода підбувала [...]. У горах дуже йшов дощ і це з горів^d усьо — отаке було.

Ще хочу запитати... Ви розповідали, що від «промсоюзу» у Вас були 2 путівки в Чехію, в Болгарію, і в Ленінград ще третя?

Да.

Можете розповісти більше про ці поїздки? Окремо про Чехію, про Болгарію і Ленінград...

Но^e, були з Промсоюзу. Ми платили промсоюзний тойво і були путьовки [...]. І хто був, як

^a Рішити (русизм) — вирішити.

^b Учасок (рос.) — ділянка.

^c Кіко (діал.) — скільки.

^d З горів — з гір.

^e Но (діал.) — тут: так.

казати, передовий, і хто мав можливості^а. А мама була дома, з дітьми сиділа, та й я могла іти. Ти й^б була у Чехії — дуже фанний гóрод^с був, дуже нас там тово. А потому була путьовка у Болгарію — ходила. Потому в Ленінград була путьовка — і так виділа трошки світа^д.

Яким транспортом Ви туди їхали?

Туда автобусом, у Чехію, [в] Болгарію не — поїздом, а там автобусом з города в город. Поїхали 5 городів у Чехії і в Болгарії, і на Ужгород вернулися додому. А в Ленінград поїздом — туди і назад.

З того, що Ви бачили, що запам'ятали найбільше?

Ну, в Чехії дуже чисто було і по дорозі, і в магазин як заходиш, було так, шо класти сумки, сказали: «Кладіть сумку, ніхто вам не кіне^е», не з сумкою ходити по магазинах — но, була така культура, дуже була. А в Болгарії вже май трошки іначе^ф, май то.

І нас возили і до обіда, і після обіда. І в церкву возили, і у тюрми, де тримали люди на цепах^г, даже показували, як на цепі були, ади^h чоловіка тримали і даже ліжка не було — така кара була.

---

^а Возможность (рос.) — можливість.

^б Ти й (діал.) — та й.

^с Город (давньоукр.) — місто.

^д Світа (діал.) — світу.

^е Не кіне (діал.) — тут: не вкраде.

^ф Іначе (рос.) — інакше.

^г Цепи (діал.) — ланцюги.

^h Ади (діал.) — дивись-но.

А дуже понравилось у Ленінграді^а Єрметажа^б — отам було, там треба сходити зо 3 місяця, аби видів усьо — 3 місяці треба, казали, що ходити, шоби ти видів усьо. Там було пару гектарів на 3 поверхи і таке інтересне було, шо 2-й поверх — ріс сад [...], уже яблуні росли, отаке було там ото. І там було з кожної держави шо найнайкраще, шо най віробляли^с, то з кожної держави там було так як виставка — дуже то понравилось.

А де Ви проживали в той час, коли були там?

В гостінниці^д.

Як харчувалися?

Добре, добре нам харчували^е, три рази на день, да.

Що подавали їсти в Чехії і в Болгарії, якщо згадаєте?

[Сміється]. Я шо годна [згадати]? Усього давали.

Такого, що Ви не пробували?

Такого що я не пробувала? Но^ф, ми їхали, давали, ну, так, ну, як у ресторані. Я вже не помню, але ішов дощ і ми не пішли з города в город, не могли доїхати — шофер різкував^г, і дес у однім селі подзвонив, і заказали нам, став, так годували.

^а Ленінград — нині м. Санкт-Петербург (Росія).

^б Єрмітаж — Ермітаж.

^с Віробляти (діал.) — виробляти, виготовляти.

^д Гостінниця (рос.) — готель.

^е Харчувати — годувати.

^ф Но (діал.) — тут: так.

^г Різкував (русизм) — ризикував.

І там були столи незастелені, з дошки. Такі ослони^а були, як у нас з дошки, і там дали борщ з фасулями і фасулі, борщ з бураком і з фасулями — ото було таке, домашнє, то запам'яталося. А так, давали добре їсти.

Ну, оден ішов «Пиво? Лимонад? [...] Шо хочеш?», а я і то, і то — нічо' не брала. А одна жінка каже: «Бери пиво, таке добре». І я взяла пиво. Потому ні раз не пропустила [сміється] — кожний раз брала пиво, бо дуже добре було пиво. Добре було [загалом].

Ви щось привезли з собою звідти?

Да. Привезла собі пальто, дочці пальто, туфлі усім, шкіряні туфлі з Чехії привезла. Коли прийшла додому і чоловікови показала туфлі — а там написано «місто Чернівці» [сміється], а я купила в Чехії. Куртку кожану^б купила чоловікові. Ади, вже помер, [а] куртка ще є добра, як нова, куртка монгольська, а я купила у Болгарії. То таке купила, то дівчина ще не була замужня і дівчині, і хлопцеві, [дітям], а з Чехії... да, з Чехії взяла ковйор^с персідський, та краще була [б] не брала, бо так си мучила з ним. Отаке.

Скільки це коштувало?

А то тоді, я не помню, але то мало коштувало [нерозбірливе слово], наших цінах дуже мало стоїв той ковйор персідський. Но, дівчині, [доньці] купила фayne пальто, воротнік^д —

^а Ослони — лавиці/табуретки, виготовлена з дерева, без цвяхів.

^б Кожаний (діал.) — шкіряний.

^с Ковйор (русизм) — килим.

^д Воротнік (рос.) — комір.

писец^a, то я пам'ятаю, що я дала 280 гривнів^b. Вже не ставало грошей, мала 2 бутилки^c горівки^d і продала 2 бутилки горівки [сміється] і доклала, і купила пальто.

Ну, так було у гостінниці... як заходиш увечер^e у гостінниці, а там були ці, не студенти, а футболісти. Ой вони так шукали, так питали рускої [горілки]. Отаке.

Ще одне питання. Ви казали, що коли ходили до школи, то взували постолі. Розкажіть, будь ласка, більше про це взуття.

То були постолі різінові^f і були шкіряні. Різінові були дуже холодні, але май акуратні, май файні. І я, як узула постолі і пішла на дорогу, як зайшла в шаниц^g, то вішла з шанцю коло школи, бо мені сором було і більше не взувала. Раз узула постолі і плакала, і більше [не взувала]... І мама пішла на базар, як купила якись проношені черевики, та я вже ходила у черевиках. А хлопці ходили — з дерева робили собі підшву, а тут пришивали або різіну, або якусь шкіру і так ходили. Так копали як коні, що то було з дерева.

Щиро дякую за те, що знайшли час для спілкування!

^a Писец (рос.) — песець.

^b Вірогідно, карбованців (ред.).

^c Бутилка (рос.) — пляшка.

^d Горівка (давньоукр.) — горілка.

^e Увечер (діал.) — ввечері.

^f Різінові (русизм) — гумові.

^g Шаниц (діал.) — рів біля дороги.

аудиоверсія

10

Із розповідей діда: Буковинська сім'я у 50—90-х рр. ХХ ст.

місце	с. Мамаївці Чернівецького р-ну Чернівецької обл.
дата	20.04.2024
спосіб	онлайн-бесіда
респондент	Гордей Юрій Сергійович (2002 р.н.)
інтерв'юерка	Кишкан Ніколь Миколаївна

---

20 квітня 2024 рік, Чернівецька обл., с. Мамаївці.

Вітаю! Мене звати Ніколь. Я студентка Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича і навчаюся на спеціальності «Історія та археологія». Нині я цікавлюся повсякденним життям населення Буковини радянського періоду.

Юрію, представтеся, будь ласка, і розкажіть коротко про себе.

Мене звати Гордей Юрій Сергійович і я є студентом Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, 5-го курсу спеціальності «Міжнародна інформація» факультету історії, політології та міжнародних відносин і

можу розповісти дещо зі своїх знань про життя моєї сім'ї у період радянських часів.

Що ж, розкажіть, будь ласка, про повсякденне життя. Наскільки знаю, найбільш яскраві історії Вам відомі саме стосовно життя вашого дідуся.

Власне кажучи, як мій дідусь Якубович Володимир Юрійович багато мені в дитинстві розповідав про свою юність, також своє дитинство та період зрілості. Це якраз припало на період приходу та становлення більшовиків на теренах Буковини, тому що він народився якраз у вересні 1948 р. Це якраз тоді на Буковині бушував голод, так що можна вже почати з того, що сім'ї було дуже нелегко, тому що він був у сім'ї з 7 дітей. Він був останньою дитиною в сім'ї. Так, до того вже на жаль троє старших дітей померло з різних причин: апендицит, який тоді просто не лікувався і він помер у підлітковому віці, дифтерія і ще зовсім немовлям [помер] самий перший син.

Власне кажучи, якраз тоді бушував голод і сім'я не була з числа багатих. Якраз тоді вже активно проводилася колективізація, колгоспи, розкуркулення суспільства і рід Якубовичів також активно підпадав під цю категорію, тому що, якщо брати, то до 1947 р. то було 10 га землі, а з приходом більшовиків нормою було 2 га. Якщо більше 2 га, то був тільки один варіант — Сибір. Але в той же час місцеве населення Мамаївців було вкрай колективним: всі піклувалися, намагалися один одному допомогти, що не раз рятувало «душі, шкури», один одного виручали продуктами, тому що тоді насправді забирали все.

Це стосувалося і якихось національних самовиражень, одяг, земля, само собою. Продуктів було дуже мало. І мої прадідусь з прабабусею втратили багато що від цього всього і це все призвело до того, що виживати було вкрай складно, але в той же час зуміли *[вижити]*.

Що можна ще сказати? В той період, коли була колективізація, то мого прадіда не раз пробували завербувати в колгосп, але, як каже мій дідусь, *«вистрибував або у вікно, коли підписувати приходили, або ховався»*, тому що ми живемо на окраїні села і в полі була можливість переховуватися. Тобто можливість цього всього уникнути якби була, але коли *«прижали хвоста конкретно»*, то вже варіантів не залишилося.

Що ще можна зазначити? Батьки дідуся були звичайними селянинами. Мій прадід Юрій все життя займався с/г. На це вони і жили, тому що, знаєте, грошей тоді не дуже було. Так, тоді була служба, не те, що трофеї з війни, але все одно якусь оплату то давали. Мій прадід служив був як за румунів, так і після того, як його списали за певні заслуги в Трансністрії.

Він служив у Вінницькій обл., але коли прийшли радянські війська, то його разом із 200-ма односельчанами забрали до Фастова, де після прибуття їх обстріляли німці й $\frac{3}{4}$ з них вже загинули в перші же дні. Але потім і Віслу форсував, і в Німеччині були, тому в той період удома виживали за рахунок прабабусі. Сім'я була численна, то їй допомагав старший брат у той період. Між моїм дідусем і його братом якраз 18 років різниці. Ще були дві старші сестри. Одна досі живе ще тут, в Мамаївцях, а інша недавно померла.

Щодо того, хто була моя прабабця, то вона займалася також сільським господарством, але вона була освічена. Вона з роду Кокоячуків, а це освічені та творчі люди завжди були, і в них у роду були художники, музиканти, письменники, якщо не помиляюся, тобто здібності до науки були.

Якщо повернутися до мого дідуся, то дитинство було важким — голод, сім'я була доволі бідною, якщо брати по середньостатистичним міркам, то ми не входили і до середнього класу, так сумно кажучи. По освіті, то прабабця була освіченою, до речі. Тоді за Румунії була система, що 1 — це найвища оцінка, то у табелі були приблизно такі оцінки. Мій дідусь закінчив 8 років у школі. Тоді було 10 років навчання у нас в Мамаївцях, а коли закінчував, то вже і 11. І після 8-и років він пішов в училище.

І на кого він вчився в училищі?

Взагалі, він хотів бути кіномеханіком, але варіант був тільки Львів. Грошей на це не було, тому було вирішено, що медичне училище. Спочатку пішов у Чернівці, але там його не взяли і він вважає, що це було з тих випадків, що «доля посміхнулася», бо то в Чернівцях було більш військової спрямованості, а він пішов у Вашківці. Там вже було простіше, там вже і не було соціального поділу, тому туди йшли хлопці з сіл. Тому там всі дружили і колектив був класний, і каже, що це був один з найкращих періодів життя. Відучився там на терапевта і ним працював і надалі.

А якою мовою було навчання ще в часи школи, а потім і училища?

Дідусь зазначає, що навчали українською мовою в школі. Так, були уроки російської мови («мова та література»), але в основному все було українською, тому що і село таке україномовне, і соціум так само, тому все було українською. І у Вашківцях, ближче до гуцулів, так само все було українською. Так, якщо брати все глибше, там з'їзди, конференції, то ці всі докторá, професорá, то вони більше російською говорили.

А щодо румунської?

Румунської дідусь уже не застав. Його старший брат — він ще навчався у румунській школі. Тобто старші брати й сестри все-таки навчалися румунською. Німецька була, особливо у період Другої світової, умовно. Якщо вже брати геополітичний аспект, то Румунія — союзник Німеччини і т.д., то була й німецька мова. Скажімо так, якщо й знає щось дідусь з румунської, то це вже міжособистісне спілкування, діалектизми, в ось такому плані.

А може, Ви знаєте, які ще виші існували в Чернівцях, що було в цей час доступно і як взагалі відбувалося навчання. Чи була корупція і як в цей час ставилися до людей? Чи були якісь поділи?

Якщо брати наш регіональний рівень, то з варіантів були училища (це найдоступніше) і ще університети. Туди було нелегко поступити, тому що в університеті, якщо порівнювати із нинішнім часом, місць було набагато менше, тобто квот і т.д. Плюс, враховуючи, що це [19]60-70-ті рр., то в той період панувало панібратство. Треба було або партійні характе-

ристики, компартія. Умовно, якщо мій дідусь хотів на історичний факультет, шансів не було, тому що мала бути характеристика від комуністичної партії. А з цим у нашої сім'ї були великі проблеми, тому що, скажемо так, КГБ навідувалося регулярно до нас, перевіряли доходи, шукали літературу і т.д. Треба було або занести (тобто дати хабаря, якщо конкретно так казати), або мати хороші зв'язки. Тому з університетом було складно.

Зрозуміло. А щодо бабусі. Вона була відмінницею, і як у неї склалося з вищою освітою?

Це я говорив про прабабусю. То вона закінчила, але, враховуючи, що вона 1906 р.н., там було складно все-таки далі продовжувати, тому що тоді суспільство в основному ще таки займалося сільським господарством. Тоді ще не існувало такої ідеї, як жінка в науці і т.д.

Вона була освічена, вона прекрасно читала, прекрасно вміла висловлювати свою думку, виражати свою позицію і це передалося й її дітям, особливо в доньках. Але якось далі цей талант в собі розвинути не зуміла.

Зрозуміло, добре. Повернемося тоді з Вами до дідуся. Скажіть, будь ласка, чи існували в цей час стипендії. Якщо так, то яка це була сума і на що можна було розраховувати з тих грошей?

Оскільки це був кінець [19]60-х — початок [19]70-х рр., то його стипендія становила 23 карбованці і він завжди був стипендіатом. Він завжди на неї проходив і, якщо порівнювати із якимось покупками, то пристойний

наручний годинник вартував майже 2 його стипендії — 38 карбованців.

Якщо говорити про продукти, то [19]50-ті — [19]60-ті рр. були періодом серйозного дефіциту в продуктових магазинах, тому що не завозили або не було доступу. От, умовно, якщо масло, то воно куплялося у Києві і привозили на замовлення поштовими вагонами. От дідуся сестра, яка працювала поштаркою у рейсовому потязі «Чернівці — Київ», то вона везла масло на замовлення. Хліб з'явився приблизно в [19]60-х рр. і, враховуючи, що у колгоспі зарплатня була дуже низькою, то в магазин і не ходили особливо. Тому меню на столі було природнім — що зібрали, те й їли. Щось могли дати з колгоспу.

Тепер про доходи. Сім'я була не з багатих, але якої суми на місяць вистачало? Як ви взагалі розподіляли покупки і що можна було купити? Чи, можливо, там були якісь додаткові доходи? Чи зберігалися гроші на книжках? Розкажіть, будь ласка.

Ну, скажу так... Ситуація у мене в сім'ї була така. Оскільки у нас такий широкий діапазон віковий в сім'ї був між братами, батьками і т.д., то, коли мій дідусь був малим, то це була зарплатня батьків з колгоспу і зарплата його брата, який спочатку працював шофером, а потім вже у текстильній промисловості. Тому фактично на це вони і жили. Оскільки у магазини мої не ходили, то з покупками було так собі. От, умовно, телевізор появився у [19]70-х і т.д. Продукти там зберігалися у погребі, коптіння, розсоли й це все зберігалось.

Коли мій дідусь дійшов до того, що у нього вже була своя зарплатня й тому подібне, то він заробляв 140 карбованців у місяць, його дружина — 120.

Це працюючи лікарем?

Так, працюючи терапевтом він заробляв 140, бабуся 120. Вони одружилися — це вже середина [19]70-х рр. було. Після того, як мого дідуся скерували у Кіровоградську обл., але, за помилкою, він потрапив у інше село, де вже так сталося, що вони одружилися. Там і народилася моя мама, у с. Покотилове, це поблизу Новоархангельська, і вже переїхали сюди потім.

Гроші відкладали постійно на будівництво нової хати. Тоді вже постало питання побудови нового приміщення для проживання, і скажу так, що повинь 1991 р. в нас в Мамаївцях розвалила стару хату, яка була глиняною. От, по суті, на це і жили, на цих 260 карбованців троє дітей. Якимось з горем пополам, заощаджуючи, так і проживали. Не скажу, що це була велика сума грошей, але щоб не сильно голодувати, бути вдягненими, то ставало.

Зрозуміло. Чи були у Ваших бабусь, дідусів колись вихідні в колгоспі, а в дідуся, який був лікарем?

Це складне питання, тому що, працюючи лікарем, тебе в будь-який момент можуть покликати на виклик, серед ночі й т.д. І ти мусиш на нього йти. Робоча норма становила 6,5 год. на добу. Там, якщо не помиляюся, через день, через два. Там вони вже складали свій графік і тасували його. На колгоспі, я б сказав, що це більше від погоди залежало.

Ну, так. Якщо гарна погода, то і в неділю могли йти працювати.

Ну, так. Тому що тоді у церкву сильно ж не ходили. Скажу, що сім'я сильно оцерковленою не була. Звичайно, що Різдво, Великдень, Стрітня — це все святкувалося, але щоб аж так, що кожної неділі [— ні], тому що земля і все таке, то за цим треба було дуже слідкувати, тому що від цього залежала подальша доля. А бабуся після того, як переїхала сюди, то вона працювала вчителькою у сільській школі на Старому Куті.

А які предмети вона викладала?

Фізика, астрономія, образотворче мистецтво. Там ще могло бути «Основи здоров'я», але основний напрям — це була фізика.

Перейдімо до свят. От Ви зазначили, що святкувалося Великдень і т.д. Як відбувалося це святкування? Чи готувалося щось грандіозне, чи це було щось мінімальне, і як до цього ставилася комуністична влада?

Звичайно, підготовка до таких свят, як Великдень була, готували садиби, подвір'я. Щодо меню, то це були начинки, холодець, на Пасху раз на рік купували ковбасу у Чернівцях на базарах. Моя прабабця ще періодично ходила туди продавати молоко пішки з Мамаївців. Також було м'ясо, печеня, картопля, сметана, кисляк, тому що у нас була худоба і у нас завжди були молочні продукти. Це все було домашнім.

Щодо святкового одягу, то моя прабабця завжди носила елементи вишиванки. Було щось національне, боярки з горбаткою. Відкрито

вишиванку не носили, тому були тільки елементи на рукавах або ще десь. Вишивала все сама або робила зі своїми подругами, які займалися цим професійно.

А взагалі, окрім Вашої сім'ї були знайомі, які носили вишиванки, чи це було вкрай рідко?

У нашому районі «Підтроща», як ми його називаємо, то більшість тут були патріотичними, проукраїнськими. Тому нашу сім'ю не можна вважати чимось прям' унікальним, тому що якщо зараз я десь спілкуюся із людьми старшого віку. То якщо вони знають, звідки я родом, то вони всі казали, що прадід Юрій був патріотом і все в цьому дусі.

Говорячи про релігію, часто постає питання московського та Київського патріархату. До речі, стосовно патріархату, скажіть, будь ласка: Ви належали до Київського патріархату? Чи тоді саме українських церков у нас не було?

Мені здається, що було Київське. Тому що мої завжди були антимосковськими. Як то кажуть, «від мозку до кісток» ми були антимосковськими і завжди боролися, билися за церкву, і якщо ділилися місця потім, то завжди билися за наших.

Оскільки Ваш дідусь був лікарем, було б неправильно не згадати про медицину. Що Ви можете сказати про тодішню медицину: якою вона була, наскільки вона була, так би мовити, цивілізованою чи було добре медичне обладнання і наскільки освіченим був персонал?

Можу одразу так сказати, що, просто знаючи і бачачи свого дідуся, те, як його поважають у селі, то можу зазначити, що база знань була потужною. Якщо «хороше зерно і посівач, то буде хороший колосок». Взагалі, радянська освіта, як би ми не ставилися погано до радянського і т.д., але освіта там була на доволі пристойному рівні і вимоги були суворими, і студенти дійсно засвоювали матеріал.

Звичайно, що з розповідей дідуся можна зрозуміти, що він ще тоді на конференціях вже міг сперечатися з людьми, «що так не може бути, що там так не пише...», тому що мій дідусь завжди звіряв все. Він максимально не хотів допустити виникнення неприємних ситуацій і він завжди перестраховувався.

Але колектив, як мінімум, ті з ким він працював, терапевти, медсестри, то, якщо брати, Мамаївська амбулаторія — це де він працював (так він по Україні бував багато де, і в Чорнобилі по направленню), тому, в принципі, непогано все було. Звичайно, були різні «кадри», некваліфіковані, хтось по блату. Ну, це проблема, яка нікуди не зникла. Це вже насправді десятиліттями у нас триває і це дуже складно викоринити.

Обладнання було не найкраще, викручувалися з того, що вже мали. Щодо забезпечення медикаментами, то я якихось нарікань з його сторони ще не чув. Порівняно із сучасністю, то я б сказав, що просто не було ще такої кількості препаратів. Зараз приписують багато чого, а тоді намагалися більш простим обійтися. Використовували те, що перевірене, а не те, що рекомендують, переважно.

Дякую. А щодо вартості ліків, чи були вони доступні за тодішніх зарплат?

Я б сказав, що якщо стандартні випадки, то середньостатистична особа це могла собі дозволити. Враховуючи тодішні зарплатні, то ліки не були розкішною, але зловживати цим все-таки було складно, але якщо термінове, те, що не лікується народними методами... Народна медицина нікуди не зникала, ефективність — це вже інша розмова, але чаї ще досі рекомендують пити. Тому купити собі медикаменти — це було можливим.

Перейдімо до політичного життя. Знаєте, аж цікаво стало, що ж це у вас були за проблеми з комуністичною партією. Які були політичні погляди Вашого дідуся?

Дідусь завжди боровся за незалежність. Скажем', навіть не стільки за незалежність, він боровся саме проти тодішнього режиму.

А інші члени Вашої родини?

Так само. Усі ці проблеми з агентами і т.д. почалися ще з тої історії про колгоспи. Те, що в нас була земля, розкуркулення, брата дідуся не хотіли брати шофером через те, що був куркульом (так в рекомендації написали).

Чи були масові перевірки будинків, бо ж були не здогадки, а саме свідчення про куркульство?

Свідчень про куркульство як доведене не було. Перевірки були регулярно точно, от, наприклад, про будівництво дідусевого брата будинку собі. Проект був не самий простий. Він був масштабним, і вони приходили кілька разів до

нього на роботу, шукали там бухгалтерію, перевіряли квитанції, щоб зрозуміти, як він може це все собі дозволити, додаткові джерела доходу шукали. Але оскільки бухгалтерка була толкова, розуміюча людина, то чогось неправильного знайти не зуміли.

Також були історії про незадоволення більшовицькими мітингами чи акціями, то якщо й ходили мої, то це тільки через примус. Тому до нас ходили [силовики], були на горищі, шукали заборонену літературу. Також мала бути й комуністична література. Удома навіть бачив на горищі парочку таких книг і дідусь на те казав, що це просто те, що треба раз прочитати і зрозуміти, чим тоді жила радянська влада. По суті, це був спосіб навіювання на масову свідомість людей через ту літературу.

Як казали батьки дідуся, то найкращі порядки були за Австро-Угорщини, потім прийшли румуни, було непогано, але вже з певними націоналістичними утисками, але в той же час якісна освіта і податки, можливо, й дещо нижчі, ніж за цісаря. Але порядок був все-таки за часів імперії. Мій прапрапрадід отримав землю в 50 соток як компенсацію за поранення під час революції в 1848 р.

Я зрозуміла. Гарзд, взагалі від того періоду, як українські землі приєдналися до Радянського Союзу, почалася радянізація. Де була жорстокіша радянізація, на Західній Україні чи раніше в Наддніпрянській?

Як на мене, проблема у тому, що це були різні історичні періоди. Якщо Наддніпрянська Україна — це був міжвоєнний період, то Західна Україна — це вже були часи Другої світової, і то

вони відступили майже одразу і повернулися знову, коли вже гнали нацистів на захід. І спочатку було ще більш-менш, сильного утиску ще не було. «Гайки» почали закручувати дещо згодом, у 1947—48 рр., що припало якраз на період народження мого дідуся.

Тоді якраз на Буковині був голод, але масштаби були не такі великі. Якщо населення Буковини не є таким великим, то звідси могли менше «викачати» ресурсів. Так, голод був, забирали дійсно багато чого. Забирали одяг, сімейне також. Родичі прабабусі зуміли врятувати своє добро тільки тому, що вони устигли все роздати своїм дітям, тому що національне вбрання — то вони у цьому працювали в полі. З землею така сама історія.

Зло є злом. І, можливо, наслідки були не настільки масштабні, як в Наддніпрянській Україні чи Слобожанщині, але в Сибір багато забрали, проте в нас багато кого врятували місцеві. Взаємовиручанням змогли применшити масштаб наслідків радянської, що могла бути тут.

Батьки Вашого дідуся знали російську мову? Бо, до прикладу, я, коли з розмовляла з різними людьми, то вони мені заявляли, що коли приєдналися до Радянського Союзу, то не знали російської мови як мінімум більшість.

Точно не знаю, але, знаючи свою сім'ю, вважаю, що її не знали. Хоча, може, і могли знати, але не вживали її в повсякденному житті. Я б це назвав розуміння є, але спілкування відсутнє. Це я так гадаю про свого прадідуся, тому що, знаючи історію роду і участь у війнах, то

там десь могли пересіктися і підсвідомо десь зафіксувати, а так, щоб вживати, то точно ні — тільки українська.

Можете, будь ласка, сказати, чи були якісь, до прикладу, переваги і, давайте, водночас про недоліки радянського режиму.

В першу чергу, це обмеження умов життя. У селянів забирають землю, у 5, у когось в 10 разів [зменшували] площу і, враховуючи те, що зміна влади, голод і т.д., а у магазинах немає продуктів, мої навіть не ходили, бо не було за що купити і не було що купити. Тобто скрізь нестача продуктів, бюрократизація, партійна залежність — це теж мінус, тому що куди приходили більшовики, то там все залежало від партійних рекомендацій, репутації у КГБ і яке в тебе ставлення до ситуації. Серед плюсів — це хіба що тільки те, що Україна об'єдналася умовно. Але чи суттєвий це плюс — не думаю.

Ну, як з якої сторони подивитися. З однієї сторони, знаєте, ми возз'єдналися ніби разом, але те, яка тут була політика — це абсолютно різні речі. Ви говорили, що освіта була непоганою. Скажіть, будь ласка, чи була взагалі радянська пропаганда в українських школах?

Пропаганда, в першу чергу, це скоріше уроки російської літератури. Це навіть зараз так: «українці й росіяни разом, одна нація». Це взагалі ідеологія Радянського Союзу, що всі рівні, однакові й єдині. Продовжуючи тематику пропаганди, то оскільки технології ще не вийшли на такий високий рівень, телебачення й радіо ще не було у всіх, то, з даної сторони, тут

не могли достукатися до суспільства. У когось з сусідів було радіо, але той чоловік слухав «Голос Америки», тобто західне радіо слухав.

Напевно, це буде більш суб'єктивна думка: як Ви можете оцінити тодішню важливість радянської людини в Союзі від 1 до 10?

Якщо брати середньостатистичну людину, то я б поставив 4/10. Аргументую це тим, що тоді панувала думка, що кожна людина в Радянському Союзі — це гвинтик і це означало те, що ми мали бути елементом загального механізму, який можна замінити, викинути, тому що на твоє місце прийде заміна. Бажаючих було багато завжди і через це цінність людини не була високою. Чим вища посада, то цінність зростає, але в середньому то високої цінності не було.

Йдемо далі. Чи відомо Вам щось про подвійне життя, тобто коли в сім'ї одне, а на людях інше. Чи багато такого було в українських сім'ях?

Якщо брати наше село і міста, то в останніх таке може бути. Тому що у місті там всі більш егоїстичні, тому на людях ти мав демонструвати те, що повинне бути, а вдома вже міг бути на свій страх і ризик таким, як тобі зручно. Якщо брати село і мою сім'ю, то там були «правдоруби». Так, звичайно, у нас в Мамаївцях були і кагебешники. Мій дідусь досі може казати, хто є хто і кому служить. Але мої не були «подвійними агентами» і через це виникали проблеми. І дідусь з цим зустрічався більше [19] у 80—90-х рр.

Це вже трохи далі, особливо у період президентства Кучми. У [19]80-х це була боротьба з КГБ за Київську церкву і хто буде ближче до траси. У нас церкві в селі по сусідству і стояло питання, хто буде на передовому плані^а, і це виливалося у бійки, доноси та стеження.

Щодо політики. Чи брали участь Ваш дідусь і Ваші родичі у перших виборах президента України?

Чи точно брали участь, я не впевнений, але якщо брали, то точно голосували за Чорновіла, тому що для мого дідуся Чорновіл був ідеал політика і борця за незалежність, і саме за вільну, свободолюбиву та правильну державу.

Ну, враховуючи той факт, що він ще був дисидентом, то це точно. До речі, щодо дисидентства. Не хотіла заглиблюватися, але, як мені відомо, у нас в Мамаївцях також були дисиденти деякі і, якщо Вам про це відомо, розкажіть, будь ласка.

Ну, тут я насправді дійсно скажу коротко, тому що, наскільки я знаю, то мій дідусь мав бути на контакті з ними.

Не впевнений щодо членства чи якоїсь відкритої діяльності, але він поділяв їхні напрямки, цінності та ідеали і точно сприяв їхній діяльності у Мамаївцях. Він точно був знайомий із дисидентами особисто, він зустрічався з ними на мітингах, пікетах.

Зрозуміло, дякую. Якщо говорити про сьогодні, чи вважаєте Ви, що багато людей не зовсім відійшли від радянської системи, ще мають певні стерео-

---

^а Тобто московський чи Київський патріархат (інтерв'юер).

типи. Бо, як в моєму житті, то дуже часто стикаюся з людьми, які мають пережиток Радянського Союзу. Чи стикаєтеся з цим Ви? Розкажіть про це.

Насправді, мені здається, що я з цим стикаюся постійно. Поясню це тим, що більшість людей живуть по тому, як вони виростили. Тому що цінності, ідеали та світогляд формується у період юності та зрілості, тобто в 18—30 років і чим людина старша (це, може, звучить дещо стереотипно), тим більше у неї є радянського в голові. Це простежується і в школах, у спорті цього дуже багато. Насправді, спорт дуже слабо відійшов від «совка». Старші тренери, експлуатація безплатної праці, «на благо для всіх», «а раніше робили так, то робіть і ви» — оце все воно. І це так скрізь, і у політиці також [...].

Що ж, наше з Вами інтерв'ю добігає кінця. Дуже Вам вдячна за цю зустріч, за можливість поспілкуватися. Гарного вечора і до наступного інтерв'ю!

Дякую за зустріч!

аудиоверсія

11

*«Такий невеличкий,
але дуже приємний,
дуже гарний
був колектив...»:*
**Спогади про роботу
в колгоспі**

місце	м. Чернівці
дата	26.04.2024
спосіб	розмова наживо
респондентка	Іваніщук Лілія Іванівна (1970 р.н.)
інтерв'юерка	Савка Анастасія Олександрівна

Ліліє Іванівно, дозвольте взяти у Вас інтерв'ю з науково-дослідною метою. Зазначаю, що надані Вами матеріали можуть бути використані в подальших дослідженнях або ж опубліковані.

Так, дозволяю.

Мене звать Анастасія, я студентка Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Навчаюсь на спеціальності «Середня освіта (Історія)».

Нині я цікавлюсь повсякденним життям населення Буковини в радянський період.

Шановна Ліліє Іванівно, розкажіть, будь ласка, кілька слів про себе та свою сім'ю.

Я Іваніщук Лілія Іванівна, 1970 р.н. Я одружена, у мене є чоловік і маю вже двоє дорослих дітей, також маю маленьку онучку.

Розкажіть, будь ласка, де Ви працювали в радянський період і яку посаду займали?

[...] То були часи після закінчення моєї школи, середньої освіти. Я пішла працювати у колгосп [...].

Чи працювали Ви за фахом?

Спочатку я не працювала за фахом. Спочатку я була помічник зоотехніка^а і допомагала в усьому [...], що потрібно було робити, тому що, так як я була молода людина і мені надали можливість [в колгоспі] піти вчитись заочно в Кіцманський сільськогосподарський технікум. Після того, як я поступила^б, я вже працювала по спеціальності зоотехніка, так як наш [...] молодий зоотехнік пішла була в декретну відпустку. Я вже займала посаду зоотехніка.

Скільки років тривало Ваше навчання?

Моє навчання тривало 3,5 роки.

Яким чином Ви добирались до місця роботи?

^а Зоотехнік — фахівець в галузі тваринництва, котрий займається розведенням, годівлею, утриманням і експлуатацією сільськогосподарських тварин.

^б Поступити (русизм) — тут: вступити.

В ті часи дуже колгоспи харашо^а забезпечували людей. То просто було чудово, бо тому що нам надавався спеціальний робочий^б автобус від колгоспу і він під'їжав по зупинкам до тих вуличок, де хто жив, і на 8-му годину ранку всі збирав на роботу. Автобус був у 7:30, і ми всі на 8:00 вже були на роботі.

Колгосп, в якому Ви працювали, знаходився поблизу Вашого населеного пункту?

В сусідньому населеному пункті, бо тому що то був колгосп на 3 села. Це колгосп знаходився в с. Ширівці, і це були Зарожани, Ширівці та Владична^с — всі відносились ці 3 села до одного колгоспу.

Якими були Ваші обов'язки на роботі в колгоспі?

Мої обов'язки у колгоспі [...] — ми співпрацювали з комбікормовим заводом [...], це був репродуктор, свинорепродуктор^д, де вирощували маленьких поросятток. Свиноматки родили маленьких поросятток і до 3-місячного віку ми їх тут вирощували, а потім ми їх усіх передавали на відгодівельний комплекс, де вже їх відгодовували до великих.

Мої обов'язки були такі: поцітати^е і порахувати, скільки потрібно було корму на 1 голову поросяти, так щоб розцітати^ф, скільки потрібно на 1 клітку, в якій знаходилось, яке колічество^г

^а Харашо (рос.) — добре.

^б Рабочий (русизм) — робітник.

^с Зарожани, Ширівці та Владична — села, зараз Дністровського р-ну Чернівецької області.

^д Свинорепродуктор — спеціалізоване підприємство, що займається розведенням молодняку свиней.

^е Поцітати (русизм) — підрахувати.

^ф Розцітати (русизм) — розрахувати.

^г Колічество (рос.) — кількість.

поросят і це все пощитати там, всі корма порухувати, скільки потрібно, скласти раціон для поросят.

Скільки годин тривав робочий день?

Робочий день у нас тривав від 8-и ранку до 5-и вечора, [8:00 — 17:00]. Ми мали обідню перерву: від часу^a до двох [13:00 — 14:00]. Ми могли піти дájе^b... недалеко від нашого репродуктора, знаходилась ферма великої рогатої худоби і там була дуже чудова столóвка^c. Даже цей самий автобус, що возив людей на роботу, він даже людей збирав і міг везти [...] до столóвки, де ми могли поїсти. Це за їду в нас вираховували з нашої зарплати, але це було дуже добре, бо того що, ну, коли людина працює, то нада^d мати і обід, і відпочинок. Це було дуже і дуже доречно.

І з роботи нас тóже^e усіх вже після 5-ї години [везли]. Ми всі збирались, виходили і нас автобус розвозив додому.

Скільки Вам платили?

У мене зарплата була 78 [...] рублів.

Що можна було придбати на ці кошти?

На ці кошти можна було багато дéчого придбати. На ті часи 1 хліб коштував 14 і 16 копійок. Це була доволі велика зарплата. Але я собі чáсть^f зарплати, скільки працювала, я відкладала, бо того, що в мене була одна мрія —

^a Час (рос.) — тут: перша година.

^b Дájе (рос.) — навіть.

^c Столóвка (діал.) — їдальня.

^d Нада (рос.) — треба, потрібно.

^e Тóже (рос.) — також.

^f Чáсть (діал.) — частина.

вивчитись на водія. Я дуже хотіла мати права і їхати сама машиною. До речі, мені це вдалось [респондентка посміхається], і я вже 35, навёрно^а, років маю стажу водійського.

Опишіть, яким був трудовий колектив, якою була кількість жінок, чоловіків, стосунки між членами колективу.

Колектив у нас був невеликий, мабуть, десь 20—25 людей. В більшості працювали жінки, чоловіків у нас було небагато. Чоловік у нас був тракторіст^б, тому що треба було це всьо, корма розвозити тракторьом по свинарниках, а в основному працювали жінки. У нас було двоє чи троє чоловіків, а то в основному працювали жінки.

Тут усі дружні, всі жінки були з нашого села, з наших селів^с і одне одному допомагали, співчували, були веселі, ніхто не сумував. Ну... такий невеличкий, але дуже приємний, дуже гарний був колектив.

Як проводили вільний час на роботі?

Вільний час на роботі проводили так: бувало, що по святам робили концерти. У колгоспі був колгоспний такий хор, ми могли йти слухати, хто ходив на репетиції цього хору. А по таким святковим дням ми ходили слухати цей хор і [...] могли поспілкуватись, пообщатись^д отак.

Дякую Вам, Ліліє Іванівно, за інтерв'ю!

Прошу!!

---

^а Навёрно (рос.) — напевно.

^б Тракторіст (русизм) — тракторист.

^с Селів — сіл.

^д Пообщатись (русизм) — поспілкуватись.

аудиоверсія

12

Життя та побут буковинського селянина від 1948 р. до сьогодні

<i>місце</i>	с. Зелений Гай Чернівецького р-ну Чернівецької обл.
<i>дата</i>	23.04.2024
<i>спосіб</i>	розмова наживо
<i>респондент</i>	Горбатюк Іван Васильович (1948 р.н.)
<i>інтерв'юерка</i>	Салагор Олександра Сергіївна

Представтесь, будь ласка.

Я Горбатюк Іван Васильович, житель с. Зеленого Гаю, пенсіонер, 1948 р.н., 5 юля^а.

А я — Салагор Олександра Сергіївна, студентка 2 курсу, спеціальності «Історія та археологія» факультету історії, політології та міжнародних відносин. І нині я в рамках науково-дослідницької роботи цікавлюсь Вашим життям після Другої світової війни.

---

^а Іюль (рос.) — червень.

Розкажіть, будь ласка, про своїх батьків. Де і коли вони народилися?

Мої батьки народилися тут, в Зеленому Гаї, вже померли, вже пожилі^а. Тато мій Горбатюк Василь Григорович, мама Горбатюк Леонора Федорівна. Вони померли вже, мама — 5 років, а тато — 7 чи 6 [тому]. Ну, таке.

Які посади займали батьки?

Вони робили, робочими були. Мама робила на мебельній^б фабриці. Тато робив мій на птіцекомбінаті^с тоже, та й таке.

Мама з татом, виходить, застали Другу світову війну. Вони розказували Вам про те, що відбувалось у війну? Чи зазнали Ви якихось наслідків тієї війни?

Ну, як нас... тато мій, коли Друга світова війна — був в Румунії. Ну, а потому вони після війни якоїсь, я не знаю, це, си побрали.

Було таке, що недоїдали? Може, було таке, що забирали людей з села, звідси, з Зеленого Гаю?

Забирали. Моя баба (це мама моєї мами), то була, я знаю, в Саратові десь над Волгою. Їх забирали тоді в Росію. Прийшла потому сюда. Дід був... їх було три браття, їх брали на ту Першу світову війну, та дід лишився, заболів у Одесі, а два браття пішли на війну і не вернулися — ні один. Ти розумієш, що це таке?

Ну, а як тато мій з багатодітної сім'ї, їх було 4 сестри та 3 брата, семеро чи шо? А мама була

---

^а Пожилій (русизм) — літній (про вік).

^б Мебельний (русизм) — меблевий.

^с Птіцекомбінат (рос.) — птахокомбінат.

одна у діда. Незле жили, і дід мій незле жив, бо його тато, дідів тато, був в Канаді 3 роки, то прийшов з Канади з грішми. Чоловік такий був...

Які найяскравіші спогади з дитинства? Чи Друга світова війна залишила свій відбиток на Вашому дитинстві? Що з нього запам'яталося?

Ну, що, я вже після війни, 1948 р. [народився]. Таке, люди тяжко жили, зарплату мали малу, ходили до роботи, в школу ходили. Я кінчив 8 класів, а після 8-ми класів пішов в учіліще^а, кінчив у Ставчанах професійно-технічне учіліще.

Потім робив в сільгосптехніке. Потім пішов у армію, після армії знов зразу до робити, та й таке. Життя робив на птіцекомбінаті, одну роботу мав, ніде більше не робив.

Ви не були репресовані, нікуди не переселені? Ви тут були постійно?

Нікуда, тут був.

А що розказували Вам за Голодомор другий, 1946-го?

Дід приходив, розказував: приходили, забирали всьо, забирали пшеницу — забирали всьо. Діда мого енкаведісти, не знаю хто там, закрили були в сільсоветі^б та й потом його пустили. Забирали всьо з дому, приходили — забивали. Сарай розбивали. Що хотіли, то робили.

^а Учіліще (рос.) — училище.

^б Сільсовет (русизм) — сільська рада.

Як люди ставились до того, що забирали все, що було?

А що могли робити? Люди возбуждалися. А що могли робити, як вони, як ті приходили і забирали все под чистую^а? Не то — тудя на севєр^б відправляли людей. Це ж біда була, це страшенне діло.

Чи вдалося Вам за союзу у молодість (25—45 років) святкувати українські свята? Чи не було заборон?

Ну, які заборони? Все російські свята святкували — 1 мая, 9 мая, це все. А в церкву йшли, то ходили ці кагебісти, ходили, перевіряли, хто йде, що, кудя.

Перевіряли, навіть коли в церкву йшли?

Ну, аякже. Люди ховались, вони ходили в церкву дивились. Хто був комуністом чи шо і йшов — от це страшне, що творилось.

Чи є у Вас щасливі спогади з дитинства?

Дитинство неплохе було. Нас двоє було в родичів. Непогано.

Тато з мамою дивилися за дітьми хорошо. Вчився безплатно, безплатно мене просили йти в технікум, так як платити не треба було, безплатно, і то я не пішов. Без екзаменів, без екзаменів просили — і то я не пішов.

Як Ви ставились до місцевої влади у свідомому віці?

Ну, свідомо місцева влада — це були комуністи. Ну, вибори: сказали за того голосувати — за того і голосували.

---

^а Под чистую (рос.) — повністю, до крихти.

^б Север (рос.) — північ.

Були хабарі, щоб Ви голосували за когось, як буває з підкупом гречкою?

Нє, я за це не голосував.

24 лютого 2022 р. у нас почалась повномасштабна війна. Як Ви зустріли перший день війни і які були Ваші відчуття?

Ну, шо ти, то камінь на серце. Це не можна передати, це неможливо^а передати — це страхи, це люди... А ті люди, що там прийняли війну, шо вони, сарáки^б, пережили. Це ужас^с, іздівательство^д над людьми — це каторги. [Росіяни —] це нелюди, іздівуються над людьми.

Ви застали розпад союзу. Як людина, яка застала і розпад союзу, і незалежну Україну — яка влада, на Вашу думку, була найкращою, і які відчуття та передчуття були, коли розпався союз?

Ну, при союзі було таке: міг заробити, але з тебе питали: «Де? Відки ти взяв? Кудя?» Я купив машину, і мене місяць, рік, водили в міліцію і питали: «А як купив? А що, куди?». А тепер до війни стало ліпше жити, мож' купити і 2 хаті, і 1-у машину, дві і ніхто не трогает^е. Робиш — маєш. Не робиш — не маєш, правда чи нє?

Що б Ви побажали наступним поколінням, мені і іншим? Як ставитись до життя, до того, що відбувається в світі?

^а Невозможно (рос.) — неможливо.

^б Сарáка (діал.) — бідолаха.

^с Ужас (рос.) — жах.

^д Іздівательство (рос.) — знущання.

^е Трогати (русизм) — тут: чіпати.

Я желяю, щоб молоді люди не воювали, щоб жили спокійно, щоб у мирі, в достатку. І щоб Росія вже лишила Україну в спокої, щоб люди жили по-людські, так, як в Європі, в Америці. Не так, як у них там — нищита^а. Є всьо, а люди в нищитє живуть. Я знаю, я в Подмосков'ї служив, я знаю, шо там є.

Як проходила служба?

Служба у мене незле, хорошо проходила, але там, я тобі скажу, є купа всього: і ліси, і надра, [а люди] нічо' не хочуть робити, всьо пропадає. Ніхто не хоче робити — лиш винце попити, покурити, і гармошка, і всьо, і більше нічо' вони не роблять — я це своїми очима видів. І вони українців не поважають.

Взагалі?

Неє.

Чи даєте Ви згоду на обробку цих даних?

Ну, як я не даю згоду? Всьо маю, от всьо, як є. Дякую.

---

^а Нищита (русизм) — злидні.

аудиоверсія

13

«Весело було...
молоді були...»

Повсякденне
життя буковинців
у радянський період

місце с. Топорівці Чернівецького р-ну
Чернівецької обл.

дата 13.04.2024

спосіб розмова наживо

респондент Ілащук Ауріка Іванівна (1948 р.н.)

інтерв'юерка Ілащук Ольга Василівна

Добрий день, я студентка факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича Ілащук Ольга. Сьогодні я хочу взяти у Вас інтерв'ю про повсякденне життя українців в радянський період.

Представтеся, будь ласка. Розкажіть декілька слів про себе та про свою родину.

Я — Ілащук Ауріка Іванівна, народилася 18 лютого 1948 р. в с. Топорівці Новоселицького р-ну

Чернівецької області в сім'ї колгоспників. Батько був їздовим^а, мати в колгоспі працювала, в полі. Нас було 4 дітей.

Хто з членів Вашої родини мав освіту?

Всі ми мали середню спеціальну освіту.

А де саме Ви навчались?

Я навчалась в Рідківському сільськогосподарському технікумі, заочно.

Зрозуміло. Після закінчення навчального закладу Ви працювали?

Працювала в колгоспі рахівником^б, а потім перейшла в хлібний магазин, торгувала в хлібному магазині аж до пенсії.

Скільки годин тривав Ваш робочий день?

В 7:00 ми відкривали магазин. Обід був від 13:00 до 14:00, а потім [робота] від 14:00 до 19:00.

А скільки Вам платили і що можна було купити за ці гроші?

Спочатку платили 60 рублів, потому 100, потому 120, а потому 200 з чимос. Ну, можна було купити за 60 рублів чехословацький костюм, за 25 рублів чехословацькі туфлі. Ну, береш 10 рублів і можеш йти до міста і купити хліба, сметани і ще й додому на дорогу буде, ще й пончиків за 7 копійок можна було поїсти.

---

^а Їздовий — працівник, котрий доглядав за кінями та їздив на них.

^б Рахівник (староукр.) — бухгалтер.

Скажіть, а чи були у Вас на роботі якісь екстраординарні ситуації — хабарництво, доноси, випадки корупції?

Неа, не було. Хлібний магазин — яке може бути хабарництво чи корупція?! Це нема.

Розкажіть, як Ви проводили свій вільний час?

В свій вільний від роботи час ми з моїм чоловіком ходили в танцювальний колектив, це був наш народний танцювальний колектив «Топорівчанка». Були в Києві, виступали, в Москві виступали, а потім вже появилися діти... Ну, ходили в хор тут в селі, весело було... молоді були...

Можливо, ходили в театр чи музей?

Були в театрі на виставі «Ой, не ходи Грицю та й на вечорниці».

Чи часто тоді люди ходили в гості одне до одного?

В гості дуже ходили часто. Телефонів не було, спілкувалися тет-а-тет, до кумів, до родини, до дітей, до родичів, на храмї ходили... Ну, всьо було, весело було, нема шо казати.

А чим Ви зазвичай пригощали гостей?

Всьо, шо було в хаті: корова була, свині були, яйці були, сир, сметана... Шо було в хаті чи хтос шос спік, чи барабульки піджарила, всьо, шо було в хаті, — то було [на столі].

А розкажіть про свою улюблену страву, яку Ви готували?

Моя улюблена страва — пічення^а з ребрешками, туди кісто^б на яйцях замісено і тоди в духовку. І галушки дуже любила — сама їла, сама крутила, сама варила, всі їли.

Розкажіть трохи про своє релігійне життя. Як часто Ви ходили до церкви?

Я ходила за дівчини до церкви та', як всі, вчасно-годи, а після заміжжя в 25 років я почала ходити до церкви постійно. Співаю в церковному хорі дотепер — мені вже 75 років, я співаю в церковному хорі. Людей ходило багато, потому був такий період, що трохи не дозволяли, але все рівно люди йшли, а коли вже зробилася незалежна Україна, то воппце стало свободно — люди ходили до церкви і ходя' дотепер.

Слава Богу. Розкажіть про своє улюблене релігійне свято.

Дуже люблю Різдво — колядки, Маланка, походи один до одного в гості. Колядували, збиралися сусіди один до одного, дуже весело, і дуже таке інтересне свято.

А як готувалися до нього?

Ну, як готувалися... піст тримали до самого Різдва. Святий вечір.. Всі пісні страви — кутя, галушки, біб, пшеница (ну, всьо, що треба, пісне) клали на стіл, а потім вже на Різдво було всьо, що хоште^с... і галушки, і ковбаса, і м'ясо, всьо своє проіводство^д.

Гарно дякую Вам за інтерв'ю, до побачення!

---

^а Пічення (діал.) — печеня.

^б Кісто (діал.) — тісто.

^с Хоште (діал.) — хочете.

^д Проіводство (рос.) — виробництво.

Рецепт печені

Інгредієнти :

- 1 кг свинини
- 3 яйця
- [борошно
- сало]

1. М'ясо порізати на шматки і трохи підсмажити на сковороді.
2. Паралельно починаємо місити тісто на самих яйцях та наливаємо води в каструлю і кладемо на вогонь. На 1 кг м'яса потрібно 3 яйця.
3. Із тіста робимо тоненькі паланічки, котрі мастимо салом, перчимо та солимо.
4. З паланичок вирізаємо тоненькі шматочки тіста тонкими кусочками.
5. Коли вода закипіла, сипимо^a шматочки тіста в каструлю, щоб вони зварились.
6. Беремо іншу каструлю та намащуємо низ каструлі салом. Ставимо шаром шматки тіста, потім вже піджарене м'ясо.
7. Засипаємо це все водою і ставимо в духовку при-близно на 110° на 20—30 хв.

---

^a Сипати (тут діал.) — накидати чи вливати інгредієнти або готову страву.

аудиоверсія

14

«Ближча європейським, краще зрозуміла і цікавіша»: українська культура в радянському просторі

місце	м. Чернівці
дата	27.04.2024
спосіб	розмова наживо
респондентка	Шустова Людмила Григорівна (1966 р.н.)
інтерв'юерка	Савка Анастасія Олександрівна

Вітаю! Людмилу Григорівно, дозвольте взяти у Вас інтерв'ю з науково-дослідницькою метою. Зазначаю, що надані Вами матеріали можуть бути використані в подальших дослідженнях або ж опубліковані.

Я, Людмила Григорівна Шустова, дозволяю Савці Анастасії Олександрівні використовувати матеріали цього інтерв'ю для науково-дослідницької діяльності.

А мене звати Анастасія. Я студентка Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, навчаюся на спеціальності «Середня освіта (Історія)» факультету історії, політології та міжнародних відносин. Нині я цікавлюся українською культурою в радянський період.

Шановна Людмила Григорівно, розкажіть, будь ласка, кілька слів про себе та свою сім'ю.

Я народилась в країні, якої зараз уже не існує, — це Радянський Союз, у 1966 році [...]. За освітою я вчитель географії, а також маю право працювати за фахом [як] хореограф. У мене велика сім'я — 8 дітей, а також троє внуків.

З початком повномасштабної війни особливо часто можна почути, що українці — це не народ, вони не мають своїх традицій та культури. Це звучить з боку країни-агресорки Росії. Чи завжди так було, адже Ви пам'ятаєте часи, коли був єдиний Радянський Союз?

Так, звісно, ми зараз дуже багато чуємо про це. Я вже зазначила про те, що я народилась в країні СРСР. Це країна, в якій було 15 так званих «приєднаних добровільно» республік. Головною республікою, звісно (нам говорили про те), була російська.

Але, приєднавшись до Росії, всі республіки ввійшли до її складу разом із своїм ресурсом, і природним, і економічним, а також з усіма своїми народами, народностями і меншіцтвами^а. Звісно, що кожний народ ніс свої традиції, свої обряди, свою мову. Та у комуністичної партії, яка була тоді на чолі

---

^а Менши[н]ство (рос.) — меншина.

Радянського Союзу (вже самé слово «комуністичне», що означає — загальне), була інша мета.

Вони хотіли знищити всі ті особливості народів, які приєднались, і залишити лише російську культуру, і розповсюдити її абсолютно в усіх республіках, які долучились до Радянського Союзу. Взагалі, була така політична концепція: створити нову націю — «радянський народ».

Це Вам відомо із загальної інформації чи з власного досвіду?

Я знаю про це із загальної інформації, тому що нас навчали, але ми бачили це також і з власного досвіду. Навіть в моїй родині одна далека родичка поїхала в Казахстан на освоєння цілини^а і змогла приїхати знову в Україну лише через десяток років.

Зібравшись разом в сім'ю, ми почали розмовляти. Вона говорила лише російською мовою. Ми запитали, чому вона говорить російською, чи пам'ятає українську. Вона сказала: *«На жаль, ні, це розумію, але говорити не можу».*

«Як це відбулось?» — ми запитали її.

Вона сказала, що, приїхавши в Казахстан, там були люди з різних республік. І селили в бараки^б таким чином, щоб там були люди з різних національностей і вони не розуміли мови один одного. Єдина спільна мова була — російська. Таким чином, всі люди почали говорити російською і з часом забували свою рідну, тобто відбувалась асиміляція народів.

---

^а Ціліна — нерозорана, але придатна для обробітку земля.

^б Барак — тимчасова, швидко збудована житлова споруда.

Це те, що стосувалось мови. Те, що стосувалось культури, мені здається, що хотіли знищити не просто культуру. Справа в тому, що традиції, календарні різні свята, одяг народів дуже часто був пов'язаний не стільки із язичницькою культурою, але й з релігійними обрядами, і країна СРСР презентувала себе як атеїстична країна.

І ось таким одним рипом^а не тільки хотіли створити «радянський народ», але й хотіли нову ніби націю, але й хотіли вирішити і релігійне питання, тому що комуністична партія — це була єдина, кому мали поклонятися.

І, знищивши культуру, вони вирішували багато питань таким чином. Побачили в тому, що в цей період (принаймні тоді, коли я ще була дитиною, уже підростала) дуже популярними були пісні, а також різні хореографічні постановки, пов'язані з героїзмом у Другій світовій війні, а також прославлявся трудовий героїзм на великих будівництвах Байкало-Амурської магістралі, освоєнні Казахстану і різні такі будівництва країни. Тобто хотіли це, напевно, насамперед для того, щоб презентувати велику країну перед іншими державами, адже це був період холодної війни з Америкою і СРСР повинно показати було щось інше.

І хоча говорили про те, що це багатонаціональний народ, Радянський Союз, але особливості кожного народу знищували. Заборонялось... не просто заборонялось, а поступово виміщали кількість шкіл, в навчальних закладах рекомендувалось говорити і викладати російською мовою, і багато хто з викладачів, на

---

^а Одним рипом — те саме, що одразу, одним махом.

жаль, в Україні, і навіть в нашому національному Чернівецькому університеті переходили на російську мову і не залишались принципово говорити і викладати своєю рідною мовою.

Мені це також відомо, тому що мамин брат старший (мій дядя) на той час був викладачем в університеті на математичному факультеті, і він також переживав оці часи. Ну, окрім того, це те, що стосувалось мови і що стосувалось ще культури: рекомендувалось всім абсолютно співати російською мовою, в хореографічних постановках використовувати російські сюжети. Чому мені це відомо? Тому що я змалечку займалась... мені подобались народні танці і з часом я потрапила в чудовий колектив в м. Хмельницькому — це ансамбль «Поділля».

Я не знаю, на жаль [...], адміністративних особливостей створення цього ансамблю, але наш керівник був далекоглядний і він додавав просто до самодіяльного ансамблю ще два слова: «фольклорно-етнографічний». І це дало таку шпарінку для того, щоб учасники колективу мали можливість приймати участь в фольклорно-етнографічних експедиціях по краю Поділля — це Хмельницька обл. (більшість), Вінницька, а також частина Тернопільської.

Пізніше ми ще приїжджали в Чернівецьку обл. для того, щоб віднайти цікаві хореографічні малюнки і костюми. І на [...] той радянський період вийшов такий аксюмарон^а [...], коли влада, яка хотіла знищити культуру, фінансувала оці експедиції. І справді [...], навіть в межах цих областей ми могли знайти

---

^а Аксюмарон — оксиморон, тобто парадокс.

витоки, старовинні витоки традицій, одягу, а також хореографічних малюнків, і все це могли втілити в життя.

Звісно, все це проходило під контролем партії, тому що постійно з нами були партійні представники, які слідкували за тим, щоб ми не занадто захоплювались українською культурою. В той же час я можу сказати: для того, щоб не була знищена українська культура, великий вклад робили українці в Канаді. Вони постійно цікавились, вони робили запити тоді для того, щоби отримати знову і знову і підтримати українські колективи. Це було в усій Україні, не тільки в тому колективі, в якому я приймала участь.

Мені відомо, що Ваш танцювальний колектив брав участь в культурній програмі олімпіади в Москві. Розкажіть, будь ласка, про це.

Так, ми мали таку можливість. Наш колектив був досить високого рівня виконання, хоча всі учасники (я на той час була наймолодшою) — це були студенти [...], викладачі Хмельницького інституту, коледжів (тоді технікумів). І десь приймали участь в різних конкурсах, на нього звернули увагу. Перед тим, як мала розпочатись олімпіада в Москві, була підготовка. Йшла не один рік, і я казала вже про те, що це був період Холодної війни і багато країн бойкотували олімпіаду у Москві.

І, звісно, що радянській владі потрібно було показати не просто Радянський Союз в їх трудових буднях, а щось особливе і яскраве. На той період ми самі особисто, учасники ансамблю, побачили, що в різних конкурсах, в різних

поїздках найбільше є українських колективів, не з інших республік.

Чому? Тому що українська культура була ближча європейським, краще зрозуміла і цікавіша людям, які емігрували в інші країни. Окрім того, це завжди було яскраве. Вишиванки завжди по-особливому викликали захват в усьому світі. Тоді почали відбирати колективи для того, щоб використати спортивні змагання олімпіади для пропаганди радянської культури.

Я знаю лише про 3 колективи танцювальні, але знаю, що були іще й зорові колективи, і професійні, які приймали участь. Віддали для української культури [...] на той час в Москві найкращі майданчики, які відбувались на ВДНХ тоді, в домах культури, в різних. І це завжди приходили іноземні делегації, які приїздили також на спортивні ці змагання. І кожного разу вони були в захваті саме від українського танцю, українських пісень, від костюмів. Кожна зміна костюмів... Вони дивувались, що є така величезна кількість візерунків, така величезна кількість костюмів в одній Україні. Окрім того, ще [...] культури були із інших республік, але найбільш цікавими, як нам говорили, для іноземців були українські представники та грузинські.

Що Вам найбільше запам'яталось з тих подій?

Найбільше запам'яталось, коли ми переїздили з майданчика на майданчик і виходили в костюмах, реакція самих москвичів і тих інших представителів меншинств^а. Коли ми

---

^а Представитель меншинств (рос.) — представник меншин.

виходили в костюмах, вони були в захваті, вони завжди підходили, хотіли роздивитись і дуже щиро, із захватом аплодували. Їм подобалось і просили повторити знову і знову виконання того, що ми показували для них.

Дякую Вам за інтерв'ю! Це справді цікаво і водночас важливо зрозуміти, що не зовсім просто викорінути національну культуру, якщо її передають із покоління і в покоління.

Дякую і Вам за інтерв'ю!

До побачення!

До побачення!

аудиоверсія

15

Традиція святкування Маланки в місті Вашківці в радянський період

<i>місце</i>	м. Вашківці Вижницького р-ну Чернівецької обл.
<i>дата</i>	28.04.2024
<i>спосіб</i>	розмова наживо
<i>респондентка</i>	Господарюк Марія Василівна (1978 р.н.)
<i>інтерв'юер</i>	Данилюк Олексій Олексійович

---

28 квітня 2024 р. Я Данилюк Олексій Олексійович, студент факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, проводжу інтерв'ю в м. Вашківці Вижницького р-ну Чернівецької області.

Добрий день, представтесь, будь ласка.

Я Господарюк Марія Василівна, [19]78 р.н., проживаю в м. Вашківці Вижницького р-ну Чернівецької області.

Яких основних персонажів вашківецької Маланки Ви знаєте?

Основні персонажі вашківецької Маланки, я знаю, — це Маланка, козаки, в'улан^а, дід, баба, ведмеді, цигани, пани, пані.

Як виготовлялись маски і костюми для персонажів?

Залежно від персонажа, матеріали використовувалися різні. Наприклад, у діда й баби були гіпсові маски, вишиті сорочки, кептарі, діди обов'язково мали палиці, а баби з вінниками або з мітлами. Козаки були без масок, вони мали вишиті костюми гарні, шаравари, на шапці в них завжди була па́ва^б. Маланка одягнена була в ф'о́ту^с, крі́ла^д і г'ю́рдан^е.

Ведмеді були в кожухах, зроблені з шкір овець, маски робили з шкір тварин: коровів, биків, кіз. Оперезані вони були ланцюгами і перевеслами^ф. Пани були у вишитих сорочках, сардака́х^г, в штанах і з чі́моданами^h.

В'улан був запозичений від солдата Австро-Угорщини. Костюм сам різнився [від оригіналу], але лишився шолом і па́ва у нього. Ці́ган — це шкіряна чорна маска. Сам костюм розшитий кольоровими нитками і то́роками^і, на куртці — медалі, а на голові шолом з пір'ям.

^а В'улан (діал.) — улан. Йдеться про один із видів кавалерії.

^б Па́ва — імпровізований павиний хвіст, який виготовлявся з кінського хвоста.

^с Ф'о́та — матеріал, яким обв'язують підтичку, нижню частину жіночої сорочки.

^д Крі́ла — елемент народного одягу вашківчан, своєрідні складки з фабричних хусток.

^е Г'ю́рдан — народний головний убір.

^ф Перевесла — мотузки зі скрученої соломи або очерету.

^г Сарда́к — верхній короткий сукняний одяг з рукавами.

^h Чі́модан (діал., русизм) — валіза.

^і То́рок — смужка, поторочений шматок тканини.

Перев'язаний [цїґан] дзвінками і мав у руках... він завжди тримав батїг.

А, можливо, є якась особлива традиція, пов'язана з цими персонажами?

Вашківці діляться на шість кутів^а — це Гнатїшин, Горїшний, Кóшкови, Затеплишний, Старий кут і Долїшний кут. Завжди між цими трьома кутами — Гнатїшний, Горїшний і Затеплишний — була бóрянка^б.

А який зміст бóрянки і перемоги в нїй?

Кут, який перемагав, цілий рік пишалися цим, він ставав найсильнішим.

А щодо Долїшнього і Старого кута?

Долїшний і Старий кут ніколи з нами не брали участі в бóрянці. У них споконвіків було менше перебраних^с, як у нас. Вони навіть відрізнялися... ведмеді від наших ведмедів своїми костюмами. У них ніколи не було перевесел, вони завжди носили дзвінки у руках.

Добре, а як вплинула радянська влада на святкування Маланки в той час?

Радянська влада завжди забороняла нам празнувати^д Маланку. Бувало таке, що міліція забирала перебраних і закривала їх. Також розганяли їх і писали догани на роботу.

---

^а Кут — відокремлена частина села, поєднання кількох вулиць.

^б Бóрянка — своєрідна бійка «стінка на стінку» між учасниками Маланки, уособлює боротьбу Добра і Зла.

^с Перебрані — учасники Маланки.

^д Празнувати — тут: святкувати.

Хто в той час організовував та готував Маланку?

Люди самі це робили.

Які фінансові та матеріальні ресурси використовувались для проведення Маланки?

Зазвичай, люди мали всьо в себе. Що не мали — вони зйчили^a один в одного, і один в одного брали це.

Які Ваші особисті спогади про святкування Маланки (з дитинства якись, можливо)?

Після 12-ї години [ночі] вся перебєрія^b, яка була на дорозі, йшли поздоровляти мого тата Василя з його днем ангела. Мій тато запрошував їх всіх до хати і ставив могоріч^c усім перебраним. В цю ніч наша фіртка^d й брама ніколи не закривалася — мій тато запрошував любоґо^e на подвір'я.

Які відмінності тодішньої і сучасної Маланки?

В даний час Маланка змінилася тим, що почали їздити на машинах, почали, ну, вбирати^f машину, музика. А раньше це всьо було ногами. Люди ходили перебрані, дивилися один на одного, а тепер це всьо більш механізовано, можна сказати.

Чи збереглись традиції? Ця ж борянка, здібанка^g... Чи це збереглося до сьогодні?

^a Зйчити (тут діал.) — позичати.

^b Перебєрія — гурт переодягнених, інша назва вашківецької Маланки.

^c Могоріч — тут: частування в честь певного свята.

^d Фіртка (діал.) — хвіртка.

^e Любий (русизм) — тут: будь-хто.

^f Вбирати (діал.) — тут: прикрашати.

^g Здібанка (діал.) — тут: зустріч перед борянкою.

Так, звичайно. 13 січня в 11-й годині вечора збираються ведмеді, цигани й інша перебєрія, але основа — це ведмеді й цигани, які прямують на кладку^a і там між двома кутами стається б́рянка. Який кут переміг, той залишається, можна сказати, першим на цілий рік.

Тобто до сих пір, попри те, що зараз існують вже машини, все одно люди переодягаються в традиційні костюми, в тих же ведмедів, циганів і ходять на б́рянку, так?

Так, звичайно. Це залишилося дотепер.

Добре, дякую Вам за інтерв'ю.

Дякую Вам.

---

^a Кладка — дерев'яний міст через струмок. Тут мається на увазі кладка між Гнатішним і Горішнім кутом.

аудиоверсія

16

Життя до і після:
спогади
ліквідатора
наслідків аварії
на Чорнобильській АЕС

місце	м. Чернівці
дата	21.04.2024
спосіб	розмова наживо
респондент	Клим Михайло Дмитрович (1962 р.н.)
інтерв'юер	Чорней Юрій Анатолійович

Доброго дня, Михайле, мене звати Юрій Чорней, я студент факультету історії, політології та міжнародних відносин і мені б хотілося взяти у Вас інтерв'ю на тему ліквідація наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Скажіть, будь ласка, як Вас звати, де Ви народилися, як пройшли Ваші юнацькі роки? Можливо, запам'яталися якісь певні епізоди із життя до аварії на ЧАЕС?

Ну, мене звати Клим Михайло Дмитрович, народився — с. Лопушна, Вижницький район Чернівецької області. В юнацькі [роки] ходив до школи, кінчив школу. Потом^a автошкола, після автошколи служив в армії в Германії^b. Після Германії приїхав додому, женився. Робив^c водієм в колгоспі с. Лопушна, 20-ий партз'їзд^d називався на той час [...]. І у [19]86-му році получив повістку і поїхав у Чорнобиль [...].

Прийшла повістка Вам?

Да-да-да. На воєнні^e збори.

Тобто Ви не знали, куди їдете?

Нє-нє-нє.

Вам не говорили про ліквідацію аварії?

Нас привезли в Житомирську обл., переділи^f у воєнну форму, построїли^g, і тоді прийшов там генерал чи полковник (не помню^h хто, то ж роки пройшли) і приказним порядком сказали, що ви йдете на ліквідацію Чорнобильської АЕС.

Ми не в курсі діла були. Нас привезли у [с.] Нову Радчу — це Житомирська обл. [...]. Там ми жили в палатках. Я робив водієм Арса ЗІЛ 131. Арса — це машина, яка миє домáⁱ. Туди заливають воду, воду і спеціальний порошок, і я

^a Потóm (рос.) — потім.

^b Германія (русизм) — Німеччина.

^c Робити (діал.) — працювати.

^d Партз'їзд — партійний з'їзд.

^e Воєнні (тут русизм) — військові.

^f Пере[о]діти (русизм) — переодягнути.

^g Построїти (русизм) — вишикувати.

^h Помнити (русизм) — пам'ятати.

ⁱ Домá (рос.) — будинки.

просто за рульом^а возив, а хлопці з шланга мили домá. Все ліквідували.

Де Ви це робили? Це було в самій Прип'яті чи на околицях?

Да, на околицях Прип'яті, тому що реактор знаходиться в Прип'яті.

Тобто Ви кажете, що не знали куди їдете?

Нє-нє-нє.

Вас відправили...

Уже коли приїхали, нас переоділи у воєнну форму. Тоди нам сказали, що ми їдемо на... [респондент обірвав думку]. Даже^б у воєнкоматі^с у Вижниці нічо' ніхто не казав. Пройшли комісію, там у кого зуби [хворі] — «нічо'», — кажуть, — «вам там полагождать зуби, всьо вас полічать»^д і всьо.

Ага, а скільки Вам було років, тоді, як Вас забрали?

Ну, [19]86-й... Я народився в [19]62-му, це скільки було? 24 роки. Я вже жонатий, було у мене дочці 4 місяці... Чи 3 місяці, чи 4 — дочка у мене була маленька.

А з Вами забрали ще якихось людей? Багато?

Ну, канєшно, що забирали звідси, з Вижницького р-ну. Та вже всьо повмирало поштї — то нема нікого. Я вже не знаю, ті шо зі мною їхали, там Іван Граб був [...], Тарас Волянський

^а Руль (рос.) — керм.

^б Даже (рос.) — навіть.

^с Воєнкомат (рос.) — військомат.

^д Полічити (тут русизм) — полікувати.

був з Віжénки^a, тоже вмер — вже давно повмирали.

Тобто багато людей забрали з Вижницького р-ну?

Да-да-да.

А чим Ви туди добиралися? Це були потяги, автомобілі?

Нас привезли в Чернівці автобусом. З Чернівців посадили в поїзд, відвезли в Житомир, в Кóростень^b [...], в Кóростені у воєнську часть^c. Там постригли налісо, переоділи у воєнну форму і тоди приказним порядком відправили нас на це. Тоди, як казали, «за невиполненія приказа — 2 годá дiсбáт^{de}» [...].

Тобто вибору у Вас не було?

Не-не-не. Треба було, коли вже ми туди приїхали, щоб піти додому — там ніякі справки^f не підходили, нічо'. Там 20 рентген получав (дозу облученія^g) [...] і тоди тебе пускали додому. Ну, 6 місяців я відбув.

6 місяців Ви там були?

6 місяців я відбув, пів року. А срочники^h і кадровики — кадрові офіцери — місяць були. Там

^a Віжénка (діал.) — Вижénка — село Вижницького р-ну Чернівецької області.

^b Примітка інтерв'юера: Твердження не співпадають.

^c Воєнська часть (русизм) — військова частина.

^d Дiсбáт (рос.) — дисбáт, дисциплінарний батальйон.

^e «За невиполненія приказа — 2 годá дiсбáт» (рос.) — «За невиконання наказу — 2 роки дисбату».

^f Справка (русизм) — довідка.

^g Облученіє (рос.) — опромінення.

^h Срочник (русизм) — строковик, військовослужбовець строкової служби.

даже срочники, ці, що служили хлопці в армії, тоже були. Ну, вони місяць і всьо — і додому. А там «партизани», ми були [...].

Вас називали партизанами?

Ну, да, бо тому що ми вже ж на гражданці^а були [...].

Ага, тобто Ви не служили в армії і Вас забрали так з цивільного життя, можна сказати?

Ну, канєшно.

І Вас називали партизани?

Ну, нас не партизанами, ну, ліквідаторами називали.

А як ставилось до Вас місцеве населення?

Ну, там виселили Стара Радча, Нова [Радча]. Ми там жили, в 30-кілометровій зоні були. Там повтікали всі. Там 5-етажки^б, то знаходили коляски^с, що могли, то забрали, остальне^д всьо лишалося. А в селах були самі старі бабки, дідики, що вони не йшли нікуди [...]. Казали, що тут ліпше будем вмирати.

Яким у Вас там було харчування?

О, їда там супер була, годували ти шо — класно! В 4-й годині [ранку] падйом^е був, в палатках столи накриті [...].

---

^а Гражданка (рос.) — цивільне життя

^б 5-етажки (рос.) — 5-поверхові будинки.

^с Коляски (рос.) — візки.

^д Остальне (русизм) — решта.

^е Падйом (рос.) — підйом.

А якісь певні препарати Вам давали, щоб захистити Вас від радіації?

Не. Маска, распіратор і все. Більше, крім^а распіратора, нічо' не було. А вертольоти літали і гасили йодом, і цей распіратор ставав червоний від того йоду, бо йодом гасили ту радіацію.

Чи запам'яталися Вам якісь позитивні моменти, можливо? Там друзі Ваші були, як Ви казали. Може, цікаві моменти там були?

Та було, але вже й позабував то всьо. Ну, що було?.. Ну, зачитують... Рано построєніє^б, так як «партизани», ну, построїли — нема строю такого рівного. Стали там, виходять таких по пару — зачитують: той, той (фамілію), та Гаврило, Данило — ви йдете на реактор, там 3 мінуті^с на реактор. [Якщо хтось каже:] «Ну, я не йду сьогодні», на 3-й день проходить приказ [йти, а якщо] ні — наручники, тебе забрали в дісбат. Забирали.

Ну в тюрму віддавали. Ну, тоді вбирали в свинцевий костюм тобі — всьо свинец, то тоже на це діло і вперьод^д. Рацію — і на реактор. Там мінуту робиш — [на] мінуту звідти забирають.

А Ви були на реакторі?

3 рази. Я за 1 раз хватану́в^е 13 рентген був там чи мілірентген. У мене є воєнний білет^ф, деь є написано.

---

^а Крім (рос.) — окрім.

^б Построєніє (рос.) — стрій.

^с Мінута (рос.) — хвилина.

^д Вперьод (рос.) — вперед.

^е Хватану́ти — тут: ухопити, тобто піддатися опроміненню.

^ф Воєнний білет (рос.) — військовий квиток.

А чим Ви займалися на реакторі? Розчищали там?

Не, там заходив там під комен^а, там свинець. Коли вони свинцем тушили, там таке як каміння було — свинець, і той свинець скидуєш. Там же криша^б отак ішла — рівно, знаєш, і той свинець скидували.

Там мінуту — все. Мінуту поробив, тобі по рації отбой^с і всьо. Ти по лесніці^д тудя, і там [в] скору^е, і в Київ.

Ви підтримуєте контакт із тими людьми, котрі з Вами були?

Та нікого нема, я ж кажу, то віумирало^ф всьо. Тарас Волянський у Виженці один був — всьо повмирало. Цей Бусьок, що на автобусі робив, Коля Бусьок, але він був гражданським, він уже після мене, він у [19]88-му році був, а я [19]86-му, місяць після взриву^г поїхав. Ну, мене забрали «партизаном», так як, ну, відслужив своє, але мене тоди забрали. А цей Коля Бусьок, та й є Косован ще, вони гражданськими були, вони шутрі^h возили, таке, вони не були цими, [ліквідаторами] ...

А у такому співвідношенні, хто більше ліквідовував цю аварію, кого було більше? Це були строковики чи, як Ви кажете, «партизани»?

^а Комен (діал.) — комин.

^б Криша (рос.) — дах.

^с Отбой (рос.) — відбій.

^д Лесніца (рос.) — драбина.

^е Скора (русизм) — швидка медична допомога.

^ф Віумирати (діал.) — вимерти.

^г Взрив (рос.) — вибух.

^h Шутрі — щєбінь.

Були строковики, але вони місяць [були] і їх забрали [...].

Я зрозумів, мобілізовані люди, так би мовити.

Да-да-да. Тоді не було так, як тепер тікають. Тоди повістка прийшла — мусив явитися. Я тоди робив у колгоспі на машині, і там робив на Арсі, на 131 [...].

У Вашій бригаді були люди тільки з Чернівецької області чи із всієї України?

Та візде^а, з якої країни [тільки не було, з] Росії, весь Советский^б Союз [...] — хто хоч не був. То маскалі не хотіли робити — «фанфурік купі^с». Одеколон пили вони там, горілку забрали — вони одеколон пили.

«Фанфурік купі» — всьо.

Знову повернуся до питання: у співвідношенні, то кого було більше — українців, росіян чи..?

Там, ну, я це не можу сказати. Ну, були всі. Були по-різному, були усі. Весь советский народ. Нема що казати, що ті були, тих не було. Всі були, всі.

Після 6-и місяців як відбувалася Ваша відстрочка? Вам дали якесь звільнення, чи як це?

Коротше, ти туди попадав... От, привозят нових, ну, пополненіє^д [...]. От мені перший раз привезли, все — я йду машину здавати, а мені

---

^а Візде (рос.) — скрізь.

^б Советский (рос.) — радянський.

^с «Фанфурік купі» (рос.) — «Флаконт одеколону купи».

^д Пополненіє (рос.) — поповнення.

кажуть: «Я не шофер, я — повар». Ти мусів^a машину здати, то всьо гет^b, і тоді я серед ночі втік до хати [...]. Та й так увольняли^c.

Ну, потім уже тут, [дома], документи робили, удостовіреніє^d. У мене є посвідчення, у мене 2-а категорія, бо [у 19]86-му році — це не інвалідність^e [...], інвалідність треба було зробити, а я не зробив.

А після цього, напевно, здоров'я мало погіршитись?

Ну, як сказати, канешно погіршилось. Давленіє^f начило^g [піднімається], зуби повипадали, зір утратив... Зір відновив, от.

Ну, зразу ще за нас, за чорнобильців тримали, а тепер ніхто нічо' не думає [...], не путьовки^h — давали [раніше] путьовки, давали пайки раз у 3 місяці — дуже багато, лічили безплатно, путьовки давали. Тепер за одного Януковичаⁱ дали були путьовки, начили давати. Тепер нічо' не дають даже, забули, кажуть: «Що, ще живий? Ще не умерли?» [...].

А ці путівки, це десь в 1990-х роках?

Давали, даже Янукович ще давав [...]. А після Януковича вже ніхто не давав. Тепер нікому не дають.

^a Мусіти (діал.) — мусити.

^b Гет (діал.) — геть.

^c Увольняти (русизм) — звільняти.

^d Удостовіреніє (русизм) — посвідчення.

^e Інвалідність (рос.) — інвалідність.

^f Давленіє (рос.) — тиск.

^g Начити (рос.) — почати.

^h Путьовка (рос.) — путівка.

ⁱ Янукович Віктор Федорович — 4-й президент України.

Тепер питання на завершення: як Ви бачите, що може бути з тією зоною Чорнобильської АЕС в подальшому? Чи можуть там заселитись знову люди?

Я не знаю як, ми коли там були у Чорнобилі, то гриби родилися темённі^а, єблука^б [...], звірі там. Тепер я вже давно, роки там не був, роки-рокенні і не хочу туди йти. Ну, я думаю, що вже дес то пропало.

Могильники, там же могильників тіко було, що це всьо дезактивація^с йшла. Дезактивація як ішла? Вручну, роскалями^д. 5 см землі — все збирали, гуртки, ескалатори грузили і вивозили [в] могильники, цю шо радіація, ця шо упала, всьо сипалося, от [...].

Не скрізь убрали^е [...], і там могильники були, там ліс чорний, згорів був [нерозбірливе слово]. Я не знаю, що може бути.

Канєшно, буде життя. Се треба, щоб [багато часу] пройшло, щоб було життя [...].

На цьому хочу Вам подякувати за розповідь. І дуже хочу...

Дякую-дякую.

...подякувати за ліквідацію наслідків аварії на Чорнобильській АЕС! Дякую!

---

^а Темённі — дуже темні.

^б Єблука (діал.) — яблука.

^с Дезактивізація — усунення радіоактивних речовин.

^д Роскаль (діал.) — лопата.

^е Убрати (русизм) — прибрати.

аудиоверсія

17

Чорнобильська катастрофа очима жительки міста Звенигородки

місце	м. Чернівці
дата	21.04.2024
спосіб	телефонна розмова
респондентка	Стрижиус Лідія Василівна (1956 р.н.)
інтерв'юерка	Рóман Поліна Віталіївна

Можете розповісти трохи про себе? Звідки Ви, ким працюєте і де зараз проживаєте?

Я проживаю в м. Звенигородка Черкаської області. Працюю у Звенигородській центральній районній лікарні старшою медсестрою травматологічного відділення.

Хотіла Вас запитати про катастрофу на Чорнобильській АЕС, як Ви це пам'ятаєте? І для початку: чи Ви колись чули, до катастрофи, про існування м. Прип'ять? Може, колись там навіть були?

Я там не була. За Прип'ять ми дуже багато чули, тому що там була сама більша атомна електростанція. Ми всі були поставлені до відома, що вона дуже багато нам виробляла електроенергії і на другі країни, і для нас, і для Росії, для Білорусі. І ми, ну, як? Були ознайомлені з цим.

Під час катастрофи, яка сталася 26 марта^а 1986 р., ми знаходилися з дітьми в с. Хлипнівка. У нас там дуже великий гарний ліс [...], цвіла сон-трава, був дуже красивий тихий день [...], дуже насичений. Ми гуляли з дітьми й раділи, що така хороша погода, таке все. Тоді, коли ми повернулися з прогулки^б, ми дізналися, що сталася аварія на Чорнобильській АЕС, що блок взірвався^с і що у Прип'яті сталася велика катастрофа. Чорнобильська АЕС знаходилася коло Прип'яті.

І дуже багато людей у Прип'яті не знало про це зразу. Тоді на́чалася^д евакуація людей, дітей, і це було дуже-дуже страшно, тому що оцей атом, який взірвався, він пішов і на Радянський Союз, і на Білорусь, і покритив Україну всю. І це було дуже жахливо, тому що це були дуже тяжкі результати для населення, для дітей, які опромінювались, для всього. Тому нам приказали, щоб були закриті вікна, двері, щоб менше знаходилися ми на вулиці, щоб не облуча́лися^е.

---

^а Марта (рос., давноукр.) — березня. Насправді катастрофа сталася у квітні (інтерв'юер).

^б Прогулка (рос.) — прогулянка.

^с Взірватися (русизм) — вибухнути.

^д На́чатися (русизм) — початися.

^е Облуча́тися (русизм) — опромінюватися.

Дуже багато з нашої Звенигородки взяли добровольців, які поїхали туди, щоб ліквідувати цю аварію. Тоді вони на́чали енергоблок там якийсь робити [...], саркофаг якийсь робили зверху, щоб накрити ці викиди, щоб їх менше було у повітрі.

Дуже Прип'ять пострадала^a. Були вивезені всі люди, осталися^b тільки працівники [...]. Люди це були з великої букви, тому що вони получали там велике облученіє^c і дуже багато після цього їх померло, заболіло лучево́ю хворобою^d. І це дуже вплинуло на [...] наше життя, на наші мислі, на наші переживання.

Всі дуже турбувалися про дітей, тому що діти постійно просилися на вулицю гуляти. Ми трохи їм за́пріщали^e це все. Але со вре́менем^f якось втягнулися, але послéдствія^g були дуже й дуже тяжкі для нашої країни, тому що дуже багато людей перенесли ці лучеві болéзні^h, було дуже багато смертей після цього. Але так все встаткувалося і [...] помаленьку стерлося це все.

Але в Прип'яті там осталася охрана, щоб не займалися люди мародьóрствомⁱ, щоб не їхали туди, не гра́били, не це... тому що квартири були покинуті, домá покинуті. Все замерло там. Але люди оставалися там навчені методом на

^a Пострадати (русизм) — постраждати.

^b Остатися (русизм) — залишитися.

^c Облученіє (рос.) — опромінення.

^d Лучевий (русизм) — променевий.

^e Запріщати (русизм) — забороняти.

^f Со вре́менем (рос.) — з часом.

^g Послéдствіє (рос.) — наслідок.

^h Болéзні (рос.) — хвороби.

ⁱ Мародьóрство (рос.) — мародерство.

праці, їх возили на роботу, з роботи. Вони були спеціально вдіті^a в костюми, які знімалися, і перевірялися в них степінь облучення^b.

І так ми й продовжили жити з цим усим^c. Прип'ять не заселили по-новому, хоча^d люди помаленьку стали у села Прип'ятського р-ну повертатись, тому що не могли змиритися з тим, що вони покинули хати [...], вони привикли там жити, це їхнє [...] місце, в якому вони народилися, в якому прожили і їм хотілося все-таки туди повернутися.

Ви розповіли, коли дізнались про катастрофу і про свою реакцію. Але як саме Ви дізнались про це? З новин чи знайомі розповіли?

Люди почали балакати між собою, а тоді ми повключали^e телевізори [...] й нам сообщили^f, що реактор взірвався 4-й на Чорнобилі і щоб усі готовилися до того, що, якщо його не накриють, то все время^g буде викид в атмосферу цих радіоактивних веществ^h і щоб усі були до цього підготовлені [...].

Через днів 3—4 у нас стали на роботі перевіряти радіацію, міряти фон радіаційний і в повітрі, і у зданіяхⁱ [...]. Це було дуже [...] неприємно і дуже волнітельно^j [...]. Все це дуже

---

^a Вдітий (русизм) — вдягнутий.

^b Степінь облучення (русизм) — ступінь опромінення.

^c Усим (діал.) — усім.

^d Хоча (рос.) — хоча.

^e Включати (русизм) — вмикати.

^f Сообщити (русизм) — повідомити.

^g Время (рос.) — час.

^h Вещество (рос.) — речовина.

ⁱ Зданіє (рос.) — будівля.

^j Волнітельно (рос.) — хвилююче.

впливало на нервову систему. Дуже між собою люди якось сплотілися^a, один одного вислуховували, допомагали, чим могли. Це був дуже тяжкий час: для простої людини це було дуже важко, і для правітельства^b це було дуже важко, тому що треба було навести порядок якийсь у країні, трохи дати людям можливість повірити у те, що воно зробиться, що все буде добре.

Ну, і вони все-таки змогли накрити цей 4-й енергоблок [...], саркофаг зробили. Ну, я там не була, не бачила, но чула від людей, що все рівно^c потроху Чорнобиль дихає, що трохи ці радіоактивні вещества [...] випльовуються. Але яким чином і як воно це все впливає на природу? Ну, в последствії розказували, що мутація і рослин, і тварин там пройшла по-своєму [...]: рослини стали дуже великими, те попропадало, а те це [...].

Ви казали про добровольців, які самі поїхали зі Звенигородки допомагати ліквідовувати аварію. Чи були серед них Ваші знайомі, близькі люди? З ними зараз все добре?

Дуже багато було знайомих, даже сусід наш Шалденко Володимир Михайлович їздив, був у перших рядах. Тоді у нас із лікарні одправляли дуже багато. Мій доктор-травматолог Арапетян Вардан Григорович був там. Були вони по тижню, мінялися, то їх завезли, тоді привезли. Розказували, що зона охороняється [...], при переїзді цієї зони їх передівали^d. Вони

---

^a Сплотитися (русизм) — згуртуватися.

^b Правітельство (рос.) — влада, уряд.

^c Все рівно (русизм) — все одно.

^d Передівати (русизм) — перевдягати.

вдівали^a комбінезони, маски, рукавиці [...], чоботи такі резиняні^b, які обробляються [...]. При цьому, як вони приїжджали сюди у Звенигородку, їх дуже перевіряли на радіоактивні речовини: і одягу, і їх усіх [...]. Були камери, де вони оброблялися. Машини такі були, на яких вони їздили і в яких оброблялися.

І вони розказували, що дуже тяжка атмосфера там. Наш доктор був там разів два й він казав, що дуже тяжко, дуже багато діток оттуда^c вивозили, таких, що получили облучення, дуже багато вони там транспортірували^d людей [...], тому Прип'ять — чималий гóрод. Там багато домів, багатоэтажок^e і район коло Прип'яті тоже — сіл багато і все. І їх розподіляли по цих селах [...]. Вони, [добровольці], їздили, обробляли, забирали, вивозили, дуже працювали, но більше двох раз їх туди не пустили [...]. Раз були 7 днів, і другий раз [теж 7 днів].

І сусід наш, слава Богу, він ще й досі живий, але все рівно проблеми у нього є трохи зі здоров'ям, но незначні [...]. Вони їздили з хлопцями наче з других областей, то є деякі, шо вже покійні, вже немає. Але дуже це впливало на людей, бо було дуже тяжко.

Чи вивозили постраждалих до Вас у Звенигородку і, можливо, обстежували у лікарні, де Ви працюєте?

---

^a Вдівати (русизм) — одягати.

^b Резиняний (русизм) — гумовий.

^c Оттуда (рос.) — звідти.

^d Транспортірувати (русизм) — транспортувати.

^e Многоэтажка (рос.) — багатоповерхівка.

Ні, такого у нас не було. У нас тільки обстежувались ті, які їздили туди на роботу. Вони приїжджали і... Не в лікарні, а в поліклініці звенигородській. Там спеціально була людина, яка перевіряла^a радіаційний фон у них, [у звенигородських добровольців] [...]. Записували, що там і як, і ставили їх на учёт^b: брали аналізи крові, перевіряли лейкоцитоз [...].

І їм видали чорнобильські посвідчення 1-ї категорії, що вони були там як ліквідатори [...]. І їм трохи міська рада допомагала, трохи поощряла^c. І кожний год^d [...] пам'ять про Чорнобиль [у день пам'яті Чорнобильської катастрофи], їм всігд^e вручалися якісь наград^f, подарунки [...]. Власть^g учитувала^h те, що люди все-таки добровольноⁱ поїхали, добровольно боролися з оцим горем людським і їх ще й досі почитають [за це]. Даже зараз ось в нас 26 марта всігд^e собираються^k чорнобильці [ліквідатори]. Є в нас пам'ятник невеликий такий, поставили загиблим на Чорнобилі і кожний год туди несуться квіти, провідуються. І з подякою до людей [...], що віддали життя, [ліквідуючи аварію].

^a Провіряти (русизм) — перевіряти.

^b Учёт (рос.) — облік.

^c Поощрять (рос.) — заохочувати.

^d Кожний (укр. діал., рос.) — кожен.

^e Всігд^e (русизм) — завжди.

^f Награда (рос.) — нагорода

^g Власть (рос.) — влада.

^h Учитувати (русизм) — враховувати.

ⁱ Добровольно (рос.) — добровільно.

^j Почитати (тут рос.) — поважати.

^k Всігд^e собиратися (русизми) — завжди збиратися.

Яка була реакція Вашого чоловіка та дітей? Чи було їм страшно? Чи діти розуміли, що відбувається?

Діло в том, що діти були ще малі. Вони просто не розуміли, що відбувається, вони просто думали, що батьки не хочуть пускати їх надвір, що вони [не] хочуть у ліс звозить. Чоловік мій, він покійний, він дуже серйозно підходив до цього, дуже переживав, він даже хотів поїхати у Чорнобиль, но його не взяли, тому що він потрібен був на виробстві.

Він був дуже хорошим сварщиком^а [...]. І йому одказали^б в цьому. Сказали, що «ні, ми [тебе] не візьмемо». По-перше, що «виробству ти потрібен», по-друге, що є молодші добровольці, які хочуть поїхати. Вони набрали велику кількість із них і вони наче поїдуть. То Яків Васильович, [чоловік], дуже переживав, що це він не прийме в цьому ніякого участія^с, що [...] його не допустили до цього, але коли приїхав сусід^д оттуда й розказав, які там проблеми й стільки людей приїхало добровольцями, то він трохи заспокоївся, тому що на́чали робити цей саркофаг, щоб накрити цей 4-й блок [...].

Дуже важко ми всі сприйняли [ці події], бо кождий переживав за своїх дітей, за батьків, за тварин, за ліс, за все. Тому що ходили такі слухи, що хтозна-шо воно буде, яка буде мутація у тварин, які будуть последствія у діток, які

---

^а Сварщик (рос.) — зварювальник.

^б Одказати (русизм) — відмовити.

^с Учасіє (русизм) — участь.

^д Шалденко Володимир Михайлович, згадується вище (інтерв'юер).

народились, і щоб були не дуже малі, тому що радіоактивні речовини осідають більше донизу, а діти низенько бігають, пил піднімають [...].

Після початку катастрофи Вам сказали сидіти з закритими вікнами і старатись не виходити надвір, тобто діти перестали ходити в садочки, школи. Скільки це тривало? Коли відновився навчальний процес і коли вони змогли вийти погуляти?

Цей період довгий^а недовго, тому що всі повинні були працювати й заробляти гроші, якось жити. По 7 днів садочки не працювали, у школах зробили канікули дітям до 2-х неділь^б [...]. І діток не виводили на прогулки^с, діти були в основному в садіках^д.

Приїжджала служба з поліклініки, перевіряла радіаційний фонд і на площадках^е, і в кабінетах, і в ігрових [кімнатах] у дитсадках. Вроді^ф фонд був не підвищений^г, в межах^н норми. Але ж все рівно пройшло время, діти пішли до школи, все устаткувалось. Ставили умовія^і, щоб діти багато на воздуху^і не були, і щоб діти були в закритому помещені^к.

В результаті пройшов час, діти на́чали розуміти, що це треба дивитися, що це треба

^а Длитися (русизм) — тривати.

^б Неділя (тут русизм) — тиждень.

^с Прогулка (рос.) — прогулянка.

^д Садік (рос.) — тут: дитячий садок.

^е Площадка (рос.) — майданчик.

^ф Вроді (русизм) — наче.

^г Підвищений (русизм) — підвищений.

^н В межах (русизм) — у межах.

^і Умовія (рос.) — умови.

^і На воздуху (русизм) — на (свіжому) повітрі.

^к Помещеніє (рос.) — приміщення.

обробляти і руки, і обувь^а, і все. Так воно все й устаткувалось.

Але ж все рівно Черкаську обл. й наш Звенигородський р-н, нашу Звенигородку [накрило], в нас був підвишений^б радіаційний фон, і поставили до Чорнобильської зони [...].

І внаслідок цього діти дітей, які пережили це, мали якісь привілеї, так?

Да [...], чорнобильські діти, які народилися у час катастрофи на Чорнобилі й до цього, їм видавалися чорнобильські квитки, такі невеличкі, наче написано, що вони в Чорнобильській зоні [перебувають].

Дітям у садіках давали додаткове^с питаніє^д, соки. У школах так само було безкоштовне питаніє, пока^е не отмінили^і Чорнобильську зону. Діти користувалися льготами^г, могли безплатно їздити на автобусах [...], [дітям] давали направлення [...] в санаторії, у лагерь^н. Чорнобиль платив 50% і 50% — батьки [...]. Хоч трохи государство^і, і міська рада, і всі поощряли це все, що треба допомогти тим діткам і хоч трошки дати їм якесь питаніє підвищене, якийсь кусочок масла більший, і соку, і булочку якусь, апельсин [...].

^а Обувь (рос.) — взуття.

^б Підвищений (рос.) — підвищений.

^с Додатковий (рос.) — додатковий.

^д Питаніє (рос.) — харчування.

^е Пока (рос.) — тут: допоки.

^і Отмініть (русизм) — відмінити.

^г Користуватися льготами (русизм) — користувалися пільгами.

^н Лагерь (рос.) — табір.

^і Государство (рос.) — держава.

У кого був чорнобильський [квиток, посвідчення], хто прожив з 1986 р. у Звенигородці, то у 55 років можна було виходити на пенсію жінкам (у 50 років — жінкам, у 55 — чоловікам [респондентка виправилася]). Я підлягла під цю статтю і я в 50 років пішла на чорнобильську пенсію. Пенсія була дуже невеличка, але дело в том^а, що я мала пенсію і ходила ще працювала, і ще працюю.

Чи згадуєте Ви зі своїми сусідами, знайомими цю катастрофу, можливо, у день пам'яті 26 квітня, чи Вам не хочеться про це говорити?

Ні, ми хочемо про це говорити, тому що тоді було одне, зараз оця війна — це зовсім ще страшніше. А тоді була тоже страшна обстановка, тоді ми теж пережили дуже багато.

І дуже багато ми всі якось і на роботі, і вдома якщо підходить 26 березня [квітня, — підказує інтерв'юерка], ми дуже болізно^б це згадуємо, воспрінімаємо^с. Купляємо з відділенням квіти або вінок, або корзинку і їдемо пару чоловік [...] до обеліска цього невеликого [пам'ятника], ставимо ці квітки, згадуємо цих людей, які своїм життям нас підстрахували, щоб повністю сюди не прийшло оце горе, щоб не покалічило наших дітей і внуків.

Із сусідами часто сідаємо і згадуємо, хто їздив, хто це, тому що сусід у нас ще й досі живий, ворухиться ще, ще він у нас такий трошки веселун. Часто ми згадуємо, як вони туди їхали, як це було страшно, як це все було

^а Дело в том (рос.) — справа в тому.

^б Болізно (рос.) — болюче.

^с Воспрінімають (рос.) — сприймати.

важко, як жінка його проводжала, як діти плакали за ним. Згадується, тому що це наша епоха, наше время^а. Ми у своє время пережили це, і тепер ще переживаємо цю війну, таку біду.

Слідуюче покоління^б буде згадувати війну цю, таку страшну, ми згадуємо той Чорнобиль, який пережили. І хтозна-як він вплинув на всіх, хто поблизості^с там жив, і скільки є людей, які положили голови там, які ще й досі працюють там, їдуть як герої туди, йдуть на ту роботу. Потому що людина зі слабким характером, слабким здоров'ям туди не піде. Ми їм дуже вклоняємось, шануємо їх і віддаємо дань за те, що вони є такі.

Дуже дякую Вам за інтерв'ю! Було цікаво Вас послухати. На цьому закінчуємо.

---

^а Наше время (рос.) — наш час.

^б Слідуюче покоління (рос.) — наступне покоління.

^с Поблизості (русизм) — поблизу.

аудиоверсія

18

Російське повномасштабне вторгнення 2022 р. очима жительки Києва

місце	м. Чернівці
дата	28.04.2024
спосіб	розмова наживо
респондентка	Ірина (47 р.) ^а
інтерв'юерка	Руссу Марія Юріївна

Добрий день, Ірино! Я Руссу Марія, студентка факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Сьогодні хочу взяти у Вас інтерв'ю стосовно ситуації під час повномасштабного вторгнення 2022 р. в м. Києві. Чи даєте Ви дозвіл використати наші матеріали у науково-дослідній роботі?

Добрий день, Маріє! Так.

---

^а З міркувань безпеки навмисно змінено ім'я респондентки та подано її приблизний вік.

Представтесь, звідки Ви. Розкажіть про своє місто.

Мене звати Ірина. Я викладач одного з столичних навчальних закладів, мені 47 років, киянка від народження. Місто своє надзвичайно люблю, не уявляю свого життя в іншому місті.

Яка була атмосфера 24 лютого 2022 р.? Ми розуміємо, що і до цього постійно в новинах розповідали: «Буде війна. Збирайте тривожні валізи. Готуйтесь»... Як Ви це все сприймали і як розпочався для Вас цей перший день війни?

Мабуть, люди діляться на 3 різні категорії: одні біжать, інші завмирають, а треті б'ються. До останнього ми не вірили, що буде повномасштабне вторгнення, війна. Ми були з тих людей, які не готувалися. Обговорювали це весь час, чи є у нас план Б, але я і мій чоловік не вірили. Ми розуміли, що може бути, але думали, це буде Донецька та Луганська області. Не думали, що це буде настільки масштабно. Коли повномасштабне вторгнення розпочалося десь о 5:50 (перші обстріли), розпочалося з телефонного дзвінка куми (моя подруга), яка сказала: «Іра, війна, виїжджайте з Києва, десь їдьте».

Наше ставлення до того було, що Київ має бути захищений, Київ — безпечне місто. Я почала будити свого чоловіка. Він довго нічого не розумів і сказав: «Яка війна? Легай спать» [...].

Тоді мені треба було їхати на роботу. Я вийшла, транспорт ходив. Трамваєм я доїхала до політехнічного інституту і мені треба було на метро. І коли я йшла, вперше почула сигнал повітряної тривоги, біля метро. Я довго не могла зрозуміти, що це таке. Для мене це було якось несподівано, мабуть, як і для людей навколо [...]. Поліціантка почала голосно

говорити: «Люди, повітряна тривога! Йдіть в укриття, спускайтесь у метро!». Після цього люди почали трохи шевелітись^a, бігти, спускатись у метро.

Ну, щодо перших вражень... І вот в метро, звісно, що впадало в очі, це те, що жодної людини не було з усмішкою на обличчі, всі були налякані [...], заклопотані, пригнічені, відчувався... я би сказала, не страх, а скоріше шок, нерозуміння, що сталося і як діяти в цій ситуації. Пізніше я приїхала на роботу, побачилась з колегами [...] близько 10-ї ранку. Сказали їхати по домах.

Я повернулась додому, вдома у мене був якийсь ступор^b [...], я не могла збирати валізу, на мене напала якась апатія [...]. Я не могла уявити, як це: XXI століття — і тут війна [...]. Рідні по-різному реагували. Моя донька, вона активно почала заклеювати вікна скотчем. Казала, що треба збирати документи про всякий випадок [...]. У мене не було сил, мені треба було цю думку якось впустити в свою голову, щоб вона там знайшла своє місце [...]. Весь час в мобільному телефоні [...]. Настав час, коли тебе з кінцями... скрولیш^c [...] стрічку Telegram без кінця, шукаєш якісь новини, читаєш і просто тому жахаєшся.

Як Ви оцінюєте роль ЗМІ у висвітленні подій? Чи вірили Ви у їх об'єктивність?

---

^a Шевелитись (діал.) — рухатись.

^b Ступор — стан заціпеніння.

^c Скролити (сленг.) — прокручувати, гортати зміст на екрані гаджета.

[...] Офіційні засоби масової інформації ми не дивилися, не читали. Інформацію брали з Telegram-каналів. Якось воно моментально оті Telegram-канали [...]. З телевізора новини не брали [...]. Можливо, читали новини з сайту ТСН [...], друковані новини [...]. Дивишся ролики, відео — [думаєш:] наскільки було об'єктивно? Мабуть, об'єктивно. Важко сказати. Багато було відео [...].

Коли почалась війна, певно, перші пів року, казали: «війна в прямому ефірі». Тому що якось все знімали і моментально викладали в Telegram-канали. І, мабуть, уже знадобилось, певно, пів року [...], щоб прийшло усвідомлення, що інформація, яку викладають у Telegram-канали, вона є небезпечною, і що ворог її відслідковує [...]. Я одразу казала, що не можна знімати приміщення, на якомусь етапі військової техніки, не можна знімати моменти прильотів [...].

Перше [...], що страшено шокувало, дивувало, це на 3-й день (це, певно, було 27-е, 28-е число) [...], ми вийшли з дому в магазин АТБ. Там біля АТБ стукнулися 2 машини, вони, певно, поспішали [...]. І вони так посеред дороги (2 машини, гарні іномарки, дорогі), і вони так стояли кинуті [...]. І на 2-й день ми прийшли, 3-й день ми бачили, що вони так і стоять. Це було настільки вражаюче, тому що це насправді жвава дорога, нею постійно їздило купа машин, а тут вона перегороджена, 2 смуги [...]. І ти відчуваєш, що нікому до цього немає ніякого діла. Дуже лякало, коли перший час росли гори сміття. Не приїжджала сміттєва машина їх, [гори сміття], забирати.

Ти бачив, що війна наближається, її все більше і більше було чути [...]. Ми з того кінця міста, де напрямок Буча, Гостомель, нам не так далеко ось ця дорога [...], і ми чули приліт у магазин «Лавіна».

Ти все більше і більше чуєш [...] вибухи, чуєш війну і це дуже страшно. Ходили, коли була повітряна тривога, в укриття, воно є у нас в будинку [...].

Перша повітряна, яка застала нас на вулиці [...], ти далеко від дому, укриття, не знаєш, куди тобі бігти, ховатися, куди йти. Це така непевність, страх, невизначеність. Насправді — це дуже складно психологічно.

Як Ви оцінюєте роль міжнародної спільноти в реакції на вторгнення? Чи слідкували за цими моментами?

Звісно, ми тоді, певно, всі слідкували, сподівались, що нам почнуть допомагати, почне іти зброя. Ми просто не розуміли, коли там Німеччина сказала, що пришле якісь аптечки. Звісно, чекали, злились на те, що коли Україна підписувала Будапештський меморандум про ядерну зброю, і тут одна з країн учасниць його порушила, а ті, хто обіцяли захищати [...], говорять про те, через скільки часу Україна упаде. Ми ж знаємо (це ні для кого не секрет), що перший час весь світ вичікував, коли Україна впаде, ніхто особливо нічого не робив.

Коли почалися ось ці «джавеліни», «байрактари» — звісно, слідкували за роликами в Telegram. Але всі розуміли, що цього замало, що це

не та зброя. Вона для партизанської війни, а не тієї, яку проти нас розпочала рашка^a.

Чи була у Вас можливість отримати допомогу? Які були Ваші способи отримання допомоги?

Я не знаю. Ми не цікавились цим запитанням, [...] Єдине, що я знаю, коли я з дітьми виїжджала, а мої батьки залишалися в Києві з моїм чоловіком (батьки пенсіонери), то казала мама [...], що волонтери під під'їзд приносили набори з продуктами. І навіть один раз ці волонтери приїжджали і запропонували мамі взяти якийсь набір з продуктами.

Тобто були організації, які допомагали літнім людям. Про такий випадок я знаю. Ми особисто не цікавились цим питанням. Про себе я нічого не можу сказати [...]. Там, де живе моя мама, там, в принципі, літні люди уже, такі 70—80 плюс. І організація у визначений час привозила набори, роздавала по квартирам такі пакети.

Ви полишали свій дім на початку бойових дій?

Так.

Чи можете розповісти про це детальніше, як саме здійснювали евакуацію з Києва?

Ми виїхали 7 березня [...]. Вирішили, що треба виїхати з Києва [...]. Знали, що є евакуаційні потяги з вокзалу. Знали, що безкоштовно, квитки купувати не потрібно. Але, знову ж таки, дивились, скільки там людей, людей, людей... Але на якомусь етапі, коли вже дуже

---

^a Рашка (розм.) — Росія.

близько і дуже гриміло. Воно все ближче і ближче, ми ухвалили рішення, що я з дітьми будемо виїхати, а чоловік залишиться. І це рішення було прийнято 6-го березня о 17:00 (що все-таки будемо виїжджати), а 7-го о 14:00 були уже на вокзалі.

Мабуть, нам просто якось пощастило [...] Було незрозуміло, який потяг, куди, люди чekali. Ми вийшли на перон десь з хвоста, бачимо, стоїть потяг. Спочатку ми сіли в один, виявилось, що він до Львова. Ми знали, куди ми будемо їхати, тому вирішили хоч кудись, до Львова доїдемо, а там уже будемо пересідати і будемо їхати до Чернівців, куди нам й треба було їхати [...].

Нас проводжав мій чоловік та кума і коли вони вже йшли додому, побачили на сусідній колії інший потяг — він був нам краще. Він був до Кам'янець-Подільського, і ми ще пересіли в інший потяг, змогли пересісти. Тобто нам просто отак пощастило: ми не були довго на вокзалі, ми приїхали і змогли сісти в потяг.

Коли їхали, були в купейному вагоні, правда, в одному купе на [...] 4-х людей нас там було, виходить: нас п'ятеро [...], літні чоловік і жінка (це семеро), жінка з маленькою дитинкою [...] і ще ми посунулись, і зайшла жінка, (виходить, 10-та) [...]. І це в одному купе нас було 10 людей і котик. Ми сиділи і кожен ділився якимись своїми історіями [...]. Мабуть, всі відчували, що треба їхати в безпечніше місце, і всі хотіли їхати.

Ірино, чи можете поділитися тим, як повномасштабне вторгнення вплинуло, зокрема на Вас?

Звісно, що неспокій, тривожність, інколи депресивність [...], біль, сум за мирним життям [...], бажання, щоб швидше повернулося мирне життя. Ненависть до всього російського — абсолютно, мови [...], пісні. Навіть українських виконавців, які співали російською мовою я не слухаю, там, старі пісні, наприклад, Ірини Білик, абсолютно. Російська мова мене відвернула. Російська мова, культура. Нічого не хочу знати і чути.

Коли на вулиці чую, не знаю, мене дратує. Там, де я можу, відповідно до закону, у сфері обслуговування, якщо зі мною, не дай Бог, говорять російською, в таксі якщо я їду і до мене звертаються [російською] — я кажу, щоб до мене говорити тільки українською. Страшено дратує, коли люди з дітками говорять російською. Не знаю, мені здається, це зовсім-зовсім неправильно.

Тобто тут ненавиджу, кожною клітинкою свого тіла кацапів і все, що з ними пов'язано.

Які, на Вашу думку, найважливіші уроки можна винести з цієї ситуації для майбутніх заходів зі зміцнення безпеки та стабільності держави?

Я думала про це, багато. Взагалі, не знаю... Це урок, який треба написати не тільки нашій державі, а й всім, що треба розраховувати тільки на себе, на власні сили [...].

Виходить, той договір, [Будапештський меморандум], що був підписаний на папері, коли ми відмовлялися від ядерної зброї і взагалі від озброєнь, коли передавали росії наші літаки... Хто міг подумати, що та країна, яка виступала для нас гарантом безпеки, на нас нападе? Тому

я думаю, що українцям потрібно винести цей урок, тут максимально на оборону розраховувати, на власні сили.

Для мене взагалі шок... Під час війни для мене було відкриттям, наскільки дорого обходиться війна: що та ракета Patriot коштує від 4 до 6 млн доларів, що той один вистріл «джавеліном» — 23 тис. доларів^а [...]. Настільки печально, як людство, щоб вбивати один одного, витрачає такі шалені гроші. Якби вони були на користь людству, наскільки б [...] люди у всьому світі краще жили.

Але якщо так не можна, то Україні треба думати, піклуватися, розвивати оборонну промисловість, обов'язково, самій виготовляти зброю, укріпляти Збройні сили України. Зрозуміло, що у нас зараз найкраща армія світу, ну, бо, на жаль, так сталося, що це армія з бойовим досвідом, армія, яка проходить війну [...]. Виділяти на це кошти, розвивати це, розраховувати на себе.

Союзники — це також добре, це повинно бути. Бо ми розуміємо, що якби не український народ [...], який на початку повномасштабного вторгнення став на захист своєї Батьківщини, то, можливо, не було б такого результату, який є зараз, і Україна би так не протрималась.

Щодо особистих уроків [...] — я намагалася в минулому, мирному житті жити тепер і зараз, не відкладати на майбутнє. Але якось війна навчила, що маєш можливість щось зробити, десь сходити, щось побачити [— дій]. Що жити треба зараз, не відкладати на потім (що поїду

---

^а Згідно з відкритими джерелами, одна ракета комплексу Patriot коштує бл. 1 млн. євро, а пускова установка Javelin бл. 160—200 тис. доларів США.

— колись, побачу — колись), не відкладати, бо невідомо, чи буде то колись. Тому, якщо є якісь плани, бажання і ти маєш хоч маленьку можливість їх реалізувати, то їх потрібно реалізувати зараз...

І наостанок, як Ви плануєте ділитися своїм досвідом та спогадами про ці події з майбутніми поколіннями?

Внукам буду розказувати і буду в них виховувати ненависть до росії, до кацапів [...]. Всім кажу, своїм студентам кажу, що треба побудувати величезну стіну, ментальну, між нами і ними. Ми і так дуже різні як народи, не повинні туди дивитись, воно не повинно нас цікавити взагалі, що на болотах відбувається [...]. Абсолютно забути їх, викреслити.

На найближчі мінімум 50 років українці повинні максимально відгородитися від цих сусідів. І, не знаю, треба пам'ятати, не забувати.

Кажу ж, буду внукам розказувати і буду виховувати їх в ненависті до кацапів. Тому що, на жаль, ми, українці [...], швидко прощаємо, а кацапи причепили нам комплекс меншовартості, всю історію вбивали, немає жодного покоління українців, які б не зазнали утисків, репресій з боку кацапів. І все одно проходить деякий час, українці якось це забувають. Ну, такі ми, українці. А, мабуть, це треба пам'ятати.

Обов'язково пам'ятати! Дякую, що присвятили час і розповіли свою історію!

аудиоверсія

19

Початок окупації Запорізької області у 2022 році

місце	м. Чернівці
дата	15.04.2024
спосіб	розмова наживо
респондентка	Оксана (18 р.) ^а
інтерв'юерка	Шарата Ірина Анатоліївна

Сьогодні 15 квітня, ми знаходимось в м. Чернівці в корпусі факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету і будемо розмовляти з людиною, котра була свідком початку окупації Запорізької області.

Я інтерв'юер, мене звати Ірина. Як тебе звати і звідки ти? Скільки тобі років? Розкажи, будь ласка, про своє місто та про себе.

Мене звати Оксана, я з м. Бердянськ, мені 18 років і хочу розповісти про початок окупації Запорізької області. Якщо розповідати про моє місто рідне, це м. Бердянськ, воно славиться

---

^а З міркувань безпеки навмисно змінено ім'я респондентки та подано її приблизний вік.

Азовським морем. Це курортне місто, кожного літа там завжди було багато людей. Воно славиться азовськими бичками, славиться своїми пляжами, славиться своєю атмосферою, концертами літніми. Не в сезон це було спокійне маленьке місто з морським колоритом.

Скажи, яка була атмосфера в місті до 24 лютого? Адже, напевно, ще з весни 2021 р. нам постійно в новинах казали, що буде війна, готуйте тривожні валізки. Чи сприймали якось це люди? Чи вірили люди, що буде війна? Як це все взагалі відбувалось?

Ну, взагалі, це все поділялось на 2 категорії людей, які і повсюди: ті, які вірили, що буде війна і ті, які не вірили в те, що буде війна. Насправді, більшість думала, що буде, але не в такому масштабі, тобто те, що буде війна, але вона буде продовжуватись такою, як вона була. Тобто це окупація Донецької, Луганської областей, і можливо, якраз-таки перехід на Запорізьку область.

Але якраз таки думка про те, що це буде щось настільки масштабне — не було такого. Щодо самої атмосфери, то, ну, було вже трошки напружено, тобто вже починали скуповувати такі продукти, як гречку, як просто якісь сухі пайки і т.д.

В нас було 16 лютого, День єднання, пам'ятаю, і ми всі подумали, що нічого не буде, певно. Але розкажи мені про свій ранок 24 лютого. Як ти прокинулась? Хто тобі перший подзвонив і сказав, що війна? Або, можливо, ти сама почула вибухи? Як це було?

Я прокинулась о 4:40 після вибуху. Я побігла в коридор, там вже стояла моя мама. Ми не

розуміли, що починає відбуватись. Одразу були думки, що це якийсь феєрверк, не було думок, що це війна. І після 2-го вибуху, після тої потужної хвилі вибуху, ми зрозуміли, що все ж таки щось коїться.

Одразу подзвонили тату. Він сам не знав, що відбувається, але десь через хвилин 15 він нам передзвонив і повідомив про те, що все ж таки почалась війна. Ми одразу почали складати сумки, щоб виїжджати з міста, бо розуміли, що якщо ми сім'я військових, то нам в місті точно знаходитись не можна. Бо якщо почнеться окупація, то перші претензії будуть до сім'ї військових, до самих військових і т.д. Тому ми склали тривожні сумки швиденько, з одягом, з особистою гігієною і почали думати, як виїжджати з самого міста.

Як ви виїжджали?

Одразу ми подзвонили одним знайомим — вони все ж таки вирішили залишитись в місті, але десь через 20 хвилин ми подзвонили ще одним знайомим, [аби дізнатись], які у них плани. І вони вирішили, що [...] будуть виїжджати. Це була родина з 4-х людей, тобто тато, мама і дві дитини. Вони погодились нас взяти з собою.

Нас було троє: я, молодша сестра і мама. Ще ми взяли нашу кішку і поїхали. Одразу ми заїхали в село до моєї бабусі, яке знаходилось поблизу Бердянська, в окрузі. Відвезли нашу кішку, бо вона не могла переносити дорогу. Ми розуміли те, що трапиться щось летальне, якщо вона поїде далі. Тому ми залишили її бабусі. Вони до сих пір зараз з бабусею в окупації. Тому ні бабусю, ні кішку я не бачила якраз-таки 3-й рік.

Коли ми поїхали далі, ми приїхали в м. Токмак Запорізької області, і нас зустріли ще одні мої бабуся та дідусь. Ми якраз таки почали вже йти до банкоматів, до супермаркетів. В банкоматах була величезна черга, щоб зняти готівку. В супермаркетах теж була величезна черга, щоб купити продуктів. Вже нічого на полицях не було. Наприклад, в якихось магазинах, де продається більш особиста гігієна теж все було порозкуповувано, тому ми навіть не знали, де взяти ті ж самі зубні щітки, які забули дома.

Після того, як зняли ту готівку, яку змогли зняти, яка вже була доступна, ми поїхали з цими знайомими в село, якраз-таки до моєї бабусі та дідуся. І там вже [...] дев'ятеро людей провели свої 3 тижні в окупації.

Я так розумію, були дуже великі черги на виїзді?

Так, дуже.

Це все трапилось за один день? Ви виїхали за один день?

Так-так.

Розкажи, коли російські військові зайшли в село?

Через 3 дні.

Після того, як ви приїхали?

Так-так, тобто 27 лютого вони вже були в селі.

Як вони встановлювали свою владу?

Встановлювали вони свою владу... Ну, взагалі не було сильних перешкод, тому що все ж таки Збройні Сили України, які були на той момент

в Запорізькій області, більше перебравлись в Запоріжжя, щоб взяти зброю, щоб [...] набрати більше військових, але їм це не вдалось, через те, що почалась така швидка окупація, яку ніхто не очікував.

Тому вони встановлювали свою владу без перешкод. Вони встановлювали блокпости, і встановлювали вони блокпости по всій території села, тобто по всіх виїздах з цього села. Там десь 4 виїзди таких основних з села. Вони одразу там блокпости поставили і ще в центрі, щоб люди проходили таку собі перевірку через них.

Були люди, які підтримували їх?

Так, звісно. Більшість села не підтримали, слава Богу, але, звісно, були такі, які підтримали їх. Наприклад, наші сусіди — вони одразу перейшли на сторону росіян. Вони одразу вирішили, що вони на стороні окупантів. Тому, звісно, були.

Ви прожили там 3 тижні... Як ви їх проживали? Який у вас був побут взагалі? Де ви купували продукти? Вони не привозили ніяку гуманітарку^a?

Вони привозили гуманітарну допомогу, але на той момент, коли я була, тільки один раз. В цій гуманітарній допомозі була викрадена... Ну, тому що це все було української продукції, це була викрадена їжа ними, тобто гуманітарна допомога України. Те, що намагалися перенаправити через той же самий Червоний хрест, вони забрали собі і робили це а ля^b їхня

^a Гуманітарка — гуманітарна допомога.

^b А ля (франц.) — ніби.

гуманітарна допомога. А, в плані, як ми діставали продукти, то цим більше займались дорослі. Нас вони в це сильно...

Не посвячували?

Так-так. Не посвячували в це, не розповідали сильно. Але от, наскільки я пам'ятаю, в селі цьому був магазин і там якраз-таки [...] був якийсь такий розпродаж, що все можна було, ну, купити майже за копійки. Сказали: «*все розпродавайте за один день*». І якраз-таки тоді закупились продуктами, тому сильних проблем в цьому плані не було, бо ми встигли цим закупитись. Якраз-таки, ще пам'ятаю, голова села розвозила буханки хліба на кожну людину, тому з цим теж проблем не було. Просто хліб цей намагались заморожувати, коли було світло. І так пройшли ось ці 3 тижні, тобто в постійному пошуку їжі, так сказати.

А село велике? Скільки там жило приблизно людей?

Ні, воно маленьке. Тобто, ну... десь до 3-х тисяч, це 100 відсотків, десь так.

Російські військові ходили по будинках? Вишукували наших військових, людей, які були в АТО? Чи, може, просто так ходили?

Так, ходили. Нам повезло, тому що в нас хвора бабуся і ніхто не знав те, що нас стільки людей в одному домі, тому що було б багато запитань. Аж дев'ятеро людей в одному домі, 100 відсотків — це якийсь або родичі, абощо. Повинні були дізнаватись. Але коли до нас прийшли, дідусь вийшов у масці захисній і сказав те, що у бабусі коронавірус [...]. Таким способом махінацій те, що зараз в нас хвороба ходить. Вони

вирішили, що їм це не треба і вони прийдуть пізніше. І якраз-таки вони вже прийшли пізніше, коли залишились в селі лише бабуся та дідусь, а ми вже виїхали з нашими знайомими. Тому, слава Богу, до нас не було прямо таких претензій з їхнього боку.

В який момент ви вирішили, що будете виїжджати з окупації?

В той момент, коли більшість вже почала виїжджати і був страх того, що ми залишимося самі [...]. В нас була маленька дитина, якій було 5 років. Ми розуміли те, що нам не вистачить стільки продуктів для прожиття і плюс почали ходити плітки, що вони ходять по домівках і вишуковують молодих дівчат для зґвалтування.

Мама розуміла те, що в неї дві доньки. Мені на той момент було 16, моїй молодшій було 12. Вона розуміла — [...] якщо прийдуть, то це буде страх. І тому це було таким найосновнішим викликом, чому ми виїхали.

Як ви виїжджали з окупованого села?

Ми виїхали 16 березня. Перший блокпост, який ми об'їхали, я пам'ятаю, що там стояв, типу, деенеровець^а і, якраз-таки, коли наш водій, наш знайомий, показав йому свій паспорт, а там же ж була бердянська прописка. Він сказав суржиком: «Ой, як класно, я був в цьому городі, дуже круте місто». Ми, звісно, були шоковані тим, що людина була ще в українському місті і тепер намагається якось запугати^б своїх же.

---

^а Деенерівець – учасник т.зв. «Донецької народної республіки», згідно законодавства України, терористичної організації.

^б Запугати (русизм) — залякати.

Тобто це не корінний якийсь росіянин?

Ні-ні.

Це чоловік з «донецької народної республіки», який колись був в Україні, жив на українській території?

Так, і тому ми були шоковані цим. Далі ми з цього села поїхали в м. Токмак, тому що там організувалась колона, якою будемо виїжджати. Тому що, все ж таки однією машиною було дуже ризиковано виїжджати, тому збирались такі великі колони на свій страх і ризик.

Токмак був окупований вже?

Так. Зібралась велика колона і ми якраз-таки тоді поїхали. Десь на 3-му російському блокпості (а їх було дуже багато, просто через кожні 15 хвилин), на 3-му блокпості нас навіть не перевіряли, і я дуже чітко пам'ятаю, як нам побажали гарної дороги, але вже коли ми повністю проїхали всі російські блокпости, почалась сіра зона із замінованими полями.

Потрібно було чекати десь години 4, щоб прочистили ту доріжку, по якій можна буде виїхати хоч якось більш-менш безпечно. Ми виїхали, і коли побачили перший український блокпост, це була прямо дуже велика радість, тому що стояли наші військові. Хоч і поруч були зруйновані будинки, ми бачили весь цей жах, бачили і мертвих людей, і бачили ті жахіття, які творилися з нашою технікою, розбиті танки, розбиті цивільні машини і т.д.

Але коли побачили українських військових, ну, вже з'явилась надія на те, що ми вже нормально виїдемо, те, що з нами не трапилось ніяких пригод. Але на момент перевірки на

українському блоку росіяни почали запускати «Гради» на колону. Всі почали бігти в окопи, чоловіки накрили собою жінок. Якраз-таки одна ракета попала в машину, не в нашу, слава Богу, а з колони. Там, якщо не помиляюсь, був в дуже важкому стані маленький хлопчик. Його потім перенаправили до Запоріжжя, робили операцію. Яка в нього зараз доля, я не знаю.

Після того як ми просиділи десь 2 хвилини в цьому окопі, нам військові почали махати те, що ми повинні сідати по машинах і їхати. Це було дуже страшно, тому що всі їхали на дуже великій швидкості. Деякі машини заносило, деякі машини зіштовхувались, але [...] ми настільки швидко їхали, настільки був ризик потрапити в аварію, що ми з середини колони стали першими в колоні. Тобто якось так вийшло, що безпечно досить таки виїхали. І нас якраз-таки зустріли прямо біля Запоріжжя вже поліція, яка нас супроводжувала до самого Запоріжжя.

В Запоріжжі ми колоною проїхали до такої собі станції, де записували імена всіх людей в машині, прізвища. І на нас якраз-таки вже робили [підрахунки], чисельність [...] переселенців, скільки людей виїхало з окупації цими колонами.

Російські військові на блокпостах не вимагали якісь гроші, наприклад, за те, щоб ви виїхали?

Я знаю ситуації інших людей, що таке було, але саме у нас — ні. Вони перевіряли лише паспорт самого водія, лише нашого знайомого, і один раз вони попросили паспорт у всіх дорослих людей. Дорослих людей було троє. Тому прямо таких проблем не було в цьому плані.

Я ж говорю, вони бажали гарної дороги, а потім взяли і підло накрили людей «Градами»^а. Хоча вони бачили і...

Люди вішали білі прапорці, потім, щоб їх не роздратовати, російською мовою писали на листках «Дети»^б, щоб вони зрозуміли, що ми ніякої загрози не несем, що ми цивільні. От, тому ось так.

Ви приїхали в Запоріжжя. І як довго ви там були?

День, далі ми поїхали в Дніпро. Там ми пробули 2 дні. Далі ми рухались у вінницькому напрямку. Там ми переночували і якраз-таки після цього ми поїхали в смт Солотвіно Закарпатської області. Там ми пробули тиждень в санаторії, який приймав переселенців.

Були досить таки гарні умови, ну, як для початку. Було 3-разове годування [...] і нам видавали 1 кімнату. В цій кімнаті було 3 ліжка і якраз-таки на ось цю кімнату виділялась ванна кімната. Все обладнане: і туалет, і ванна, і раковина, все, що потрібно для особистої гігієни.

Як довго ви там жили?

Якраз-таки тиждень і потім ми...

Це який приблизно вже період, який місяць?

Це ще березень, це кінець березня.

Як ви потрапили в Чернівці?

В мене тато військовий і його перенаправили в [військову] частину Чернівецької області, і тому ми вирішили, що нам потрібно ближче

---

^а БМ-21 «Град» — реактивна система залпового вогню.

^б Дети (рос.) — діти.

до тата. Хоча в нас були можливості поїхати і закордон, і залишитись у Закарпатській області, але ми вирішили, що для нашої родини так буде краще. Так ми будемо відчувати себе більш безпечно.

Коли десь ви приїхали в Чернівці?

Десь 30 березня.

І ви з того часу тут?

Так.

Ти сказала, що в тебе бабуся залишилась під окупацією. Чи ти маєш з нею якийсь зв'язок?

Раз на тиждень, якщо повезе. Але насправді сильного зв'язку немає, особливо тому що, можливо, якби... В мене там і дідусь, можливо, якби вони залишились в місті, то був би якийсь зв'язок. Бо я знаю, що з деякими знайомими спілкуюсь, які зараз залишились в окупації, і в них нормальний зв'язок в місті, а в селі це ще гірше. Тому раз на тиждень можемо зідзвонитись з бабусею і дідусем.

Ти маєш знайомих у Бердянську. Вони тобі розповідають, що там взагалі коїться і як відбувалась ця окупація? Як наразі живе місто під окупацією?

На самому початку була дуже напружена ситуація. Вони якраз-таки почали допитувати школи, всі державні установи про [місце] знаходження сімей військових, атошників або людей, які можуть нести для них потенціальну загрозу. Вони ходили по квартирах.

Наскільки я знаю, нам розповідала наша сусідка, яка залишилась в окупації, те, що до нас

приходили, намагались виламати нам квартиру, але сусідка вийшла і сказала, що «вони виїхали, їх тут немає», тому вони залишили в спокої нашу квартиру. А так вони намагалися, так сказати, зламати і зайти. Не знаю, пограбувати, можливо, щось знайти. Не знаю, що вони шукали там.

Самі знайомі говорять те, що не можна спокійно гуляти, тому що військові, російські окупанти, постійно перевіряють телефони. Тобто, наприклад, просто захотів щось сфотографувати [...], небо гарне тобі показалося, вони вже в тебе забирають телефон, і якщо вони знайшли хоч щось пов'язане з Україною, то одразу на підвал.

Це у тюрму, мається на увазі?

Це навіть не тюрма, це дійсно якийсь підвал, куди поміщають багато людей і вони там сидять багато днів без їжі, без води. Їх катують, деяких гвалтують, тому це навіть не тюрма, це ще гірше.

Ти в якому класі тоді вчилась?

Десятий.

11-й клас ти закінчувала онлайн, виходить?

Так, в своїй школі. Моя школа переїхала до Запоріжжя і почала викладати онлайн. І тому я вирішила в 11-му класі залишитись в своїй школі. Мені не хотілось переходити в чернівецьку школу. Хотілось закінчити в своїй. І дуже багато однокласників, навіть ті, хто були в окупації, були в українській школі, закінчили і мають український атестат.

***Тобто онлайн закінчили її, виходить? А як їм надси-
лали атестати?***

Деякі виїхали після того самого випускного і, наприклад, забирали вже свої атестати в Запо-ріжжі офлайн. А деякі так їх і не отримали.

***Я так розумію, в Бердянську був рух опору окупації
на початку?***

До сих пір триває...

***Які у вас були найбільші виклики під час переїзду до
Чернівців?***

Навіть не знаю. Проблема того, що багато до-кументів залишились вдома, в окупації в Бердя-нську. Звісно, їх ніхто вивезти не міг і якраз-таки з цим була проблема, бо не було того ж са-мого атестату за 9-й клас.

Забули, наприклад, моє свідоцтво про наро-дження, з цим теж була проблема. Тому саме в цьому [були виклики]. А в більшості нам нада-вали і якісні умови проживання, нас одразу поселили в гуртожиток для переселенців, на-давали [...] якісну гуманітарну допомогу, тому в плані того, як Чернівці допомагали, то можу сказати, що досить таки якісно, в цьому про-блем не було. Була проблема лиш в докумен-тах, що їх не було, на жаль.

Чи зустрічала в Чернівцях земляків з Бердянська?

Так, я зустрічала 2-х своїх земляків і я дуже рада, що вони виїхали, що вони також само підтримують українську культуру, що вони також само перейшли на українську мову в своєму побуті і вони розуміють значення Ук-раїни взагалі.

Які твої взагалі плани на майбутнє? Якщо ситуація в Бердянську зміниться, його звільнять, ти повернешся туди?

Я не повернусь. Я розумію, що зараз дуже багато людей зросійщенні, піддані пропаганді і якщо люди дізнаються про те, що я вчусь в українському університеті...

Там, в Бердянську дізнаються?

Так. Те, що я підтримую Україну, те, що в мене проукраїнська позиція, то можуть бути погрози для мене та для моєї родини. Тому ми вирішили для себе, що ми туди не будемо повертатись, але, звісно, в гості хотілось би приїжджати так само і до бабусі, і до дідуся.

Чому бабуся і дідусь не виїхали? Щоб будинок?..

Так, у літніх людей є ось цей принцип: те, що «я тут народився, то я тут і помру». Ми намагались вмовити їх двох, щоб вони виїхали, хоча б закордон, якщо не хочуть в Україну [...]. Вони говорять: «Та ми і в Україну [можемо], але будемо чекати наших». Тому вони чекають.

Які твої плани на майбутнє? Чи будуєш ти взагалі плани? Можливо, ця війна вплинула на можливість їх будівництва? Не знаєш, що буде завтра, вже ні в чому не впевнений... Воно якось вплинуло на це?

Так, звісно. Я, наприклад, не можу будувати планів, як раніше [...]. Наприклад, з тим же самим переїздом: я ніколи не думала те, що я переїду настільки далеко від свого дому.

Але просто щодо планів на майбутнє, я можу їх будувати на рік. Тобто, наприклад, що, я думаю, буде через рік в мене і що мені потрібно

приблизно зробити для того, щоб ця мрія здійснилась. Але, наприклад, на 4 роки вперед і навіть що буде після вступу, то я поки ні в чому не впевнена. Тому зараз навіть не маю думок щодо того, що буде після вступу, ким я стану, ким я буду за професією. Я вважаю, що це якраз-таки буде вияснитись поступово.

За чим ти найбільше сумуєш з Бердянська?

За морем. Тут дуже не вистачає моря і от вже 3 роки, як я хочу просто позагорати на пляжі, просто хочу зустрітись зі своїми друзями, яких вже давно не бачила. І просто, дійсно, піти на море, вдихнути ось це морське повітря і забути про всі свої проблеми.

В принципі, все.

Дякую.

Дякую тобі за те, що згодилась на це, виділила час і розповіла свою історію. Дякую тобі!

Дякую тобі!

аудиоверсія

20

Націонал-християнське братство «Рутенія» у російсько-українській війні

Місце	м. Чернівці
Дата	21.04.2024
Спосіб	телефонна розмова
Респондент	Ратибор (2001 р.н.) ^a
інтерв'юер	Андрущак Андрій Сергійович

Сьогодні 21 квітня 2024 року. Місце запису інтерв'ю — м. Чернівці Чернівецької області.

Доброго дня! Я — Андрущак Андрій, студент факультету історії, політології та міжнародних відносин спеціальності «Історія та археологія» Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Беру участь у записі усних свідчень про участь Націонал-християнського братства «Рутенія» у сучасній російсько-українській війні.

---

^a З міркувань безпеки навмисно змінено ім'я респондента і подано його приблизний вік.

Представтесь, будь ласка. Чи Ви надаєте дозвіл на інтерв'ю?

Доброго дня. Звичайно, що дозвіл на інтерв'ю надаю. Моє псевдо «Ратибор», я є головним командиром братства «Рутенія».

Тоді почнемо. Розкажіть, будь ласка, про шлях організації від зародження ідеї до сьогодні.

Від зародження ідеї до сьогодні. Ну, організація вийшла з колективу. Колективу достатньо цікавого. Цей колектив почав зароджуватися задовго до повномасштабної війни, в році так [20]20-му його ідея почала створюватися. Чому вона почала створюватися? Чому почав створюватися наш колектив? Через те, що ми всі були представниками правого руху, від різних організацій, від різних структур, але при цьому не було тієї структури, яка б задовольняла наші потреби і наші ідеї на всі 100 процентів^а. І ми жили думкою, що ми рано чи пізно цю структуру створимо.

А до того ми просто були колективом одnodумців, при цьому одnodумців з різних партій, з різних структур, з різних організацій. Наш колектив помаленьку набирився, ріс. Ми шукали якісь невеличкі зв'язки, але при цьому кожен діяв в себе в структурі. І ми так помаленьку підходили до повномасштабного вторгнення. До нього ми готувалися. Ми не знали, коли воно починається, але підготовка була.

Допустимо, наші братчики, які на той момент були в Правому секторі, готувалися в лавах Правого сектора. Частина була в Націо-

---

^а Процент — тут: відсотки.

нальному корпусі, готувалися з інструкторами з «Азова» й інші теж брали участь в інших вишколах. І, в принципі, ми розуміли, що нам це буде корисно, навіть, при тій умові, що якщо повномасштабного вторгнення не буде, ми все одно будемо створювати свою організацію.

Ми над цим думали. Ми все продумували, ми складали плани, набиралися досвіду. Але от грім з неба 24 лютого — повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну. І тут уже ми відклали плани про створення організації на майбутнє і почали кожен діяти, де міг і як міг. Хтось був в лавах Правого сектора, хтось пішов добровольцем на фронт.

Зразу ж ще частина колективу діяла в складі добровольчого підрозділу «Азов Прикарпаття», брали участь в його формуванні, оформленні і діяльності як і на фронті, так і в тилу. Так, організація, ну, точніше, колектив, тоді ще колектив проіснував. В районі року, до весни 2022 р., до весни 2023 р. Але перед цим взимку ми вже почали оформлювати саме організацію, а саме структуру з чіткою ієрархією, з чіткими правилами і чіткими напрямками діяльності.

Чому це так сталося? От через рік ми перейшли вже до створення організації, до тих планів, які ми на початку повномасштабк^а відклали. Дуже просто, пройшов рік. Нашу типову структуру «Азов Прикарпаття» було, можна сказати так, розформовано. І ми вже думали над тим, що пора, пора вже нашому колективу, який за цей час збільшився, набрав досвіду, набрав матеріальної бази, пора нам оформлятися.

---

^а Повномасштабка — тут: повномасштабна війна.

Настав цей час, і ми це вже обговорювали. Коли вже наша діяльність у лавах попередньої структури завершилась — ми це обговорювали, ми це обдумували. І от нас востаннє підбило на це [...]— це уже була загибель нашого брата «Стаха», Тараса Стахіва [...]. Людина достатньо популярна, достатньо стала медійно відома. Студент Чернівецького національного університету, загинув в бою під Бахмутом, в бою саме з бійцями ЧВК [ПВК] Вагнер. Внаслідок мінометного обстрілу загинув.

Ми перед цим буквально пару тижнів з ним зустрічалися. Обговорювали питання створення організації, обговорювали ще ряд робочих нюансів. Він горів цією ідеєю, ми горіли цією ідеєю. Ми розуміли, що час настав. І от буквально через пару тижнів цього всього формування стається ця ситуація, і це було дуже неочікувано. Це була перша втрата в нашому колективі на даний момент вбитими. Це остання втрата, перша і остання — єдина.

Після цього ми організували, звичайно, що похорон, організували всьо з найкращими почестями. З почесною вартою, з Гімном України, з пострілами. Але після цього зразу були проведені збори, на яких було обговорено зразу, що настав час. Все, вже не треба тягнути, не треба це все оформлювати. Не треба було збирати там якісь матеріальні ресурси, треба брати і організовувати. Ми горіли цією ідеєю. Стах, загиблій, горів цією ідеєю. І от все — це був останній крок, після якого були 22 числа урочисті збори, внаслідок яких було уже засновано наше братство «Рутенія» як не просто колектив, а як повноцінну громадську справу, волонтерську структуру.

Звичайно, що от саме загибель Тараса нас на це підбила дуже сильно, бо ми знаємо, що він, скажем так, по-християнськи, з висоти Царства Небесного спостерігає за нами і він цьому дуже тішиться. І ми цьому безмежно раді, що можемо нести його ім'я, справді героїчне ім'я, його героїчне псевдо, його героїчний чин в маси. І тепер не просто як люди, а як повноцінна структура, до якої ми, звичайно ж, його причисляємо як члена нашого колективу з достатньо давніх часів.

Після того ми вже почали оформлятися по трьох ключових напрямках — це допомога, підтримка наших братів на фронті, які поїхали з перших днів, і в подальшому долучалися до лав сил оборони волонтерською допомогою, матеріальною допомогою, що було потрібно. У нас ще хлопці воюють на багатьох напрямках, в багатьох підрозділах, в різних структурах.

Друга структура, другий напрямок — це, звичайно, волонтерська допомога не тільки їм, а і їхнім підрозділам. Це і допомога просто дружнім структурам, які на фронті, ну, і також деякий час це була допомога біженцям, вимушено переміщеним зі Сходу.

А третій напрямок — це, звичайно, що вишкіл молоді, виховання молоді, християнське, націоналістичне, бо це на сьогоднішній день дуже важливо. Добровольці помаленьку закінчуються. Потрібно виховувати нове покоління, гартувати нових «хрестоносців», бо ця війна трішки затягнеться і в ній потрібні добре підготовлені, добре вмотивовані бійці, які зможуть її виграти, звичайно ж.

Ну, і так, організація, структура вже діє більше року. Треба усвідомити, що слово

«організація» — це таке загальне поняття. Ми швидше використовуємо термін «Братство». Братство — це набагато ширше християнське поняття, до якого може входити і організація, і партія, і благодійний фонд. Через те, що це все є швидше формальності й інструмент, а ми в першу чергу, скажем так, не зациклюємось на цих формальностях.

Ми працюємо в рамках колективу і нам не суть важливо, які сьогодні нам потрібні формальності чи організація громадська, чи благодійний фонд, чи політична партія. Ну, на сьогоднішній день ми в процесі реєстрації громадської організації. Але, знову ж таки, це інструмент, це не є наша ключова платформа. На сьогоднішній день організація продовжує свою діяльність, Братство продовжує цю ж діяльність. Наші хлопці продовжують воювати на фронті. Ми продовжуємо їх підтримувати, продовжуємо вишколювати і відправляти ще добровольців добровільно, звичайно що. Продовжуємо вести волонтерську діяльність. Ну, і ростемо.

Звичайно, що організація може, як і людина, або деградувати, або розвиватися. Нічого посередині не може бути. Тому ми зараз стараємось розвиватися. Ми зараз відкриваємо навчальний центр, ми запускаємо ряд ініціатив в нашому братстві задля вишколу і виховання кадрів. І взагалі, поки що ми розвиваємось, надіємось, так буде і в подальшому.

Ну, так розкажіть, будь ласка, більш детальніше про участь «Рутенії» в новітній російсько-українській війні, а саме про вишколи, про волонтерську діяльність і загалом про підтримку бійців на фронті.

О! Це питання хороше. На рахунок участі у війні, в сучасній повномасштабній з московією. З перших днів група наших добровольців, перші наші братчики, частина нашого колективу виїхали на фронт в кількості 4-х людей, підрозділ був — виїхали на 2-й день повномасштабної війни з Івано-Франківська. Організація зародилася на Прикарпатті, центр був в Івано-Франківську, виїхала до Києва на оборону Києва.

Це був загін, який долучився до місцевих добробатів^а. Брав участь в обороні Києва саме в їх складі. Проїшли Бучу, проїшли Ірпінь, хтось був під Мощуном. В подальшому, через місяць бойових дій, коли московити відступили з-під Києва, один з наших братчиків долучився до лав територіальної оборони, а інших троє вирушили на Миколаївський напрямок, на оборону м. Миколаєва — логічно.

Паралельно до цього ще частина хлопців з нашого колективу відправилися в рамках «Азову Прикарпаття» в склад полку ССО «Азов» — той, що сьогодні знаменитий як 3-я штурмова бригада. І продовжували, точніше, почали і продовжили справу старших побратимів уже в лавах цього підрозділу. Ну, і в подальшому, через півроку відправилась ще група наших бійців в кількості 4-х людей у (на той момент) добровольчий підрозділ «Хартія». Це перший добробат м. Харків. На той момент був, там і служив, і воював, і загинув саме брат «Стах». Зараз це 13-а бригада Національної гвардії України «Хартія». Назву свою зберегли.

---

^а Добробати — тобто добровольчі батальйони МВС і ЗСУ.

В подальшому ще кілька наших братчиків відправлялися уже в інші підрозділи, де вони бачили перспективи, можливості і де могли добре влаштуватися, адекватно, щоб отримати адекватний вишкіл і адекватне забезпечення. Сумарно — в районі десятка наших братчиків воюють зараз в лавах сил оборони України. Це, здається, невелика кількість, але чисельність організації по країні — це 60 людей. І, отримується, що кожен 6-й наш брат зараз в лавах оборони.

На рахунок — як ми їх підтримуємо? [...] Ну, звичайно, що це перший рік-півтора війни повномасштабної. Треба це уточнити, бо війна триває вже 10 років. Перших півтора року повномасштабної війни ми забезпечували наших братів всім. Це було матеріальне забезпечення: форма, бронежилети, каски. Це було медичне забезпечення: аптечка, медицина, це коли вони приступали вже до певних підрозділів, це було і забезпечення всім, чим треба було, не тільки їм, а й їхнім підрозділам самим. Тобто це вже було харчування, це вже було набагато більша кількість медицини.

Тобто наша суть була забезпечити вже не тільки наших братів, коли вони виїжджають на фронт, а вже коли вони є в певних підрозділах, забезпечити ще їхніх побратимів по загоно. По цьому, в принципі, все. Забезпечуємо, забезпечували, забезпечуємо і будемо забезпечувати добровольців від Братства «Рутенія» всім, чим можемо. Так, ми в принципі, постійно працюємо. Плюс ми маємо ряд проєктів і ряд прихильників, які нам допомагають фінансово. І в основному всі фінанси нашої структури теж відправляються на фронт через те,

що не все можна знайти, не все можна купити за свої гроші, бо потреби великі достатньо.

Бо зараз в ЗСУ забезпечення, звичайно що, хороше. Але ми хочемо, щоб наші брати і, по можливості, їхні побратими мали забезпечення не просто хороше, а найкраще, бо від цього залежить їхнє життя. Від цього залежить виконання бойового завдання, від цього залежить оборона нашої держави. В принципі, на цьому все.

Думаю, можемо перейти потроху до уточнень?

Так, звичайно.

Ну, от Ви задали, що організація займається вишкільною діяльністю. Які навички і вміння розвиває організація на вишколах?

Ну, так, це хороше запитання, бо я про нього трішки забув, відволікся на хлопців з фронту. Взагалі, братство «Рутенія», окрім волонтерської діяльності і боротьби на фронті, займається саме не просто вишкільною діяльністю, а таким загальним, патріотичним, християнським вихованням молоді.

Які навички та вміння у нас можна здобути? Ну, ряд тих речей, які потрібні на сьогоднішній день кожному українцю, — це знання з тактичної медицини, це зброєзнавство, вміння поводження зі зброєю, це, звичайно, самооборона. Через те, що деякими речима^а треба вміти користуватися не тільки в рамках того, що йде повномасштабна війна, а й в рамках того, що деякі речі мусять знати всі і завжди

---

^а Речима — речами.

— як себе захистити, захистити своїх близьких і друзів.

Це так, в загальному то, що на сьогоднішній день має знати кожен українець: тактична медицина, зброезнавство, тактика ведення бою, мінно-інженерна підготовка. От саме нам хороші друзі прислали макети для вишколів з вибухотехніки. Ми цим теж будемо займатися, бо це теж важливо. Наша нація в такому стані, як зараз, в стані повномасштабної війни мусить бути готова до всього і мусить бути готова завжди і всюди, незалежно, чи це на фронті, чи в тилу, чи це дорослі, чи це молоді, чи це старше покоління.

Також із достатньо нестандартного, на жаль, в наш час це є також християнське релігійне виховання молоді через те, що цього зараз дуже не вистачає. Багато хто просто займається підготовкою населення до всіх варіантів, які можуть бути. Багато хто підходить з патріотичної точки зору, а ми підходимо ще й з християнської точки зору. Секунду...

Також, тоді ще, виходячи з християнської точки зору, ми займаємось такими непопулярними, на жаль, на сьогоднішній день напрямками, як богослов'я, як самé християнське виховання молоді, як місіонерська діяльність. Хотілось би, щоб це було зараз всюди і щоб це було популярніше через те, що, як правильно сказав Дмитро Корчинський: *«Ми цю війну виграємо не того, що ми її можемо виграти, всьо в цій війні грає проти нас, а ми її віграємо, бо нам у цьому допомагає Бог»*.

І це дуже важливо, і, на жаль, багато людей про це забуває. Ну, ми про це не забуваємо. Ну, все ж таки структура християнська, і ми

стараємося тут викластися на максимум. Питання?

Так, взагалі, от яку діяльність як організація бачите найперспективнішою в наших реаліях?

Найперспективнішою? В плані чого саме найперспективнішою?

Ну, в загальному, і в плані вишколів, і волонтерства, ну, от кому ви зараз допомагаєте найбільше?

Ну, взагалі, позиція у нас дуже проста в цьому плані. Всі, хто не виїхали з держави, всі, хто лишилися тут, всі, хто підтримують економіку, тримають її що б не було, всі, хто воюють до останнього, всі, хто до останнього донатять це все, — от справжні українці. І на сьогоднішній день найперспективніша діяльність кожного українця — це є, звичайно що, долучитись до боротьби в лавах оборони України. Якщо нема такої можливості — це допомагати всім, чим можна. Це волонтерська діяльність, плетіння сіток, збирання гуманітарної допомоги, відправка на фронт.

Але тут головне — грамотно підходити до питання. Все просто: от ви працюєте на роботі, ви заробляєте собі фінанси, ви тримаєте економіку, ви можете частину фінансів відправити хлопцям на якісь збори, на ремонт машини, це дуже важливо. В плані виховання молоді — це дуже перспективно, це дуже важливо. Якщо ми хочемо вижити, ми цим всім мусимо займатися, особливо вихованням молоді. Бо так, фінанси це важливо, підтримка — це важливо, але все ж таки і віра, ідея — це найголовніше. І саме в цих рамках треба виховувати молодь, треба ідеологічно гартувати нові покоління, треба їх вишколювати в плані

військової підготовки, в плані тактичної підготовки.

Через то, що ми мусимо так жити, ми мусимо так боротися. В нас нема інших варіантів, [в] української нації немає інших варіантів, інших планів, інших ідей. Все. Ми існували так всю свою історію. Скіфи були воїни, в період Русі ми були воїнами, [в] період козацтва ми були воїнами, в період окупації різними державами ми були повстанцями. І от ми знову мусимо бути воїнами.

Ми, як кажеться в «Декалозі українського націоналіста», стоїмо на грані двох світів. І у нас банально немає тут варіантів просто собі спокійно сидіти, жити, вирощувати там хліб і насолоджуватись життям — ні. Так склалося, що ми в інших умовах. І як би ми цього не хотіли, але Бог від нас хоче, щоб ми були все ж таки Його солдатами, а не простими кріпаками чи рабами. Тому в нас немає інших варіантів і є тільки один напрямок найбільш перспективніший, найбільш важливіший, який був важливий раніше, який важливий зараз і який буде важливіший пізніше — це вишкіл молоді, це підготовка населення до бойових дій, ідеологічне гартування суспільства.

Бо тільки так ми виграємо цю війну, тільки так ми виживаємо в цьому світі та тільки так ми виживаємо в майбутньому. У нас і раніше не було варіантів, і зараз немає варіантів, і в подальшому, в принципі, варіантів не намічається.

Ну, і наостанок таке вже буде загальне питання: що от Ви самі хотіли би сказати?

Звернутись взагалі, ну, мається на увазі звернутись до українських людей, українського суспільства?

Як хочете...

А, ну, взагалі хотілось би звернутися от саме до кожного українця, який це буде слухати, який це буде дивитися. Дивіться, товариство! Дорогі брати і сестри! Світ завжди працював так, як працює зараз, і так він буде працювати в майбутньому. Війни завжди були, є і будуть. І дуже важливо, щоб ми були до цих воєн готові, щоб ми були до цих перипетій готові, бо такий природний процес.

Так світ влаштований, створений Господом нашим Богом. І я закликаю просто кожну свідому [людину], хто це розуміє, хто це усвідомлює — долучатися до лав різних організацій, вишколюватися, гартувати себе ідейно, готуватися в плані військового вишколу, в плані тактичної медицини, в плані ведення тактики ведення бою, в плані зброєзнавства, в плані мінно-інженерної підготовки. Це все максимально важливо. Гуртуйтеся. Якщо ви не можете знайти десь організацію там, де ви проживаєте, ви не можете знайти праву організацію, яка цим займається, чи волонтерську організацію, яка цим займається, самі гуртуйтеся в колективи, створюйте ці колективи.

І основне — створювати їх на базі правильних речей, себто на базі християнської віри й українського націоналізму, бо тільки так ми виграємо. Тільки на базі віри й ідеї ми зможемо себе захистити на грані, знову ж таки, цих двох світів: дикої Азії і сучасної Європи. Тільки так ми зможемо зберегти свою націю,

свою традицію, свою державність, свою незалежність.

Гуртуйтеся, гуртуйтеся в християнські колективи, релігійні спільноти. Долучайтеся вже до наявних структур, бо це дуже важливо.

Це то, що навіть в самий тяжкий момент — це ті структури, ті колективи, ті люди, які навіть в самий найтяжчий момент будуть все одно боротися за нашу націю, за нашу державу. Це найкращі люди, це еліта нації, еліта цивілізації. І ставайте цією елітою. Не просто це усвідомлюйте, а ростіть до цього, ставайте справді кращими, готуйтеся! Ставайте новою елітою! Повірте, вона потрібна завжди. Вона завжди в дефіциті і вона завжди знадобиться. Ну, тому надіюсь, що хоч хтось до нас та й таки прислухається.

Долучайтесь до Братства «Рутенія»! Ми вже існуємо. Ми вже відкриваємо навчальний центр. Ми вже можемо вам щось дати, чогось навчити, підготувати. Ми — християни, ми націоналісти і вам радимо бути такими. Якщо немає можливості вам десь долучитись до братства «Рутенія», бо десь в вас в місті, в смт, в селі немає нашого осередку, то ви можете його створити. Це завжди можна. Ця функція завжди доступна. Повірте, це важливо. Тільки так переможемо!

Дякую за інтерв'ю.

Дякую Вам за можливість висловитися, донести свою думку, нашу думку, наші позиції.

Ну, що ж, тоді до зустрічі!

До зустрічі! До побачення!

аудиоверсія

21

Російсько- українська війна очима жителя міста Нікополь

місце	м. Чернівці
дата	25.04.2024
спосіб	розмова наживо
респондент	Кирил (19 р.) ^a
інтерв'юерка	Романюк Наталія Василівна

Добрий день, я Романюк Наталія, студентка 2-го курсу спеціальності «Середня освіта (Історія)» факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича.

Я вивчаю становище українського цивільного населення, котре було змушене переселятися у зв'язку з бойовими діями через агресію РФ у лютому 2022 р. Я знаю, що Вам довелося певний час жити в місті,

---

^a З міркувань безпеки навмисно змінено ім'я респондента та подано його приблизний вік.

де були постійні обстріли, тому хотілося б дізнатися більше про те, що Ви пережили. Чи можете представитись? Розкажіть, будь ласка, кілька слів про себе.

Доброго дня, Наталіє. Я Кирил, народився [...] в м. Нікополь^a, закінчив [...] ліцей [...] ^b селищної ради Нікопольського р-ну.

Як для Вас розпочалося вторгнення у лютому 2022 р.?

Вторгнення 24 лютого для мене розпочалось з того, що я прокинувся о 7-й ранку та пішов до кухні, де почув випуск новин. Я не звернув на то уваги, бо мати завжди вранці під час приготування сніданку переглядала якісь серіали, новини та й тому подібне.

Після того, як я, ну, поснідав, я вийшов на балкон, де побачив дуже величезний стовп диму, та чомусь я звернув увагу саме на новини і дізнався після того, що почалась в Україні війна.

Яка ситуація була в місті у перші місяці війни?

Ситуація в Нікополі була досить такою напруженою, як в цілому та й по всій країні. Люди масово скуповували продукти, закуповували канистри з бензином, самі заправляли свої автомобілі, [шукали] медикаменти. Взагалі, збирали все, що їм потрібно, як для тривожної валізи.

24 лютого ми після обіду сім'єю зібрали всі цінні та необхідні речі та й виїхали в село [...], де мешкає моя бабуся. Ми приїхали та

---

^a Нікополь — місто в Дніпропетровській області.

^b Назву приховано з міркувань безпеки.

облаштували місце для нашого сховища в підвалі і одразу після цього, як ми то все виконали, почався обстріл нашого району, а саме села [...] та м. Марганець^а. Після чого ми в підвалі просиділи десь годину, можливо, навіть, і півтори було. Ну, зовсім було недобре, бо повітряна тривога лунала весь той проміжок часу, знаєте, не так то й добре.

Після того декілька днів було спокійно, але в ніч з 3-го на 4 березня 2022 р. російська армія почала захоплювати, захопила, точніше, Запорізьку атомну електростанцію. Це була досить тривожна ніч, бо ми хоча і живемо на сусідньому березі від Запорізької атомної електростанції, але всі постріли, всі вибухи, навіть та ж сама повітряна тривога — то було все чути доволі таки добре. І вже вранці 4 березня місцева влада попередила нас, що є точки^б, де будуть роздавати йод в пігулках на випадок того, якщо щось станеться на території самої станції.

Звідки Ви брали інформацію про те, що коїлося в країні та навколо?

Інформацію ми брали з різних джерел: з новин, з інтернет-якихось-ресурсів, з газети. Також іноді ми дізнавались інформацію навіть у військових на блокпостах, але, взагалі, виїхати в місто, щоб щось дізнатись, там було важко, бо військові кожного разу зупиняли, переглядали, оглядали транспорт, переглядали ваші речі,

---

^а Марганець — місто обласного значення у Нікопольському р-ні Дніпропетровської області.

^б Точки — пункти.

переглядали в телефоні там галерею, месенджер^a, щоб не було ніякого зв'язку з ворогом.

Якими були настрої населення?

Настрої населення були на початку війни досить такими патріотичними. Всі бажали прямо смерті ворогу, казали, типу, що самі їх вб'ють, та доволі часто всі молились за здоров'я бійців ЗСУ. Та навіть я сам то робив. Ми збирали їм гуманітарну допомогу, а саме одяг, речі, якісь смаколики^b випікали. Ну, це хто що міг, той віддавав військам з донецького, херсонського та навіть запорізького напрямку.

Але в силу того, що інформації було дуже багато і з різних джерел, і не у всіх людей були, так скажемо, такі прям' оптимістичні настрої щодо всієї цієї ситуації, деякі боялись, що, не дай Бог, щось станеться. Та і ми, коли почали *[росіяни проводити дії що]* до захоплення Запорізької атомної електростанції, ми з класом побачили історію одного *[окупанта]* Антошки, який виклав собі ж в Instagram^c, що він їде захоплювати Енергодар^d, а потім, через годину, він вже (хтось, чи друзі його, чи хтось) викладав те, що він загинув, то й ми дуже раділи за це. Але все-таки в більшості населення настрої були досить такими напруженими — одні боялись, інші чомусь раділи.

---

^a Месенджер — застосунок для швидкого обміну повідомленнями.

^b Смаколики — смачна, принадна їжа; ласощі.

^c Instagram — популярна соціальна мережа для перегляду переважно фото.

^d Енергодар — місто в Василівському р-ні Запорізькій області.

В який момент Ви зрозуміли, що потрібно евакуюватися?

Перший прильот^а... Перший раз, коли прилетіло в село, де я був, стався 14 червня 2022 р. о 9-й вечора. Тоді перед цим ми з бабусею, як ні в чому не бувало, ми сиділи собі, дивилися [...] політичні військові новини.

Я просто собі спостерігав за цим, але потім я пішов до себе в кімнату і почув знову вибухи, але вже не в телевізорі, а в реальному житті. Я побачив, що з лінії електропередач почали йти іскри, і я на паніці почав кричати бабусі, типу: «Бабуся, обстріли! Обстріли!». Бабуся теж взяла всі речі свої, я взяв свої речі, мій молодший брат взяв всі свої речі і ми вийшли на вулицю, спустились в бомбосховище.

Ми просиділи десь там годину. Потім дали [сигнал про] відбій повітряної тривоги і люди почали виходити на вулицю та й дізнаватись, що взагалі сталось. Наші сусіди підійшли до нас, запитали, як ми. Ми сказали, що в нас все добре. Ми трошечки покричали на русню^б, побажали їм, як кажуть, «міцного здоров'я» та всього такого.

І потім знову о 11-й вечора почалась повітряна тривога. Нам зателефонувала матір, яка в той момент була на роботі, і сказала, що в місті іде стрільба^с, а саме з автоматів — намагаються чи збити щось, чи що... не було на той момент зрозуміло. То ми з бабусею [і] молодшим братом почали, звісно, хвилюватися за

---

^а Прильот — тобто приліт. Недалеке влучання ракети чи снаряду.

^б Русня (зневажливо) — росіяни.

^с Стрільба (тут русизм) — стрілянина.

матір, але вже вранці, коли вона прийшла, стало зрозуміло, що то наші війська збивали ворожий безпілотник.

Ми сходили в сусіднє село [...], подивились на результати обстрілів, а саме на вибиті вікна, воронку^а від прильоту та й на сліди крові. Напевно, когось там було поранено, я точно то не знаю, але крові було багато.

В яких умовах проводилася евакуація ?

Евакуація самого міста почалась саме з 14 червня, коли вперше «прилетіло». Але я казав своїй матері, типу: «Давай виїжджати звідси, бо тут сидіти небезпечно. Тут, ну, немає що робити. Ти не знаєш, коли прилетить, і прилетить чи до тебе, чи не до тебе. Як то все буде, то одному лиш Богу відомо». Але мати каже, типу: «Ще поки нічого такого серйозного немає». То й, хоча обстріли (ну, куди серйозніше!), але вирішили поки лишитись, бо через тиждень в мене мав бути Національний мультипредметний тест.

Але вже 21 червня мені та й всім школярам, які мали здавати мультитест, прийшло повідомлення про те, що в нашому місті через обстріли районна військова адміністрація заборонила проводити мультитест. Сказали: «Або ви їдете в Дніпро здавати там тест, або Ви виїжджаєте за межі області або за межі району в інше безпечне місце, де Ви зможете їх, [тести], здати, але вже в додаткову сесію».

Яким чином Ви потрапили в Чернівці та коли?

---

^а Воронка — вирва.

В Чернівці я потрапив 25 червня. Напередодні цього ми придбали квитки на потяг, а саме 23 червня ми виїхали з міста, потім 24 червня ми приїхали спочатку в Тернопіль.

До нас досить таки добре поставився таксист. Бабуся розказала, звідки ми приїхали, ну, дали йому відповідь на питання, яке він задав. Він нас безкоштовно довів до автовокзалу. Потім ми придбали квитки до Чернівців. Ми придбали їх десь о пів на 12-у, а в нас мав бути автобус десь о 12:30 чи о 12:40, десь так. То в нас було 2 [!] години вільного часу.

Ми сиділи, відпочивали собі трохи, переживали, звісно, за те, що там відбувається, бо в нас там матір лишилась. До нас підійшов такий чи п'яний мужик, чи він хворий був, ну, не було зрозуміло, але він представився як волонтер з Харкова.

Дав нам свій TikTok^a-акаунт. Ми трохи подивились, посміялись навіть, бо не було видно по ньому, що він волонтер — скоріше, якийсь чолов'яга, який намагається щось придумати, якусь там історію, що він «такий-то такий». Ну, не було видно, що він волонтер.

Ми виїхали. Дорога була досить такою спокійною. Я милувався краєвидами Західної України, бо я був вперше на ній. До того, моя бабуся та мій брат вже були [на Західній Україні]. Я дивився [на пейзажі], фотографував собі на пам'ять, деякі моменти навіть фільмував, бо, ну, було дуже красиво. І я не хотів забути ці моменти, що я проїжджав такими чудовими місцями, і тому вони назавжди лишились в моїй пам'яті.

---

^a TikTok — популярний застосунок для перегляду коротких відео.

Потім, десь годинки за 2 дороги, я заснув та й прокинувся від того, що ми вже заїхали в самі Чернівці, в самé місто, через те, що рівний асфальт перетворився на бруківку. Автобус почав трошечки ковиляти^a зі сторони в сторону, та й я дивився на Чернівці вже власними очима. Мій сусід в автобусі мені розповідав про те, що це за будівля така, [яку бачив по дорозі], про її історію, про те, коли воно що там відбувається, ну, було досить таки цікаво.

Ми приїхали на центральний автовокзал, придбали квитки до села Б.^b та й вирушили в дорогу. І дорогою до нього я звернув свою увагу на парк ім. Тараса Шевченка [в Чернівцях]. Мені дуже він сподобався. Я хотів особисто в ньому побувати і все-таки [згодом] зміг.

Як минув перший час адаптації в Чернівцях?

В Б. нас, куди ми їхали, зустріли доволі таки тепло. Нас накормили^c, напоїли, приютили^d. Нам дали комфортні умови. Ми собі відпочили і на наступний день ми вже пішли в міську, ну, [тобто] в сільську раду оформлювати документи як внутрішньо переміщені особи.

Нас спитали, звідки ми приїхали, чому ми приїхали і де ми будемо проживати. Ну, і також запитали, чи хочемо ми отримувати гуманітарну допомогу. Ми заповнили всі документи, і нас попросили декілька днів зачекати, щоб змогли то всьо оформити. Потім нам

^a Ковиляти (русизм) — тут: трясти, кидати зі сторони в сторону.

^b Назву приховано з міркувань безпеки.

^c Накормити (давньоукр., русизм) — нагодувати.

^d Приютити (рос.) — прихистити.

зателефонували, сказали: «Приїжджайте, будь ласка, до нас, ми вам видамо всі документи і ви зможете отримати першу свою гуманітарну допомогу». Перша допомога — це був в нас холодильник, який ми мали би повернути, але, як мені відомо, родичі, в яких ми були, досі його не повернули [сміється].

А в Б. я зареєструвався на екзамені на додаткову сесію у В.^а, який в мене відбувся десь в середині липня чи, може, під кінець липня, точно не пам'ятаю [...].

Як переїзд вплинув на Вашу сім'ю?

Чесно, переїзд вплинув дуже сильно. Наші родичі, в яких ми були, якось зверхньо до нас ставились, не усвідомлювали того, що в нашому місті є така біда, що російські війська з території Запорізької АЕС обстрілюють наш Нікополь і не можуть наші війська дати їм відсіч, бо є ризик того, що попадуть по самій атомній електростанції.

Вони, [родичі], якось відносились до нас так, нібито ми самі винні в тих проблемах, які в нас є, що [це] ми самі їх створили. Наша матір лишилась там, бо в неї є медична спеціальність, і на той момент наша районна військова адміністрація сказала, що всі ті люди, у яких є медична спеціальність, — вони не мають права [на виїзд], їм не можна виїжджати за межі району, бо їм потрібно поновити свої документи в військкоматі і, можливо, навіть вони підуть на фронт.

---

^а Назву приховано з міркувань безпеки.

То[ж] в цілому, це було доволі сумно. Моя бабуся постійно спостерігала за новинами, сумувала, звісно, за містом. Мені теж було сумно, в мене котики лишилися вдома, в мене теж бабуся [по іншій батьківській лінії] там лишилися, певні друзі, ну, в мене лишилися дитячі спогади в місті. Зараз неможливо, ну, неможливо туди повернутись, але все одно сумую. І молодший брат якось так дивився, [мав таку точку зору], типу, його хвилювали тільки друзі, але, звісно, він сумував, але, ну, як?.. Друзі в нього були вище всього.

Чи хотіли б Ви повернутися в Нікополь?

Звісно, що я би хотів повернутися додому, бо, як я казав, це моє дитинство, моя батьківщина. Там все-все моє, але зараз то не дуже можливо, бо російські обстріли продовжуються і вони доволі посилюються.

Нещодавно вони знищили торговий центр, який в нас був неподалік від мого будинку. Також постає проблема з критичною інфраструктурою, з водою через знищення Каховської гідроелектростанції. Води немає, є тільки технічна вода. Питну воду треба брати в пунктах видачі, то на один день дається 10 л, що дуже мало. Ну, також російські війська почали запускати не тільки «Гради», як то було раніше в будинок моєї бабусі літом того року, (але його наразі відновили, що є добре). Але досі обстріли продовжуються.

Деякі [снаряди] падали на території школи, де я вчився, в будинок, де я жив. Ну, зараз досить небезпечно повертатись в місто. Звісно,

хочеться, але наразі, ну, я не бачу в тому сенсу, оскільки ти не знаєш, що буде далі. Ти можеш приїхати, звісно, але чи поїдеш ти з міста [живим], то вже невідомо.

Кириле, з Вами дуже було приємно спілкуватися. Ваша інформація надзвичайно цінна, тому дуже дякую Вам за увагу та відповіді!

Навзаєм.

аудиоверсія

22

Сучасна російсько-українська війна крізь призму спогадів біженця

місце	м. Чернівці
дата	27.04.2024
спосіб	розмова наживо
респондент	Олександр (18 р.) ^а
інтерв'юерка	Кривошей Каріна Михайлівна

Добрий день, я студентка факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича Кривошей Каріна. Хочу взяти у Вас інтерв'ю на тему: «Сучасна російсько-українська війна очима біженця».

Шановний Олександре, розкажіть, будь ласка, кілька слів про себе.

Доброго дня, мене звати Олександр. Я народився [...] в м. А.^б, певний час проживав в ньому,

---

^а З міркувань безпеки навмисно змінено ім'я респондента та подано його приблизний вік.

^б Назву приховано з міркувань безпеки.

але в результаті російських обстрілів, які почали відбуватись в червні 2022 року, я був вимушений з нього виїхати.

Які зміни відбувалися у Вашому житті після вторгнення російської федерації на територію України?

Якщо чесно, змін було дуже багато, оскільки довелося частіше дивитись новини, щоб дізнатися будь-яку інформацію, читати газети, розпитувати людей, бо інформацію було іноді дуже важко було знайти, бо була як правдива, так і неправдива інформація. Тому в цьому плані я змінився, також почав більш обережніше ставитися до якихось підозрілих речей.

Якщо колись я міг взяти якусь там, скажімо, іграшку з підлоги підійняти чи ще щось, тепер такого, звісно, вже не буде зі зрозумілих причин. Також змінилося те, що я став більш обережний саме в спілкуванні з людьми незнайомими, бо ж не можу знати, що вони хочуть, ким вони є, тому в цьому плані я теж трошки змінився. Взагалі, дуже багато змін є — якщо я всіх їх описуватиму, то це вийде дуже надовго, тому якось я назвав самі основні, які [є] прям' важливими для мене [...].

Наскільки Ви часто були свідком вибухів? Чи довго вони тривали?

Перший обстріл у нас був [...] червня 2022 р. До того моменту їх не було, оскільки обстрілювали інші території, а саме в нашому районі нічого такого не було. Після першого обстрілу самі обстріли були не дуже частими. Потім вони посилювалися, посилювалися, посилювалися, і ось, я приїздив додому у 2024 р., то було досить таки небезпечно, оскільки обстріли

могли бути і двічі, і тричі на день, а самі повітряні тривоги — досить часте явище, тому дуже часто... А тривали вони не так довго: раз випустили там декілька снарядів, взяли паузу, потім знову, потім знову. Були вони довгими, але вони розтягували їх якось.

Що останнє Ви бачили, покидаючи своє місто?

Останнє, що я бачив, це те, що місто намагалося покинути дуже багато людей. Це все було важко, вокзали були забиті, маршрутні автобуси були забиті, у вагонах теж було дуже багато людей з різних місць. У нас через місто курсував евакуаційний потяг з Запоріжжя до Львова. Там теж було дуже багато народу. Останнє, що я побачив, це те, що місто потроху-потроху, як то кажуть, завмирало.

На це вже ніхто не може вплинути. На даний момент воно вже, можна сказати, як напів привид, чи як то правильно виразитись? Але було дуже боляче на нього дивитись.

Гарно дякую Вам за інтерв'ю. Слава Україні!

Дякую Вам. Героям Слава!

Ілюстрації

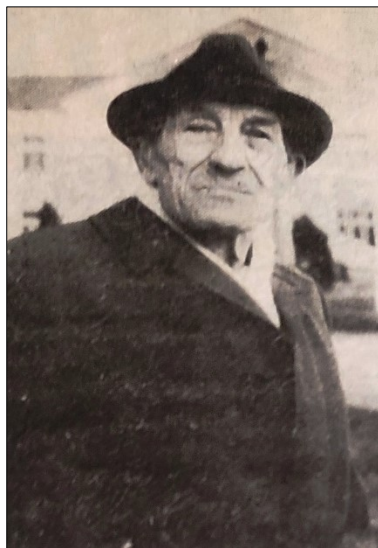
Кутра Ганна Семенівна (# 1)

Різун Анна Миколаївна (зліва)
і Вірста Мар'яна Василівна (# 2)

Дроняк Петро Дмитрович
і Дроняк Оксана Петрівна (# 3)

Ахтемійчук Іван Георгійович (# 4)

Марія Алексієвич з товаришками по нещастю на Уралі (# 4)

Дондюк Олена Дмитрівна,

і Дондюк Анна Олександрівна (# 5)

Гаврилюк Івонина Іванівна

Журавець Марія Адамівна
(крайня зліва) у компанії (# 6)

Мотрюк Василь Григорович (# 7)

Анич Ольга Григорівна (# 8)

Федорюк Євдокія Георгіївна (# 9)

Гордей Юрій Сергійович та Кишкан Ніколь Миколаївна
під час запису інтерв'ю (# 10)

Якубович Володимир Юрійович (# 10)

Іваніщук Лілія Іванівна (# 11)

Горбатюк Іван Васильович (# 12)

Глашук Ауріка Іванівна (справа)
та Глашук Ольга Василівна (# 13)

Шустова Людмила Григорівна (# 14)

Господарюк Марія Василівна
з чоловіком (# 15)

Клим Михайло Дмитрович (# 16)

Стрижуєс Лідія Василівна (# 17)

«Рагибор» (# 20)

Наукове видання

ГОМІН

МАТЕРІАЛИ УСНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ТОМ 1

Відповідальний редактор *Тарас Ковалець*

Літературний редактор *Лідія Ковалець*

*У виданні використано зображення,
власником якого є інтернет-ресурс [Negativespace.co](https://negativespace.co),
та шрифт *Merriweather*, який належить Google. Обидва об'єкти авторсь-
ких прав експлуатуються згідно з ліцензією Creative Commons: CC BY-SA 4.0*

Підписано до друку 03.07.2024. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 13,6.
Обл.-вид. арк. 14,6. Тираж 50. Зам. Н-057.
Видавництво та друкарня
Чернівецького національного університету.
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.